

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra anglistiky

Diplomová práce

Symbolika zvířat a nadpřirozených bytostí v dílech

J. R. R. Tolkiena a C. S. Lewise

Animal and Supernatural Symbolism in the Works

of J.R.R. Tolkien and C.S. Lewis

Vypracovala: Bc. Helena Žílová

Vedoucí práce: PhDr. Kamila Vránková, Ph.D.

České Budějovice 2024

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Mutěnicích, dne 28. 12. 2023

Bc. Helena Žílová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Kamile Vránkové, Ph.D. za její odborné vedení mé diplomové práce, ochotu, trpělivost a cenné rady.

ANOTACE

Tato diplomová práce se věnuje analýze konkrétních zvířat vyskytujících se v příbězích *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky* a *Pán prstenů* od J. R. R. Tolkiena a *Letopisy Narnie* od C. S. Lewise. Jednotlivá zvířata či nadpřirozené bytosti jsou zkoumány s ohledem na celkový kontext literárních děl. Autorka práce zároveň hledá souvislosti mezi Tolkienovými a Lewisovými postavami a dalším zobrazením daných tvorů, zejména v mytologii, legendách či náboženství. První část práce stručně představuje životní milníky obou spisovatelů, přičemž je kladen důraz na možné spojitosti mezi konkrétními událostmi a literární tvorbou. Zároveň se tato pasáž zaměřuje na význam přírody pro Tolkiena a Lewise. Druhá část práce představuje konkrétní zvířecí hrdiny. Nejprve jsou analyzováni tvorové vyskytující se u obou spisovatelů a poté ti, kteří vystupují buď ve světě Tolkienovy Středozemě, či Lewisovy Narnie.

Klíčová slova: J. R. R. Tolkien, C. S. Lewis, zvířata, symbolika

ABSTRACT

This diploma thesis focuses on the analysis of specific animal characters appearing in the books written by J. R. R. Tolkien and C. S. Lewis. The primary texts in which the characters figure are *The Hobbit, or There and Back Again*, *The Lord of the Rings* and *The Chronicles of Narnia*. Individual animals or supernatural beings are analysed within the overall context of the literary works. At the same time, the author of the thesis looks for connections between Tolkien's and Lewis's characters and other depictions of these creatures, especially in mythology, legends, or religion. The first part of the work briefly presents the life milestones of both writers, while the emphasis is placed on possible links between specific events and literary work. Attention is given on the importance of nature for Tolkien and Lewis. The second part of the thesis introduces the animal heroes. First, it presents the creatures appearing in the work of both writers, then those occurring either in the world of Tolkien's Middle-earth or Lewis's Narnia.

Keywords: J. R. R. Tolkien, C. S. Lewis, animals, symbolism

1 ÚVOD	1
1.1 Život a tvorba C. S. Lewise.....	1
1.2 Vztah C. S. Lewise k přírodě.....	11
1.3 Život a tvorba J. R. R. Tolkiena.....	14
1.4 Vztah J. R. R. Tolkiena k přírodě.....	20
2 ÚVOD PRAKTICKÉ ČÁSTI	28
3 KŮŇ	32
3.1 Stínovlas (<i>Pán prstenů</i>).....	33
3.2 Brí a Hwin (<i>Letopisy Narnie – díl Kůň a jeho chlapec</i>).....	34
3.3 Jahoda, později Perut' (<i>Letopisy Narnie – díl Čarodějův synovec</i>).....	35
3.4 SYMBOLIKA KONĚ.....	37
4 VLK	41
4.1 Vrrci (<i>Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky, Pán prstenů</i>).....	42
4.2 Maugrim (<i>Letopisy Narnie – díl Lev, čarodějnice a skříň</i>).....	44
4.3 SYMBOLIKA VLKA.....	47
5 DRAK	48
5.1 Šmak (<i>Hobit</i>).....	48
5.2 Draci v <i>Letopisech Narnie</i>	54
5.3 SYMBOLIKA DRAKA.....	56
6 HAVRANI a VRÁNY	60
6.1 Roak (<i>Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky</i>).....	61
6.2 Krebainy (<i>Pán prstenů</i>).....	63
6.3 SYMBOLIKA HAVRANA A VRÁNY.....	64
7 LEV	66
7.1 Aslan (<i>Letopisy Narnie</i>).....	66
7.2 SYMBOLIKA LVA.....	68
8 PAVOUK	71
8.1 Odula (<i>Pán prstenů</i>).....	71
8.2 SYMBOLIKA PAVOUKA.....	72
9 ZÁVĚR	75
10 SUMMARY	78

1 ÚVOD

Zvířata a nadpřirozené bytosti jsou součástí mnoha literárních děl a často v nich hrají významnou roli. Nejinak je tomu v případě J. R. R. Tolkiena a C. S. Lewise, jejichž knihy jsem si vybrala pro analýzu. Zaměřuji se na symboliku jednotlivých tvorů, kteří se vyskytují v Tolkienově trilogii *Pán prstenů* a v knize *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky* a v Lewisově sedmidílném cyklu *Letopisy Narnie*. V této části práce se nejprve věnuji samotným autorům, neboť události jejich osobních životů ovlivnily obsah samotných literárních děl. Představím nejdůležitější etapy, kterými si oba spisovatelé prošli, a pokusím se nalézt souvislosti s pasážemi v jejich knihách. Zároveň nabídnu srovnání podobných situací, které potkaly jak J. R. R. Tolkiena, tak C. S. Lewise. V neposlední řadě poskytnu stručnou analýzu osobního postoje autorů k přírodě, která zahrnuje vztah ke zvířatům a obecně všemu živému.

1.1 Život a tvorba C. S. Lewise

Clive Staples Lewis se narodil v roce 1898 jako druhý syn do rodiny prosperujícího advokáta Alberta Jamese Lewise a dcery anglikánského pastora Florence Augusty Lewisové. Otec měl velšské kořeny, matka byla Irka. Rodina žila v Belfastu, kde si vzhledem k dobrému finančnímu zajištění mohla dovolit velký dům se zahradou.¹ C. S. Lewis měl staršího bratra Warrena, kterému se neřeklo jinak než Warnie. Sám Lewis si jako malý vymyslel přezdívku „Jacksie“ či „Jacks“, z čehož vzniklo jméno Jack. Tak ho oslovovali jeho blízcí už po celý život. Oba sourozenci byli v útlém dětství vychováni a vzděláváni především svou matkou, která byla velice inteligentní. Vystudovala matematiku na Queen's College v Belfastu, proto jí připadl úkol vštípit základy tohoto předmětu svým potomkům.

¹ MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str., str. 10. ISBN: 978-80-7195-639-6

Předala jim také znalost francouzštiny, s dalšími předměty jí vypomáhala guvernánka. Albert Lewis trávil celé dny ve své kanceláři s odůvodněním, že se věnuje právnickým případům. Těžko soudit, kolik na tom bylo pravdy, ale vzpomínky jeho synů na dětství naznačují, že ke své rodině byl pan Lewis spíše emočně chladný. Nicméně ve svém zaměstnání byl velmi úspěšný a zanedlouho se celá rodina stěhovala do ještě většího domu s názvem „*Little Lea*“ (v překladu *Malá loučka*).²

Nová rozlehlá budova nabízela dvěma chlapcům mnoho tajuplných zákoutí a prostoru pro klukovské hry. Zejména ponuré podkroví přímo vybízelo k prozkoumávání a stalo se ideálním místem pro vymýšlení příběhů. C. S. Lewis měl s bratrem Warniem velmi blízký vztah, který předčil jakékoli potenciální kamarádství s dalšími vrstevníky. Vzájemně si vystačili, i když jejich rodiče byli často zaneprázdnění. Oba navíc sdíleli nadšení pro snování fantastických příběhů, ve kterých vystupovala mluvící zvířata a které se odehrávaly v pohádkovém prostředí. Malému Lewisovi nebylo ani deset let a už se stal autorem knihy, kterou nazval *Země zvířat (Animal Land)*.³ Warnie byl jeho předním kritikem, který ovšem bratrovu tvorbu srdečně podporoval a obdivoval jeho ilustrace. Jejich zájem o literaturu byl podněcován už od malička. Otec vybavil dům obrovským množstvím knih a chlapcům bylo dovoleno listovat si ve všech dílech bez omezení. Zejména v případě mladšího z bratrů Lewisových tak vznikla láska na celý život.

Čas bezstarostných dětských dobrodružství však netrval dlouho. Flora Lewisová onemocněla rakovinou, což v první polovině dvacátého století často pacientům věstilo to nejhorší. Není divu, že tato krutá skutečnost dopadla na celou rodinu Lewisových velice tvrdě. Synové byli oba ještě v dětském věku a maminka pro ně byla vším. Albertovy obavy z nejisté budoucnosti však nebyly o nic menší. Flora podstoupila operaci přímo doma a její pokoj se až do konce jejího života změnil v úložiště léků, obvazů a nemocničního vybavení. Malý Lewis se ve svém zoufalství uchýlil k vroucným modlitbám za matčino uzdravení. Šlo tak o první silné

² MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str., str. 11. ISBN: 978-80-7195-639-6

³ Tamtéž.

vzplanutí pro Boha, který představoval naději, že vše bude jako dřív. Výjev malého chlapce, jehož jediným přáním je uzdravit svou nemocnou matku, se promítl i do knihy *Čarodějův synovec*, která je součástí *Letopisů Narnie*.⁴ V případě rodiny Lewisových však žádný zázrak nepřišel. Flora Lewisová zemřela na jaře roku 1908 po několika měsících bolestivého utrpení.⁵

Odchod matky znamenal pro její syny a manžela ztrátu veškeré radosti ze života. Albert Lewis se snažil s touto ranou osudu vyrovnat usilovnou prací. Tím ovšem zanedbával Clivea a Warnieho, kterým bylo pouhých deset a třináct let. Navíc bylo nutné, aby se oba věnovali školním povinnostem. Pan Lewis se rozhodl mladšího syna poslat na stejnou školu, kam už docházel starší Warnie – na Wynyard v Anglii. Toto rozhodnutí však nebylo šťastné, jelikož školu vedl psychicky narušený ředitel, který byl posedlý fyzickým trestáním svých svěřenců. Oba bratři Lewisovi byli těmito otřesnými podmínkami psychicky poznamenáni, C. S. Lewis dokonce o Wynyard School mluvil jako o „Belsenu“, čímž ji přirovnával ke koncentračnímu táboru.⁶ Naštěstí ústav zanedlouho zavřeli a Clive mohl dochodit školu jinde.

Volba náhradní školy padla na Campbell College v Belfastu, nedaleko od domu Lewisových. Zde by se Cliveovi líbilo, začaly ho však trápit zdravotní problémy. Kvůli smogu z průmyslu a věčně podmračenému irskému podnebí trpěl dýchacími obtížemi. Jeho bratr Warnie tou dobou chodil do školy v Malvern, což bylo zároveň místo v Anglii, kde se léčila plicní onemocnění. Albert Lewis tam zapsal i mladšího syna, a tak byli bratři Lewisovi nějaký čas opět spolu. Vzdělávání v Malvern přineslo C. S. Lewisovi nové zkušenosti. Poté, co se seznámil s tím, jak to na škole chodí, se začal soustředit na obory svého zájmu. Jeho talentu a citu pro literaturu i jazyky si všímali vyučující, ostatní studenti to však neocenili. Většina chlapců odpovídala prototypu ambiciózního sportovce, který si jde tvrdě za svým. C. S. Lewis byl pravým opakem – sport mu nic neříkal, spíše toužil po okruhu přátel,

⁴ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Čarodějův synovec*. Fragment, 2006. 2. vydání, 208 str., str. 198. ISBN: 978-80-253-0344-3

⁵ MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str., str. 17. ISBN: 978-80-7195-639-6

⁶ Tamtéž, str. 22

se kterými by mohl vést učené debaty. Takový spolek však našel až o několik let později. Malvern proto také nedokázal uspokojit potřeby citlivého intelektuála Lewisova typu a muselo přijít na řadu soukromé vzdělávání.

Poté, co se mladý Lewis vrátil v rozčarování do rodného Belfastu, byl otcem informován, že v anglickém hrabství Surrey na něj čeká jeho soukromý učitel William T. Kirkpatrick. Kdysi učil i Alberta Lewise a nyní představoval naději, že Clive dostane kvalitní vzdělání bez nutnosti potýkat se s nepříjemnostmi ze strany spolužáků či zaujatých vyučujících.⁷ Ukázalo se, že přístup pana Kirkpatricka bylo přesně to, co Lewis potřeboval. Rok 1914, kdy jejich spolupráce začala, však přinesl i špatné zprávy ze světa. Vypukla první světová válka, do které se v srpnu zapojila i Velká Británie. Lewisův bratr Warnie tehdy studoval na vojenské akademii Sandhurst, proto byl mezi prvními, kteří byli povoláni do zbraně.⁸ Clive, tehdy osmnáctiletý, letní prázdniny strávil v Belfastu sám s otcem, zatímco Warnie bojoval na západní frontě. C. S. Lewis ale vyhlížel příznivou budoucnost. Tehdy už věděl, že má jisté stipendium na Oxfordu a jeho sen dostat se na prestižní univerzitu se měl stát skutečností.

První setkání s akademickou půdou nastalo v roce 1917. Dá se říci, že univerzita splňovala veškerá Lewisova očekávání a byl tam ve svém živlu. Stále si však uvědomoval přítomnost temného mraku, který se vznášel nad Evropou. Válka se ho dosud týkala jen zprostředkovaně, ale vzhledem k tomu, že už Cliveovi bylo osmnáct, nechtěl čekat na povolávací rozkaz a sám se přihlásil do armády.⁹ Přípravným kurzem naštěstí mohl projít v místě studia. V této době se spřátelil s Paddym Moorem, irským krajanem, se kterým měl posléze odjet na frontu. Oba si byli dobře vědomi, že válka může přinést cokoliv. Slíbili si, že v případě, když se vrátí jen jeden z nich, postará se o rodinu toho druhého.¹⁰ Neuplynul ani rok a na jejich dohodu skutečně došlo.

⁷ DURIEZ, Colin: *Fenomén C. S. Lewis – Životopis zkušeného letopisce*. Česká biblická společnost, 2016. 1. vydání. 295 str., str. 49. ISBN: 978-80-87287-70-5

⁸ Tamtéž, str. 48

⁹ MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str., str. 32. ISBN: 978-80-7195-639-6

¹⁰ Tamtéž, str. 32–33.

Clive a Paddy se vydali čelit nepříteli ještě během podzimu roku 1917. Mladý Lewis oslavil své devatenácté narozeniny v zákopu nedaleko řeky Sommy, kde nejkrvavější boje proběhly už předchozí rok. Těch se účastnil Lewisův blízký přítel J. R. R. Tolkien a posléze se dlouho zotavoval ze zákopové horečky. Nemoc nakonec dostihla i samotného Lewise, který prožil mnoho dní v blátivém a chladném bitevním poli obklopený rozkládajícími se těly padlých vojáků. Jakmile přečkal nejkritičtější období rekonvalescence v nemocnici, byl poslán zpět na frontu. Tehdy byl jeho život opět ve velkém ohrožení, neboť ho zasáhly střepiny z granátu. Zbytky těchto šrapnelů mu do smrti zůstaly v těle jako připomínka válečných let. Zraněný Lewis putoval opět do nemocnice, kde ho však zastihla zpráva, že Paddy Moore byl zabit.¹¹

O tom, že Clive leží v nemocnici, se dozvěděl jeho bratr Warnie, který byl se svou jednotkou nasazen zhruba padesát mil odtud. Okamžitě přijel, aby zjistil, v jakém stavu se Clive nachází a podpořil ho v těžkých chvílích. Jejich shledání posílilo vzájemné pouto nerozlučných sourozenců. Během války psal Lewis svému otci do Belfastu, ale zároveň se sblížoval s paní Moorovou, matkou padlého kamaráda. Vzhledem k tomu, že Clive o vlastní matku přišel jako dítě, nahrazovala mu ji právě paní Moorová svou laskavou péčí a upřímnou náklonností. Dokonce k ní měl ještě blíže než k vlastnímu otci, který své city nikdy nedával příliš najevo. Navíc svého syna nenavštívil, ani když jej převezli do londýnské nemocnice na doléčení.¹² Albert Lewis si pokaždé našel důvod, který mu znemožnil opustit domov, což Clivea hluboce zraňovalo. Není divu, že paní Moorové říkal „matko“, přestože se poznali relativně nedávno.

Slib, který dal Paddymu, Clive splnil. Poté, co svět oslavil konec války, se Lewis vrátil na Oxford, kde se cítil skutečně jako doma. Úspěšně navázal na své započaté studium a jako válečný veterán dostával finanční příspěvek. Z něj a částečně i z otcových peněz podporoval paní Moorovou a její dceru, které za to

¹¹ DURIEZ, Colin: *Fenomén C. S. Lewis – Životopis zkušeného letopisce*. Česká biblická společnost, 2016. 1. vydání. 295 str., str. 73. ISBN: 978-80-87287-70-5

¹² Tamtéž, str. 70

byly velmi vděčné. Když Lewis dostal práci přímo na univerzitě, umožnil „matce“ pronajmout si dům poblíž Oxfordu. Ten nakonec obývali společně.

Po několika letech, kdy Lewis vyučoval na univerzitě a stal se nedílnou součástí rodiny Moorových, obdržel neblahou novinu, že jeho otci byla diagnostikována rakovina. C. S. Lewis byl nucen znovu prožít děsivé momenty, které znal z dob matčina onemocnění. Jako dospělý se s tvrdou realitou však vyrovnával lépe. Vztah s otcem se od války zlepšil a nyní byl Albert Lewis zcela závislý na synovi. Warnie, který se rozhodl u armády zůstat, právě pobýval ve východní Asii a cesta do Irska mu trvala několik měsíců. Otec však přes veškerou péči těžké nemoci v roce 1930 podlehl.¹³

Stejně jako po smrti milované matky, i nyní odchod druhého z rodičů bratry Lewisovy sblížil. Byli sice už dávno dospělí, ale přesto je ztráta otce bolela. Oba byli dosud staří mládenci a nejbližší osobou jim byla paní Moorová. Proto se rozhodli, že od této doby se budou životem 'protloukat' všichni společně, a koupili si dům na venkově, do kterého se nastěhovali Clive, Warnie, paní Moorová a její dcera Maureen. Jejich nové útočiště leželo nedaleko Oxfordu a neslo název *Kilns*.¹⁴ S péčí o domácnost jim pomáhaly služebné a zahradník, tudíž se každý mohl věnovat svým záležitostem. Po náročných letech tak přišlo klidnější období, kdy Lewis sklízel úspěchy svou literární činností a působením na univerzitě. V této době pracoval na *Letopisech Narnie* a náboženských úvahách, které sklídily velké uznání. Zároveň se stal nedílnou součástí literárních klubů, z nichž mu byl nejbližší klub Inklingové (*Inklings*).¹⁵ Členem byl i J. R. R. Tolkien, jeho věrný přítel, se kterým se mohl radit ohledně spisovatelské činnosti i vést náboženské disputace. Tolkien měl na Lewise velký vliv a jejich vztah, přestože jeden čas poněkud ochladl, byl pro oba zásadní.

S příchodem druhé světové války Velká Británie zažívala povědomý pocit naplněný obavami a strachem z budoucnosti. Země do konfliktu vstoupila krátce

¹³ MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str., str. 44. ISBN: 978-80-7195-639-6

¹⁴ Tamtéž, str. 46.

¹⁵ DURIEZ, Colin: *Fenomén C. S. Lewis – Životopis zkušeného letopisce*. Česká biblická společnost, 2016. 1. vydání. 295 str., str. 151. ISBN: 978-80-87287-70-5

poté, co vypukl, což pro mnoho mužů opět znamenalo povolání do zbraně. C. S. Lewis naštěstí už bojovat nemusel, jelikož mu bylo už přes čtyřicet let. Jeho bratra Warnieho se však mobilizace coby profesionálního vojáka týkala automaticky. Nálety německých letadel Luftwaffe v roce 1940 se soustředily hlavně na Londýn, proto mnoho rodin posílalo své děti na venkov, kde bylo riziko útoku menší. Čtyři děti našly přechodný domov právě u Lewisů a Moorových.¹⁶ Jejich pobyt ve spisovatelově domě se vtiskl i do knihy *Lev, čarodějnice a skříň*, kde čtyři sourozenci naleznou tajný vchod do jiného světa.

C. S. Lewis se však neproslavil pouze literaturou pro děti, ale i náboženskou apologetikou. Díla s touto tematikou vycházela ještě dříve než příběhy o Narnii. Kniha *Rady zkušeného ďábla*, pojednávající o pokusech zlomyslného pekelníka Zmarchroba odvrátit lidstvo od víry, zaujala mnoho čtenářů. Válkou zmítané Británii navíc přinášela i jistou duchovní podporu, podávanou s nadsázkou. To byl impulz k tomu uvést ji do rádia, kde ji předčítal sám Lewis a sklídl mohutný ohlas. Na žádost posluchačů vydal pokračování s názvem *Čemu věří křesťané (What Christians Believe)*.¹⁷ Stal se tak populárním autorem, že nestíhal odepisovat na dopisy fanoušků.

Když skončila druhá světová válka a děti ubytované na Kilns odjely domů, rozběhla se tvorba *Letopisů Narnie* naplno. Lewisovým záměrem bylo napsat knihu, která by mládež pobavila, dala jí prostor pro fantazii a zároveň předala morální (křesťanské) hodnoty. V této době byl již pevným stoupcem víry v Boha, přestože během života procházel spirituálními krizemi. Jeden čas byl naprostým ateistou, jindy mu učarovaly severské mýty a pohanství. To vše silně ovlivnilo Lewisův duchovní vývoj a promítlo se i do jeho tvorby. Celá sedmidílná sága o Narnii obsahuje prvky jak ryze křesťanské, tak pohanské. Zasvěcený čtenář tak může na základě konkrétních pasáží a postav určit, ke které autorově životní etapě se vztahují. Přestože první kapitoly knihy *Lev, čarodějnice a skříň*, které Lewis představil přátelům Inklingům, byly Tolkienem zkritizovány, ostatní Lewis

¹⁶ MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str., str. 53. ISBN: 978-80-7195-639-6

¹⁷ Tamtéž, str. 50-51

přesvědčili, aby v psaní pokračoval.¹⁸ Nakonec si celou ságu zamilovaly tisíce čtenářů po celém světě.

Úspěchy v literární tvorbě však vyvažovaly problémy v rodině. Lewisův bratr Warnie propadl alkoholu a paní Moorová, které bylo přes sedmdesát let, trpěla zdravotními obtížemi. Ty se časem zhoršovaly, proto musela být převezena do sanatoria, kde nakonec v roce 1951 zemřela.¹⁹ Slib, který kdysi dal C. S. Lewis příteli Paddymu před válkou, byl splněn – o jeho matku bylo postaráno až do jejího skonu a sestra Maureen byla vdaná a zaopatřená. Do života C. S. Lewise však brzy vstoupila další osudová žena, Joy Davidmanová Greshamová.

Americká spisovatelka procházející manželskou krizí hledala u Lewise radu, jak lze v její situaci věřit v Boha, když se vše zdá být beznadějně.²⁰ Měla dva malé syny, se kterými se zanedlouho rozhodla odcestovat do Anglie a nevěrného manžela alkoholika opustit. C. S. Lewis pro ni měl pochopení a po několika schůzkách byl ohromen její inteligencí a znalostí náboženské problematiky. Její synové navíc hltali příběhy o Narnii. Čím více času spolu trávili, tím si byli blíže. Joy si brzy získala i Warnieho, který byl zpočátku k nové známosti svého bratra skeptický. Clive brzy sehnal pro Joy a její syny bydlení nedaleko svého domu, takže se mohli často navštěvovat. Pobyt v Anglii paní Greshamové však náhle ohrozilo vypršení víza. Lewis však přišel s řešením, jak Joy před povinností vrátit se do USA zachránit.

Rozhodl se, že se s ní ožení.²¹ Tím by se automaticky stala britskou občankou a její synové také. Bylo by příliš naivní tvrdit, že Joy byla pro Clivea láskou na první pohled. Jejich manželství bylo spíše formální, zprvu mělo hlavně umožnit mladé ženě s dětmi zůstat v Anglii. Postupem času však oba sblížila nečekaná skutečnost, že Joy vážně onemocněla. Byla jí diagnostikována nemoc, kterou rodina

¹⁸ MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str., str. 54. ISBN: 978-80-7195-639-6

¹⁹ Tamtéž, str. 58.

²⁰ DURIEZ, Colin: *Fenomén C. S. Lewis – Životopis zkušeného letopisce*. Česká biblická společnost, 2016. 1. vydání. 295 s. str. 226-227. ISBN: 978-80-87287-70-5

²¹ Tamtéž, str. 236–237.

Lewisových znala bohužel až moc dobře – rakovina.²² C. S. Lewis nyní manželství s Joy nevnímal jen jako formalitu. Umínil si, že jejich (pouze občanský) sňatek bude posvěcen v kostele a proběhne církevní obřad se vším všudy. Joy byla sice rozvedenou ženou, což bylo nyní překážkou, Lewis si ale u kněze vymohl výjimku. Nakonec byli oddáni v roce 1957 jako praví křesťané.

Jejich štěstí bránila jen Joyina postupující nemoc. V časech, kdy jí bylo lépe, mohla pobývat doma, kde se bavila vylepšováním interiéru a trávila čas s rodinou. Dokonce s manželem absolvovala vysněnou cestu do Řecka, které je oba uchvátilo.²³ Nedlouho po návratu se však její stav prudce zhoršil. Všichni si byli vědomi, že Joyin čas se rychle krátí, proto se snažili užívat si každou společnou chvíli. V létě roku 1960 přišel nevyhnutelný konec. Přestože byla za Lewise provdaná jen tři roky, byla to zřejmě nejlepší léta v jejich životech.

Obyvatele domu v Kilns její smrt, byť ne neočekávaná, velmi zdrtila. C. S. Lewis se utápěl ve smutku, Warnie opět v alkoholu. Joyini synové David a Douglas pociťovali to, co kdysi bratři Lewisovi po smrti své matky – tragédie je stmelila a jejich sourozenecký vztah se utužil. Jejich nevlastní otec, C. S. Lewis, cítil velké nutkání vypsát se ze své bolesti, čímž vzniklo *Svědectví o zármutku (A Grief Observed)*²⁴. Na počátku šedesátých let se stále věnoval výuce na Oxfordu, přestože jej začaly trápit poměrně závažné zdravotní neduhy. Warnie tehdy pobýval v Irsku, kde v sanatoriu bojoval s rostoucí závislostí na alkoholu a o bratrových potížích se před ním nikdo raději nezmiňoval. Nakonec se mu ale podařilo dostat svou situaci pod kontrolu a vrátil se do Anglie.²⁵ Oba bratři tak byli opět spolu, ovšem ne nadlouho.

C. S. Lewis musel opustit akademickou půdu kvůli stále se zhoršujícímu zdraví. Nyní byl zcela závislý na péči Warnieho, který tomuto údělu věnoval veškerý svůj čas a energii. Brával Clivea na projížďky autem po okolí, kde se kochali

²² MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str., str. 74. ISBN: 978-80-7195-639-6

²³ Tamtéž, str. 83.

²⁴ Tamtéž, str. 90.

²⁵ DURIEZ, Colin: *Fenomén C. S. Lewis – Životopis zkušeného letopisce*. Česká biblická společnost, 2016. 1. vydání. 295 s. str. 244. ISBN: 978-80-87287-70-5

přírodou, dokonce občas navštívili i přátele Inklingy. Jednoho podzimního dne se však Lewisův stav výrazně zhoršil. Dvacátého druhého listopadu 1963, týden před pětadesátými narozeninami, vydechl Clive Staples Lewis naposledy. Informaci o jeho úmrtí však v médiích zastínila šokující zpráva o atentátu na amerického prezidenta Kennedyho, který zemřel zhruba hodinu po Lewisově skonu.²⁶

Tvorba patřila mezi činnosti, které C. S. Lewise během života skutečně naplňovaly. Ať už štětce na plátně či perem na papíře, jeho rukou vznikala pozoruhodná díla. Neomezený svět fantazie pro něj znamenal prostor, kde každý člověk může najít něco, co by mu pomohlo zvládat každodenní realitu. Zastával názor, že pohádky nejsou určené pouze pro děti. *„Lidé stále více souhlasili s Lewisem, že „dětský příběh, který se líbí pouze dětem, je špatný dětský příběh“.* *Pro spisovatele písničích pro děti to bylo nápaditě osvobozující. Přineslo to svobodu k uplatnění imaginativní integrity při tvorbě dětské literatury, a potvrzení, že kniha dětem přístupná a pro ně zábavná může zároveň fungovat na úrovních, které málokteré dítě ocení.“²⁷* I proto se k jeho dílům vrací stále více dospělých čtenářů. *Letopisy Narnie* jsou mnohem více než jen milé dětské příběhy s morálním ponaučením. Každý ze sedmi dílů čtenáři nabízí jiné téma k zamyšlení, a proto se vyplatí prožít spolu s hrdiny všechna dobrodružství, která je v knihách potkají.

²⁶ DURIEZ, Colin: *Fenomén C. S. Lewis – Životopis zkušeného letopisce*. Česká biblická společnost, 2016. 1. vydání. 295 str., str. 245. ISBN: 978-80-87287-70-5

²⁷ HUNT, Peter: *Children's Literature: An Illustrated History*. Oxford University Press, 1995. 426 str., str. 258. ISBN: 9780192123206

C. S. Lewis ve své pracovně

1.2 Vztah C. S. Lewise k přírodě

Na základě životních postojů a myšlenek odrážejících se v jednotlivých dílech bychom mohli soudit, že Lewisův vztah k přírodě byl velmi pozitivní. Narodil se v Irsku – konkrétně v Belfastu, který prosperoval zejména díky rozvinutému průmyslu. Samotné město tedy nenabízelo příliš malebné výjevy. Člověk se spíše mohl „kochať“ pohledem na továrny, obchodní lodě kotvící v přístavišti a hemžení dělníků spěchajících do práce. *„Neustále k vám zaznívá lomoz, hluk a vrzání tramvají, klapot koňských povozů na nerovné dlažbě a nad tím vším neustálé rytmické bušení a klepání velkých doků.“*²⁹ Ekonomické poměry občanů šly ruku v ruce s pozicí na společenském žebříčku. Životní úroveň obyvatel města se tak mohla velmi lišit.

Sám C. S. Lewis pocházel z bohaté rodiny – otec úspěšný advokát, matka absolventka univerzity. Díky tomu měl on i jeho bratr Warren nadějně vyhlídky do

²⁸ BRISTOL, Emmanuel: *CS Lewis left the 'Shadowlands' 50 years ago today*. Emmanuelbristol.org.uk. [online]. 22nd November 2013. Citováno dne 26. 11. 2023. (Dostupné z: <https://emmanuelbristol.org.uk/2013/11/22/cs-lewis-left-the-shadowlands-50-years-ago-today/>)

²⁹ LEWIS, C. S.: *Zaskočen Radostí. Návrat domů*, 2021. 2. vydání. 222 str., str. 145. ISBN: 978-80-7255-434-8

budoucnosti. Rodiče dbali na vzdělání svých synů a už od dětství je vedli k četbě a přemýšlení nad světem. Lewise tato záliba už nikdy neopustila, což dokládají jeho početná literární díla. Stejně tak už jako dítě miloval toulání se po okolní krajině, která vůbec nepřipomínala ponurý a kouřem protkaný Belfast. Spolu s bratrem trávili hodně času i v zahradě u jejich domu, kde si mohli nerušeně hrát. Ve svém díle *Zaskočen Radostí* Lewis vzpomíná na okamžik z dětství, kdy mu Warnie ukázal miniaturní zahrádku vytvořenou ve staré plechovce od sušenek.³⁰ Roztomilý kousek přírody přinesený domů jej fascinoval natolik, že si pocity spojené s ním navždy uchoval v paměti.

Zajímala ho i zvířata. Už jako malý sepsal svou literární prvotinu, *Zemi zvířat* (*Animal Land*), kde oblečené a mluvící myši vyjíždí jako rytíři na ořích do boje proti kočkám.³¹ Později zaměřil svou pozornost i na různé druhy hmyzu, ke kterému měl zpočátku odpor.³² Lewisovy zájmy se většinou odvíjely od toho, jaká kniha či encyklopedie se mu momentálně dostala do ruky. Vzhledem k tomu, že jejich dům byl až po střechu plný knih, se nikdy nenudil. Přestože rodina dbala na reprezentativní vystupování a pořádek, bydlel v domě také svéhlavý pes Tim, kterého měl C. S. Lewis velmi rád.³³ Když se posléze spisovatel v dospělosti přestěhoval do Kilns, našel tam vytoužený klid a pohodu oxfordského předměstí. K domu patřil i rybník a rozlehlé pozemky. Tam později postavil stáj pro koně, kterého koupil svému nevlastnímu synovi Douglasovi. Nemovitost v současnosti spravuje Nadace C. S. Lewise (*C.S. Lewis Foundation*), která nabízí všem autorovým příznivcům nahlédnout do jeho světa. Z části pozemků se dokonce stala přírodní rezervace nesoucí Lewisovo jméno.³⁴

Lewisova touha po úniku ze shonu a prachu velkoměsta vznikla zřejmě v dětství, které prožil v průmyslovém Belfastu. Zároveň trpěl na problémy

³⁰ LEWIS, C. S.: *Zaskočen Radostí*. Návrat domů, 2021. 2. vydání. 222 str., str. 11. ISBN: 978-80-7255-434-8

³¹ DURIEZ, Colin: *Fenomén C. S. Lewis – Životopis zkušeného letopisce*. Česká biblická společnost, 2016. 1. vydání. 295 str., str. 23. ISBN: 978-80-87287-70-5

³² LEWIS, C. S.: *Zaskočen Radostí*. Návrat domů, 2021. 2. vydání. 222 str., str. 13. ISBN: 978-80-7255-434-8

³³ Tamtéž, str. 152

³⁴ MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str., str. 98. ISBN: 978-80-7195-639-6

s dýchacími cestami a permanentní vdechování výparů z továren mu nedělalo dobře. Úlevu – jak zdravotní, tak duševní – našel v čisté irské (a později také anglické) krajině, která lákala k objevování. Podle jeho vzpomínek líčených v knize *Zaskočen Radostí* nebyla větší slast než nechat se pohltit dobrou knihou uprostřed přírody. S tím souvisí i Lewisova fascinace starými legendami a mýty – severskými, keltskými nebo germánskými. Při jejich čtení si v duchu jasně představoval místa, kde se měly odehrávat a silně toužil takové lokality navštívit. To se mu nejlépe dařilo prostřednictvím nespoutané fantazie, kde neexistují hranice ani překážky. Nicméně kulisa v podobě deště padajícího na listy stromů, vánku prohánějícího se větvemi a trylkování ptáků dovedlo představivost značně podpořit.

Přírodu považoval C. S. Lewis za boží dílo, které je samo o sobě bezchybné. Miloval podzim³⁵, kdy krajina hraje všemi barvami a poskytuje úžasné výjevy ještě předtím, než se uloží k zimnímu spánku. Kdyby se Lewis stal malířem místo spisovatelem, zřejmě by jeho obrazy zachycovaly krásy přírody, kterou tolik obdivoval. Příroda obecně je však nedílnou součástí fantasy literatury, proto ji dokázal zakomponovat i do svých knih (zejména *Letopisů Narnie*). Během svého dlouhého a komplikovaného hledání víry Lewis prošel mnoha stádii. Počínaje povinným chozením do kostela v dětství, dále přes vzpurný ateismus a fascinaci pohanskou mytologií se dostal do fáze mírného zájmu o křesťanství. Všechny podoby jeho spirituality však něco spojovalo – příroda. Na ni člověk může nahlížet z pohledu jakéhokoliv náboženství a bude stále stejně dokonalá. Proto k ní měl Lewis celý život konstantně kladný vztah. Skutečný křesťan se z něj však stal, až když mu bylo přes třicet let. Dokonce si vybavil okamžik, kdy k této konverzi došlo – během výletu do zoo ve Whipsnade.³⁶

Pozorování přírodních krás a toulání se krajinou často podnikal se svým bratrem Warniem, který to dokázal patřičně ocenit. Oba vzpomínali na dlouhé procházky, během kterých společně probírali nejrůznější témata a vášnivě debatovali o literatuře a historii.³⁷ Volná krajina osvobozuje i mysl a kdo někdy

³⁵ MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str., str. 93. ISBN: 978-80-7195-639-6

³⁶ Tamtéž, str. 45

³⁷ Tamtéž, str. 57

podnikl delší pochod, pravděpodobně uzná, že během něj přicházejí nápady a inspirace úplně samy. Pro spisovatele tedy měly procházky přírodou mnoho benefitů. Ke konci života C. S. Lewis dával přednost projížďkám v autě, jelikož mu zdraví tolik nesloužilo. I během své poslední výpravy žasl nad krásou přírody, ve které viděl Boha.³⁸

1.3 Život a tvorba J. R. R. Tolkiena

John Ronald Reuel Tolkien se narodil v roce 1892 v Bloemfonteinu, hlavním městě někdejší britské kolonie na jihu Afriky. Jeho otec, Arthur Tolkien, stál v čele tamější bankovní pobočky, proto tam jeden čas pobývala celá rodina. Mabel Tolkienová, Arthurova žena, si ovšem na africké prostředí nikdy nezvykla a rozhodla se po několika letech odjet. Vrátila se do Anglie i s malým Ronaldem (jak mu doma říkali) a jeho mladším bratrem Hilarym. Zanedlouho však obdržela zprávu, že její manžel těžce onemocněl. Mabel se za ním chtěla vydat, ke shledání však bohužel nedošlo, protože Arthur Tolkien podlehl revmatické horečce a byl v Bloemfonteinu pochován. Bratři Ronald a Hilary tak v útlém věku už přišli o jednoho z rodičů, podobně jako bratři Lewisovi, kterým zemřela milovaná matka.

Mabel se spolu s dětmi přestěhovala k příbuzným, jelikož po smrti Arthura rodina přišla o většinu příjmů. Poté, co se všichni tři vzpamatovali ze smutku a truchlení, se rozhodli najít si vlastní bydlení. Vesnička Sarehole nedaleko Birminghamu poskytovala příhodné prostředí pro výchovu synů a od původního útočiště byla vzdálena jen pár kilometrů. Právě zde Ronald a Hilary začali pěstovat svou vášeň v objevování okolí a zkoumání nového prostředí. Můžeme si povšimnout podobností mezi sourozenci Tolkienovými a Lewisovými, kteří rovněž milovali toulání se krajinou. Zároveň v obou rodinách měla zásadní roli matka, která chlapce vzdělávala sama v domácím prostředí. Jak Mabel Tolkienová, tak Florence Lewisová byly ženy velice učené a své potomky moudře vedly ke knihám a učivu. Malý Ronald vykazoval známky talentovaného dítěte, které na svůj věk

³⁸ MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str., str. 93. ISBN: 978-80-7195-639-6

dokáže porozumět mnoha věcem. Fascinovala ho slova a způsob lidské komunikace, což už nasvědčovalo jeho budoucímu zájmu o filologii. Zároveň miloval stromy a zvířata a chtěl o fungování přírody vědět víc. Časem dovedl krajinu zachytit ve svých kresbách, což byla další jeho kratochvíle. Svá pozdější literární díla si zpočátku sám ilustroval a pečlivě utvořil i podrobné mapy Středozeemě.

Rodina se za život mnohokrát stěhovala a prožila několik let jak na poklidném venkově, tak v rušném a průmyslem poznamenaném městě. I v tomto směru Tolkienovi prožívali podobné chvíle jako Lewisovi – neradi se loučili s malebnou krajinou protkanou vůní stromů a květin. Období bezstarostného dětství se však chýlilo ke konci a RONALDA S HILARYM čekal nástup do školy. Matka jim předala mnoho ze svých znalostí a v rozhodující fázi života v nich probudila touhu po vědomostech. Teď však svůj potenciál měli začít rozvíjet pod dohledem zkušených vyučujících. RONALD proto zamířil na prestižní Školu krále Edvarda v Birminghamu.

Během tohoto období vstoupil do rodiny Tolkienových důležitý člověk – Francis Xavier Morgan, duchovní, který působil v Oratoři na předměstí. Víra měla pro Mabel velký význam a dávala jí útěchu v krušných časech. Před časem konvertovala ke katolické církvi, čímž si vysloužila pohrdání protestantské části rodiny. Otec Francis se stal rodinným přítelem a pro chlapce představoval mužský element, který jim po smrti tatínka chyběl. Nikdo z nich však ještě netušil, jak moc bude jeho přítomnost pro RONALDA a HILARYHO zásadní.

Mabel Tolkienová, která na svých bedrech nesla veškerou starost o budoucnost rodiny, začala trpět zdravotními obtížemi. Lékaři jí objevili cukrovku, nemoc, která na počátku dvacátého století dovedla pacientům zásadně zkomplikovat život. Stav paní Tolkienové se horšil, až upadla do diabetického kómatu, ze kterého se již neprobrala. Zemřela, když bylo RONALDOVI pouhých dvanáct let, HILARYMU jen deset. Tato rodinná tragédie připomíná chmurné období života bratrů Lewisových, kterým bylo deset a třináct, když jim matku vzala rakovina.

Oba chlapci byli nyní v péči kněze Francise Morgana, kterého Mabel Tolkienová před smrtí ustanovila jako jejich poručníka. Přestěhovali se však k tetě Beatrice, které nevadilo, že jejich matka přešla ke katolíkům a v této víře vychovávala i je samotné. Ronald a Hilary se museli se ztrátou maminky vyrovnat, v této krizi si byli vzájemnou útěchou a jejich vztah se tím utužil. Při svém smutku však nezapomínali ani na školní povinnosti u Krále Edvarda. Po několika letech opět změnili bydliště – vzala si je k sobě paní Faulknerová, známá otce Francise. Její dům byl hned vedle Oratoře, tudíž byli pod stálým dohledem svého poručníka. Dům obývala i devatenáctiletá Edith Brattová, která tehdy šestnáctiletého Ronalda ihned okouzila.

Jejich vztah však nebyl po vůli otci Francisovi. Mladému Tolkienovi přikázal jej ukončit a do jeho jednadvaceti let byly veškeré naděje na obnovení románu nemyslitelné. Vzájemné pouto ale překonalo i roky odloučení a po dovršení Ronaldovy plnoletosti se k sobě zase vrátili. Tolkien navíc složil přijímací zkoušky na Oxford, čímž si splnil svůj velký sen. Našel si mezi ostatními studenty několik přátel, se kterými založil literární kroužek. Pojmenovali ho původně „Čajový klub“, ovšem poté přibyl název oblíbené čajovny a skupina si začala říkat „Čajový klub, Barrowovská společnost“ – Č. K., B. S.

Když v roce 1914 vypukla světová válka, Tolkien si uvědomil, že poklidné univerzitní prostředí nejspíš bude muset zanedlouho opustit. Británie se záhy stala účastníkem konfliktu a své muže povolala do zbraně. Své první setkání s bitevním polem Tolkien zažil v roce 1916, kdy se se svým praporem dostal až k francouzské řece Sommě. V kruté bitvě tehdy bylo zabito či zraněno přes čtyři sta tisíc britských vojáků. Padli i někteří členové Č. K., B. S., což Tolkiena velice zarmoutilo. On sám bitvu přežil bez vážnějších zranění, ovšem dostihla ho zákopová horečka, která si vyžádala dlouhou rekonvalescenci.

Podobně jako v případě C. S. Lewise, který rovněž zakusil následky války, i Tolkien si v nemocnici krátil čas čtením. Dokonce se mu podařilo vytvořit koncepty knih ze světa Středozezemě – *Silmarillionu* (*The Silmarillion*), *Pádu Gondolinu* (*The Fall of Gondolin*) a *Húrinových dětí* (*The Children of Húrin*). Válka tak paradoxně do Tolkienových knih vnesla něco, co je pozvedlo na ještě vyšší úroveň. „*Styl* „*Pádu*

Gondolinu“ naznačuje, že Tolkien byl ovlivněn Williamem Morrisem, a není nerozumné předpokládat, že velká bitva, jež tvoří ústřední část příběhu, tak trochu vděčí za svou inspiraci Tolkienovým zážitkům na Sommě – nebo spíše jeho reakci na tyto zážitky, protože boj v Gondolinu má hrdinskou vznešenost, která modernímu válčení úplně chybí.“³⁹ Sám autor zakusil krutost bojů a dovedl se vcítit do lidí zažívající chvíle naprostého zoufalství. Ve svých dílech však pracuje s motivem hrdiny, který je ochoten za své ideály bojovat a postavit se mnohonásobné přesile.

Poté, co válka utichla, se Tolkien mohl vrátit ke svému idylickému životu s Edith, která mu v roce 1917 porodila syna Johna. K němu časem přibyli další dva synové, Michael a Christopher, a dcera Priscilla. Pevné rodinné zázemí, kterému vládla Edith, Tolkienovi umožňovalo věnovat se studiu a následně výuce na univerzitě. Mezi jeho nejbližší přátele se v této době zařadil i C. S. Lewis, pozdější člen Inklingů. Jejich hluboké debaty nad literaturou a náboženstvím výrazně přispěly k Lewisově konverzi ke křesťanské víře. Sám Tolkien už od mládí smýšlel jako katolík a snažil se tento pohled na svět předat Lewisovi.

Na počátku třicátých let dvacátého století Tolkien zahájil tvorbu *Hobita*, se kterým původně neměl žádné zvláštní záměry – postavu Bilba Pytlíka stvořil jen pro pobavení své rodiny. Zaujal ale i autorovy přátele, na jejichž popud byla kniha vydána. Okamžitě se stala bestsellerem a čtenáři žádali pokračování. To se v padesátých letech objevilo na pultech knihkupectví pod názvem *Pán prstenů*. Trilogie vznikala ve stejné době, jako Lewisovy *Letopisy Narnie*. V nadsázce bychom mohli říci, že se spisovatelé předháněli ve své tvorbě. Tolkienovi se Lewisova sága příliš nezamlouvala, hlavně kvůli mísení mytologie, pohanství a křesťanství. Ze stejného důvodu si však knihy získaly srdce tisíců čtenářů, kterým se Lewisovy myšlenky líbily.

Vztah Tolkiena a Lewise byl v určitém směru komplikovaný. Zpočátku je spojovalo jen prostředí univerzity, které pro oba představovalo neoddělitelnou

³⁹ CARPENTER, Humphrey: *J.R.R. Tolkien: Životopis*. Argo, 2017. 348 str., str. 115. 1. vydání. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. ISBN: 9788025720929

část jejich životů. Časem je k sobě přitáhlo nadšení pro stejný typ literatury – severské mýty, legendy, náboženská polemica a další. Přestože se na mnoha věcech neshodovali, chtěli se stále setkávat, jelikož jejich plamenné diskuse oběma přinášely náměty k přemýšlení. Jeden druhého si navíc vážili a respektovali své odlišné pohledy na svět. Věci, které je spojovaly, byly však silnější a vytvářely mezi nimi pouto přátelství. Oba byli úspěšnými autory sérií fantasy knih, které jim zajistily nesmírnou popularitu. Jejich díla se prodávají dodnes a na jejich základě vzniklo nespočet dalších produktů – od filmů a seriálů až po vybavení domácnosti. Středozem a Narnie byly a stále jsou pro mnoho fanoušků stejně skutečné jako náš vlastní svět.

Když v roce 1963 C. S. Lewis zemřel, Tolkien si ve svém smutku uvědomil, že doby veselých setkání s přáteli jsou nenávratně pryč. Z původní Č. K., B. S. mu zbyl jen Christopher Wiseman, který přežil první světovou válku a svého času sloužil u britského námořnictva. Druhým přítelem, který Tolkiena neopustil, byl jeho bratr Hilary. V roce 1971 však ztratil pevný pilíř svého života – jeho milovaná žena Edith zemřela. Po jejím odchodu nacházel částečnou útěchu v přítomnosti svých blízkých a tíživé myšlenky se snažil zahnat psaním. Bylo mu téměř osmdesát let, ale mysl měl stále bystrou a plnou nápadů.

V pokročilém věku ho však potkaly i pozitivní události. Jeho celoživotní literární činnost nesla zasloužené plody a mnoho ocenění. Jedním z nejvýznamnějších byl Řád Britského impéria, který mu byl předán samotnou královnou Alžbětou II.⁴⁰ Radost mu dělaly i jeho čtyři dospělé děti, které již vedly své vlastní životy. Tolkiena však trápily zdravotní neduhy a zejména ztráta manželky mu vzala mnoho sil. V roce 1973, dva roky po její smrti, skončil i John Ronald Reuel Tolkien ve věku jednaosmdesáti let.

Tento autor, jenž je mnohými příznivci považován za ikonu fantasy, považoval četbu jako cestu k poznání. Zejména v rámci tohoto žánru nelze striktně oddělovat literaturu pro děti od té, která je určena dospělým. I dospělý čtenář totiž v dílech může nalézt něco, co má pro něj osobní význam a s čím souzní. Příkladem

⁴⁰ CARPENTER, Humphrey: *J.R.R. Tolkien: Životopis*. Argo, 2017. 348 str., str. 296. 1. vydání. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. ISBN: 9788025720929

je Tolkienova kniha *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky* – z milých příhod Bilba Pytlíka, který měl pobavit autorovy děti, se vyklubal základ pro jednu z nejslavnějších trilogií. Vzhledem ke konstantní popularitě *Hobita* i *Pána prstenů* lze soudit, že věk fanoušků není rozhodujícím kritériem. Většina z nich si je vědoma pevné dějové návaznosti, a tedy znají díla obě. Jak sám Tolkien kdysi prohlásil, „...pohádka má skutečnou a vysvětlitelnou přitažlivost pro představivost čtenářů jakéhokoli věku, pokud jsou připraveni se jí skutečně oddat a dobrovolně vstoupit do „druhotného světa“, který vytváří.“⁴¹

Tolkienův přínos netkví pouze v brilantním způsobu vyprávění a detailní propracovanosti světa Středozeemě. *Hobit*, který vznikl ve třicátých letech dvacátého století, na rozdíl od většiny dětské tvorby pocházející z tohoto období, nezobrazuje zjednodušený a černobílý svět. „Na elfech a trpaslících Tolkien ukazuje, že lidé jsou směsicí dobrých i špatných popudů. Přibližuje nás k Bilbovým nesnázím, zábavným a zároveň odvážným, v cestě za vykonáním správné věci, ať už zachránit trpaslíky před pavouky, navštívit draka či ukrást Arcikam.“⁴² Postava samotného Bilba je skvělým příkladem toho, že i zdánlivě obyčejný jedinec může dokázat velké věci.

Pohádkové příběhy mají čarovnou moc. Lidé mají pohádky asociativně spojené s dětstvím, což je pochopitelné. Většina z nás na nich vyrostla, ať už jsme jim naslouchali v podobě vyprávění našich rodičů, prarodičů či jsme sledovali různá filmová zpracování. „Pohádková říše je rozlehlá a hluboká a vysoká a je tvořena mnohými jevy: nalézají se tam všechny druhy zvířat a ptáků; bezbřehá moře a nepočítaně hvězd, krása, která okouzluje a všudypřítomné nebezpečí, radost i smutek ostrý jako meč. Člověk by se možná mohl považovat za šťastného, že se v ní procházel, ale její bohatost a podivnost svazují jazyk cestovatele, který by o ní chtěl vyprávět. A když je v ní, je pro něj nebezpečné klást příliš mnoho otázek, aby nedošlo k uzavření bran a ztrátě klíčů od nich.“⁴³ Touto pasáží J. R. R. Tolkien v díle

⁴¹ HAHN, Daniel: *The Oxford Companion to Children's Literature*. Oxford University Press, 2015. 2. vydání. 1545 str., str. 1390. ISBN: ISBN 978-0-19-969514-0

⁴² MANLOVE, Colin: *From Alice to Harry Potter: Children's Fantasy in England*. Cybereditions, 2003. 250 str., str. 69-70. ISBN: 1-877275-54-9

⁴³ TOLKIEN, J. R. R.: *On Fairy Stories – Expanded Edition, with Commentary and Notes*. Harper Collins Publishers, 2008. 320 str., str. 27. ISBN: 978-0-00-724466-9

„O pohádkách“ („*On Fairy Stories*“) pravděpodobně narážel na nepřenositelný a neopakovatelný zážitek, který čtenář u pohádek prožívá. Neexistuje emoce, kterou bychom nemohli pociťovat, když se plně oddáme příběhu. Zároveň si nikdy nebudeme jisti, že ostatní čtenáři vnímají pohádku stejně jako my. Ne nadarmo je literatura považována za umění – podobně jako obrazy či sochy, i knihy probouzí v lidech pocity. Jakého druhu tyto pocity jsou, to však z velké části závisí na příjemci.

44

J. R. R. Tolkien ve své pracovně

1.4 **Vztah J. R. R. Tolkiena k přírodě**

Příroda hrála ve spisovatelově životě významnou roli už od jeho dětství. Narodil se v africkém Bloemfonteinu, kde krajinu v létě sužuje horko a v zimě suchý vítr prohánějícím se mezi příbytky evropských přistěhovalců. Nespoutaná příroda začínala hned za posledním domem a nebylo výjimkou, že se některé divoké zvíře v noci zatoulalo až do města. Malý Ronald ovšem zdejší vedro snášel

⁴⁴ SULIMAN, Adela: *Unseen J.R.R. Tolkien writings to shed new light on his Middle-earth creations*. NBC News. Nov. 20, 2020. Citováno dne 26. 11. 2023. [online] (Dostupné z: <https://www.nbcnews.com/news/world/unseen-j-r-r-tolkien-writings-shed-new-light-his-n1248364>)

těžce, a proto na čas pobýval s matkou a bratrem na jihu u Kapského města, kde bylo díky mořskému vánku snesitelněji. Africký kontinent však opustili, když Tolkienovi byly pouhé tři roky, proto si z něj příliš nepamatoval.

K srdci mu přirostla krajina anglického venkova, kde prožíval šťastné dětství. Odmalička měl velký cit pro přírodu a společně s bratrem Hilarym ji chtěl co nejvíce prozkoumat. Zároveň po matce zdědil úctu ke všemu živému a díky ní dovedl poznat jednotlivé druhy stromů a zvířat. Jen co se naučil v ruce držet tužku, své milované přírodní krásy začal zvětšovat na papír. V tomto směru si byli s Lewisem velmi podobní – i jeho fascinovala krajina a mnoho z jeho dětské tvorby znázorňuje stromy a zvířata. Oba navíc celý život upřednostňovali klidné venkovské prostředí a do ruchu města se uchýlovali jen v nutných případech.

Tolkien byl odpůrce ničení přírody ve jménu průmyslového pokroku, což je patrné i z jeho literární tvorby. Středozem obývá několik svobodných národů – hobiti, elfové, trpaslíci a lidé, proti kterým stojí temné síly Mordoru. Každá z těchto ras však má různý vztah k přírodě. Hobiti připomínají anglické starousedlíky, kteří milují pohodlí svých obydlí a libují si v zahradničení. Jsou silně spjati se svou půdou, kterou si uzpůsobili k pěstování plodin a okrasných rostlin. Z Kraje, který obývají, číší pohoda a mírumilovnost hobitů, kteří jsou spokojeni se svým skromným životním stylem a umějí se radovat z maličkostí.

Elfové žijí v naprosté harmonii s panenskou přírodou. Ví o ní vše a představuje pro ně základ jejich vlastní existence. Dovedou rozmlouvat s rostlinami i zvířaty a spolupracují i s jednotlivými živly. Žádnou svou činností nenarušují přirozený koloběh přírody a veškerých jejích darů si velmi váží. Elfové jsou nesmrtelní, což jim umožňuje zpozorovat jakékoli změny v krajině i z dlouhodobého hlediska. Vládou nesmírnou intuicí a vycítí sebemenší narušení přírodních zákonů. Tolkien tomuto národu přiřkl rysy zastánců environmentalismu – snaha zachovat původní přírodu, jednat tak, aby byla co nejméně narušena, dbát na dostatek přirozeného prostředí pro zvířata a podobně.

Součástí Středozemě jsou i dvě království obývaná lidmi – Gondor a Rohan. Pro národ lidí je v Tolkienově podání typická přizpůsobivost podmínkám krajiny.

Zejména obyvatelé Rohanu jsou velmi houževnatí a drsní, stejně jako oblast, kterou obývají. Autor se při jejich tvorbě inspiroval pravděpodobně u Anglosasů raného středověku. Proslulí válečníci, kteří bojují převážně na koních, silní, odvážní a hrdí. Na svá stáda jsou velmi pyšní a kůň má v jejich kultuře výjimečné místo. Každý válečník má svého oře pojmenovaného a pojí je pouto přátelství.

Lidé v obou královstvích přírodu uznávají, avšak nevyznají se v ní tolik, jako elfové. Navíc jsou smrtelní a jejich průměrná délka života je nejkratší ze všech národů. Nikdo z dosud žijících lidí si nepamatuje doby, kdy na světě bylo bezpečno a příroda netrpěla devastující silou Mordoru. Tyto časy jsou buď zapomenuté, či se na ně vzpomíná jen prostřednictvím legend a pověstí. Divoká a nespoutaná tvář přírody dokonce lidem nahání strach, především prastarý les Fangorn obývaný enty. Přesto se v lidských říších najdou jedinci, kteří si s přírodou rozumí více než jiní – například dědic gondorského trůnu Aragorn nebo syn gondorského správce Faramir.

Trpaslíci jsou svéráznými obyvateli Středozemě, kteří dávají přednost životu pod zemským povrchem. Jsou velice zruční v kutání nerostů a libují si v dolování vzácných kamenů. Jejich doménou je neživá příroda – útroby majestátních hor jsou pro trpaslíky jak domovem, tak zdrojem příjmů. Přestože těžba vyžaduje mnohdy hrubou sílu, tento národ je proslulý i výrobou nádherných šperků a drobných předmětů. Trpaslíci se příliš nezajímají o dění v okolním světě, pokud se to netýká jich samých. Jsou pravým opakem elfů, což mezi nimi historicky způsobilo ne jeden konflikt. Trpaslíci netouží rozmlouvat se stromy ani naslouchat zpěvu ptáků a elfové zase nesnesou život v podzemí. Oba však sdílí úctu k předkům a pevné rodinné vazby jsou pro ně důležité.

Výše zmíněné národy nakládají s přírodou a jejími dary každý po svém. Jsou schopny sdílet krajinu, aniž by si chtěly podmanit území toho druhého a dovedou z darů přírody vytvářet něco nového a krásného. To ovšem neplatí pro obyvatele Mordoru, kde vládne Temný pán Sauron. Jeho cílem je podrobit si všechny bytosti Středozemě a být jediným svrchovaným vládcem všech. Mordorské prostředí je ponuré, nehostinné a bez života. Veškeré stromy byly pokáceny, rostliny zašly nedostatkem světla, zvířata opustila své domovy a krajinu pohltit stín. Nežije tam

nikdo kromě skřetů a pokřivených tvorů, které Sauron přiměl, aby mu sloužili. K zásobování početné armády byla zotročena blízká země Núrn, jejíž krajina zůstala úrodná a poskytovala pastviny pro dobytek. Mordorský vládce je posedlý válkou, a proto jsou po celé jeho zemi továrny na výrobu zbraní a nástrojů zkázy. Tento motiv zřejmě souvisí s Tolkienovým odporem k industriálnímu prostředí a zbrojařským závodům, které svou činností ničí životní prostředí. Zároveň se zde promítá jeho vlastní zkušenost s válkou, jejíž hrůzné důsledky pro lidstvo i krajinu zažil.

Tolkien však zobrazil i sílu přírody samotné, která se dokáže bránit vůči zlu. Tento motiv lze spatřit zejména ve *Dvou věžích*, kdy enti (tvorové připomínající oživé stromy) společně pochodují na Železný pas. Tam sídlí čaroděj Saruman, který se spřáhl se Sauronem a za zlým účelem vykácel část prastarého lesa Fangornu. Enti však celý Železný pas zaplaví vodou z přehrady a zničí Sarumanovu továrnu na zbraně a skřety.⁴⁵ Na základě této pasáže lze říci, že přírodní síly Středozemě se vložily do Války o Prsten, ovšem kvůli tomu, že byly samy v ohrožení.

Zvláštní pozici v rámci Středozemě mají čarodějové. Je jich celkem pět, pro děj Tolkienových knih jsou však důležití především Gandalf, Saruman a Radagast. Každý z nich je jiný a každý má rozdílný vztah k přírodě. Gandalf je přítelem elfů a hobitů, proto sdílí i jejich přístup ke všemu živému. Zná mnoho z elfské moudrosti a rozezná dobré tvory od špatných. Částečně dovede se zvířaty promlouvat a má k nim kladný vztah. Po Válce o Prsten odplul s elfy do Zemí neumírajících.⁴⁶

Saruman byl zpočátku nejmocnějším z čarodějů a specializoval se na zkoumání temných sil. Jeho bádání ohledně Mordoru se však zvtlo a sám se stal loutkou Temného pána Saurona. Rozhodl se mu sloužit a vytvářet nové skřetí válečníky. Neváhal zničit les Fangorn a zahubit mnoho entů. Jeho kruté počínání však bylo zastaveno a sám byl ze své pozice sesazen Gandalfem. Po Sauronově

⁴⁵ TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Dvě věže*. Argo, 2006. 1. revidované ilustrované vydání. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. 383 str., str. 93. ISBN: 80-7203-830-3

⁴⁶ TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Návrat krále*. Argo, 2007. 1. revidované ilustrované vydání – dotisk. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. 507 str., str. 339. ISBN: 978-80-7203-832-9

pádu byl zavražděn svým služebníkem, ovšem jeho duch nadále bloudil po Středozemi, ve které už pro něj však nebylo místo.⁴⁷

Radagast Hnědý má ze všech čarodějů k přírodě nejbližší. Přebývá na okraji Temného hvozdu a svou moudrost využívá k péči o zvířata a rostliny. Nevládne takovou mocí jako ostatní čarodějové, jeho úloha tkví v ochraně přírody, se kterou je úzce spjatý. Je to čistá duše, na což ovšem doplatil, když ho Saruman zmanipuloval, aby Gandalfa vlákal do pasti. Následně ovšem Radagast svého přítele pomohl zase osvobodit. Vyslal mu na pomoc orla Gwaihira, který Gandalfa donesl do bezpečí.⁴⁸ Není jisté, co se s Radagastem stalo poté, co byl Jeden prsten zničen, neboť nebyl nikde k nalezení.

Jak tvůrce *Pána prstenů*, tak autor *Letopisů Narnie* měli k přírodě a krajině hluboký vztah. Oba ji vnímali jako boží dílo, které nabízí nejen překrásné scenérie, ale i nekonečnou inspiraci a zdroj útěchy. Vzhledem k náboženskému smýšlení Tolkiena i Lewise se lze domnívat, že pro ně byla příroda a život posvátné. Proto oba sdíleli odpor k válce, která devastuje jak přírodu, tak životy lidí, kteří jsou na přírodě závislí. Válka je pohrdáním vším, co člověk stvořil a co mu bylo dáno přírodou i bez jeho přičinění. K tomu se váže téma svobody, bez které člověk nemůže vést šťastný a plnohodnotný život. Proto je svoboda a boj proti zlu ústředním tématem jak Tolkienových, tak Lewisových knih.

Kromě *Hobita*, *Pána prstenů* a mnoha dalších literárních děl, je Tolkien zároveň autorem knihy s názvem „*Strom a list*“ (doslovný překlad původního titulu „*Tree and Leaf*“, jehož obsah však v češtině bývá publikován odděleně – esej *O pohádkách* a *List od Nimrala* vyšly samostatně či ve sbírkách s jinými názvy). Pozoruhodná filosofická povídka *List od Nimrala* pojednává o malíři Nimralovi, který je posedlý detailním malováním jednoho stromu. Od práce je neustále vyrušován, ale i tak je odhodlán obraz dokončit. Po čase se však musí vydat na dalekou cestu. Ta bývá čtenáři chápána jako alegorie křesťanské poutě duše skrze

⁴⁷ TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Návrat krále*. Argo, 2007. 1. revidované ilustrované vydání – dotisk. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. 507 str., str. 328. ISBN: 978-80-7203-832-9

⁴⁸ TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Společenstvo Prstenu*. Argo, 2006. 1. revidované ilustrované vydání. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. 473 str., str. 310. ISBN: 80-7203-829-X

smrt, očištěc až do ráje. Nimral se nakonec ocitne poblíž stromu, který je mu povědomý. Je to strom z jeho obrazu. Rozhodne se pokračovat krajinou dál až k horám, které na plátně jen zběžně načrtl, a proto by ho zajímalo, co je za nimi.

Motiv Nimralova stromu byl pravděpodobně inspirován skutečným stromem, který sám Tolkien „znal“. Vzhledem k jeho celoživotní lásce k přírodě měl vskutku osobní vztah s každým živým tvorem i rostlinou ve svém okolí, a proto ho velmi zarmoutil osud topolu ze sousedství: *„Jedním ze zdrojů byl i vzrostlý topol, na který jsem mohl vidět i z postele. Byl zčista jasná ořezán a zmrzačen svým majitelem, nevím proč. Nyní je pokácen, což je méně barbarský trest za jakýkoliv zločin, kterého se mohl dopustit, jako být velký a být naživu. Myslím, že kromě mě a páru sov neměl žádné přátele či truchlíci.“*⁴⁹

Stromy měly pro Tolkiena magický význam. Hovořil o nich jako o plnohodnotných živých bytostech a odsuzoval jejich bezdůvodné kácení a poškozování. I v jeho dílech mají stromy zvláštní místo – typickým příkladem jsou enti. Stromovous, hlavní zástupce tohoto prastarého národa, zosobňuje veškerou charakteristiku entů. Je to moudrý „pastýř lesa“, který dohlíží na dění ve Fangornu a svou letitostí patří mezi nejstarší bytosti ve Středozemi. Za svůj život toho viděl hodně, válka o Prsten však ohrozila samotnou existenci entů. Zlý čaroděj Saruman nařídil pokácet většinu lesa a mnoho jich tak zahynulo. Stromovous se snažil do záležitostí jednotlivých národů nevměšovat. *„Nejsem tak docela na ničí straně, protože nikdo není tak docela na mé straně, jestli mi rozumíte: nikdo nedbá o lesy tak jako já, ani dnešní elfové.“*⁵⁰ Smrt jeho přátel byla impulsem k tomu, aby s dalšími enty zaútočil na Železný pas, Sarumanovo sídlo. Dále se v trilogii Pán prstenů setkáváme s vrbou, která je známá svou zlomyslností a mrzutostí. V Kraji se tomuto stromu říká Dědek Vrbák a všichni hobiti se mu raději vyhýbají. Frodo a jeho přátelé ho poznají za nepříliš příjemných okolností a přesvědčí se o tom, že není radno si s ním zahrávat.

⁴⁹ TOLKIEN, J. R. R.: *Tree and Leaf – Preface*. Harper Collins Publishers, EPub Edition, 2012. 1st Edition. str. 1. ISBN: 9780007388097

⁵⁰ TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Dvě věže*. Argo, 2006. 1. revidované ilustrované vydání. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. 383 str., str. 80. ISBN: 80-7203-830-3

Hobiti se ve své domovině scházejí pod „oslavovým stromem“, kde probíhá většina narozeninových či jiných slavností a významných událostí. Právě pod tímto stromem Bilbo Pytlík pronese svou řeč před tím, než tajně opustí Kraj a odebere se k elfům do Roklinky. Dalším významný strom bychom našli na nádvoří města Minas Tirith. Jedná se o vzácný bílý strom, jenž zdobí i znak samotného krále Gondoru. Pokud strom prospívá, věští to dobré časy. Když skomírá, znamená to, že království je v ohrožení. Tolkien zařadil své oblíbené dřeviny do příběhu tak, aby nesly určitý význam a symboliku. V jednom z dopisů se vyjádřil takto: *„Každý strom má svého nepřítele, ale jen pár z nich má svého ochránce.“*⁵¹ Je jisté, že sám byl silným „advokátem“ stromů a velmi se zasazoval o jejich ochranu.

J. R. R. Tolkien nikdy netvrdil, že události, které se dějí v jeho Středozemi, by měly být přesným odrazem skutečných světových konfliktů. V jeho pojetí není fantasy primárně prostředkem alegorického vyjádření skutečnosti, nýbrž možností prožívat s hrdiny jejich osudy a vnímat hodnoty, se kterými se můžeme sami ztotožnit.

*„Přechod do podivuhodné říše přenáší čtenáře či diváka do zcela jiného, alternativního světa, „sekundárního“ vesmíru, jak jej nazývají Auden a Tolkien. Tento podružný, duplikovaný vesmír je relativně autonomní, ke „skutečnému“ se vztahuje pouze skrze metaforické úvahy a nikdy se do něj nevměšuje (nebo jen velmi zřídka).“*⁵²

Na druhou stranu nelze tvrdit, že fantasy literatura nemá se skutečným světem zhola nic společného. Možnost vidět věci z jiného úhlu pohledu, povznést se nad daný problém či jen v průběhu děje pozorovat hrdinu, jak se s potížemi vyrovná – i to jsou benefity fantasy knih. Kdyby smyšlené prostředí zcela postrádalo smysluplnost (tedy principy uspořádání světa, které známe z vlastní

⁵¹ CARPENTER, Humphrey; TOLKIEN, Christopher: *The Letters of J. R. R. Tolkien*. (From a letter to Jane Neave 8-9 September 1962 – Letter n. 241). HarperCollins Publishers, 1995. 480 str. ISBN: 0261102656

⁵² JACKSON, Rosemary: *Fantasy – The Literature of Subversion*. Taylor & Francis e-Library, 2009. 126 str., str. 25. ISBN: 0-203-17726-6

zkušenosti), čtenář by se v ději ztrácel a neměl by sebemenší šanci odhadnout další vývoj příběhu.

„Pokud mezi skutečným a fantastickým neexistuje prakticky žádné spojení, kromě zkreslení, pak se dostáváme k absurditě a nesmyslu. V důsledku toho nemůžeme uniknout sami sobě ani své situaci: fantasy má nevyhnutelnou roli jako komentář nebo protějšek reality a realismu.“⁵³

Někteří autoři pracují s absurdnem záměrně (např. Lewis Carroll v knize *Alenka v říši divů*), Tolkien však tento styl tvorby neužíval. Naopak si dával záležet, aby vše do sebe perfektně zapadalo. I díky této neuvěřitelné propracovanosti jsou jeho díla nadčasová a nepřestávají fascinovat miliony příznivců po celém světě.

⁵³ HUNT, Peter: *Alternative Worlds in Fantasy Fiction*. Continuum, 2001. 174 str. str. 8. ISBN: 0-8264-4936-0

2 ÚVOD PRAKTICKÉ ČÁSTI

„Měli bychom se pustit do studia všech druhů zvířat bez odporu; neboť každý nám odhalí něco přirozeného a něco krásného.“⁵⁴

Aristoteles

Zvířata lidstvo provází odnepaměti. Sdílíme planetu s mnoha dalšími živočišnými druhy – s některými žijeme v symbióze, některým se vyhýbáme a jiné už jsme bohužel stačili vyhubit. Důkazy o tom, jak důležitá pro člověka byla jednotlivá zvířata, můžeme spatřit například v pravěkých jeskynních. Naši dávní předci si byli dobře vědomi toho, že určité druhy živočichů nám buď pomáhají přežít (slouží například jako potrava), nebo představují nebezpečí a je lepší se před nimi mít na pozoru. Obě skupiny živočichů nalezneme zpodobněné na stěnách pravěkých obydlí jako němé svědky toho, že člověk kdysi obýval přírodu buď jako lovec, nebo kořist.

Postupem času začali lidé jednotlivým zvířecím druhům připisovat různorodé vlastnosti. S příchodem prvního náboženství se význam okolní přírody ještě zdůraznil a zvěř už nebyla vnímána jen jako potenciální kořist či hrozba. Lidé v živém i neživém světě kolem sebe spatřovali nadpřirozené síly, které uctívali a přinášeli jim oběti. Tento druh spirituality, známý jako přírodní náboženství, v některých částech světa přetrval dodnes. Přestože každý domorodý kmen může mít odlišnou představu o původu přírodních jevů a přikládá zvířatům různé vlastnosti, spojuje je úcta k přírodě a řídí se jejími zákony. Typicky se můžeme s tímto druhem náboženství setkat v místech nedotčených civilizací. Nicméně i v našem světě plném moderních technologií mají zvířata svoji úlohu. Přestože někteří lidé ztratili úctu a respekt ke všemu živému, stále vnímáme určitá zvířata jako symboly a připisujeme jim vlastnosti, které pozorujeme i u sebe samých.

Vztah člověka k přírodě a zvířatům se v historii neprojevoval pouze v každodenních činnostech, ale i v umění a literatuře. Z dob prvních civilizací se

⁵⁴ ARISTOTELES: *On the Parts of Animals*. Book 1, Part 5. Translated by William Ogle. [online] (nedatováno). Citováno dne 20. 11. 2023. (Dostupné z: <https://penelope.uchicago.edu/aristotle/parts1.html>)

nám zachovaly předměty, které to dokazují – šperky, sošky, zdobené nádoby či rytiny s podobiznami různých zvířat. Lidstvo ve starověku dokonce přisuzovalo určitým zvířatům božský původ a považovalo je za vtělení konkrétních bohů. Ve starověkém Egyptě si mnoho živočichů vysloužilo výjimečné postavení, známá je například kočičí bohyně Bastet, která symbolizovala jak něžnou a pečující stránku ženy, tak i její proměnlivou a nevyzpytatelnou sílu.⁵⁵ Kočka byla pro Egyptány cennou součástí společnosti i z ryze praktických důvodů. Tam, kde se nacházelo větší množství obilí či potravin, se dařilo i hlodavcům, se kterými si účinně dokázaly kočky poradit. Pozice ochránkyně tedy byla zasloužená – chránila nejen svou přítomností jako vtělená bohyně, ale bránila i lidské zásoby potravy před hlodavci. Není divu, že tyto šelmy byly chráněny zákonem a za jejich zabití hrozil trest smrti.⁵⁶ Své majitele provázely dokonce i po smrti. Archeologové našli mnoho drobných mumií, které ukrývaly kočičí ostatky a byly pochovány společně s rodinou svého pána.⁵⁷

Dalšími zvířaty, která si ve starověkém Egyptě vysloužila lidské pocty, byli krokodýli. Představovali zástupce boha jménem Sobek, který vládl nadpřirozenou silou a byl spojován se samotným faraonem. Zároveň chránil egyptský lid před nebezpečím, stejně jako krokodýlí rodiče urputně chrání svá mláďata. Samice pomáhá svým mláďatům už při líhnutí, kdy dovede jemně prokousnout skořápku, aby se potomek lépe dostal ven, a následně je přenáší v tlamě do vody.⁵⁸ Takto svědomitý přístup k výchově nové generace je mezi plazy výjimečný. Přestože krokodýl byl pro obyvatele starověkého Egypta jedním z nejnebezpečnějších

⁵⁵ SERPELL, James A.: *The Domestic Cat*. Cambridge University Press, 2013. 288 str. ISBN: 9781107025028

⁵⁶ NAPOLI, Donna Jo: „*Cats Rule in Ancient Egypt*“ [online] in National Geographic Kids. (nedatováno). Citováno dne 23. 6. 2023 (Dostupné z: <https://kids.nationalgeographic.com/pages/article/cats-rule-in-ancient-egypt>)

⁵⁷ MIHULKA, Stanislav: *Archeologové objevili v Egyptě desítky kočičích mumií a přes stovku jejich soch* [online] 14. 11. 2018. Citováno dne 20. 6. 2023. (Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/archeologove-objevili-v-egypte-desitky-kocicich-mumii-pres-stovku-jejich-soch>)

⁵⁸ IKRAM, Salima: *Divine Creatures: Animal Mummies in Ancient Egypt*. The American University in Cairo Press, 2005. 316 str., str. 207–227. ISBN: 9789774248580

tvorů, zároveň je fascinovalo spojení síly predátora a cit milujícího rodiče. Těmito vlastnostmi oplýval i samotný krokodýlí bůh Sobek.

Kromě koček a krokodýlů staří Egypťané považovali za posvátné i sokola, býka, šakala, hrocha, kobru nebo skarabea. Mnoho z nich bylo ztotožňováno s bohy, kteří byli často vyobrazováni se zvířecími hlavami.

Zvířata si získala své místo i v literatuře. Svědčí o tom i nejstarší dochovaná kniha na světě, *Epos o Gilgamešovi*, pocházející přibližně z 2. tisíciletí před naším letopočtem. Hlavní hrdina, udatný král Gilgameš, se na své pouti za dosažením nesmrtelnosti setkává s hadem, který poněkud zkříží jeho plány, když sežere vzácnou květinu zaručující věčný život. Vyobrazení tohoto plaza s sebou historicky neslo spíše negativní význam – vzpomeňme na biblického hada, který navedl Evu a jejího druha Adama k prvotnímu hříchu, když okusili jablka ze stromu poznání. Dle Starého zákona mohl symbolizovat vábivou sílu, která člověka přitahovala, ale zároveň mu našeptávala konat zlé skutky. Nebo snad úloha hada spočívala v tom otestovat povahu prvních lidí a jejich odolnost vůči zlu? Vždyť jsou to tato slova, kterými had promlouvá k váhající Evě: „*Bůh ale ví, že jakmile pojíte z tohoto stromu, otevrou se vám oči a budete jako Bůh: budete znát dobro i zlo.*“⁵⁹ Je tedy možné, že snědení ovoce a následný boží trest v podobě vyhnání z Edenu mělo lidem skutečně „otevřít oči“, protože to bylo první setkání se zlem? Nabízí se myšlenka, že had v Boží zahradě měl svou úlohu a původně nemohl být zlý, neboť byl stvořen samotným Hospodinem.

Dokonce se v knize *Genesis* píše, že „*nejchytřejší ze všech polních zvířat, která Hospodin Bůh učinil, byl had.*“⁶⁰ Nicméně poté, co přispěl k Adamově a Evině vyhnání z ráje, na něj Bůh také seslal svůj hněv, když pravil: „*Za to, cos udělal, budeš zlořečený mezi vším dobyt看kem i divokými zvířaty. Po všechny dny svého života polezeš po břiše a žrát budeš prach. Rozpoutám také nepřátelství mezi tebou a ženou i mezi tvým a jejím potomkem. On ti rozdrtí hlavu a ty mu rozdrtíš patu.*“⁶¹

⁵⁹ Bible: překlad 21. století, *Kniha Genesis*. Praha. Biblion, 2019. 7. vydání. 1180 str., str. 3. ISBN: 978-80-87282-48-9

⁶⁰ Tamtéž, str. 2

⁶¹ Tamtéž, str. 3

Otázkou je, zda se lidmi obohacenými o poznání necítil Hospodin ve své mocné pozici ohrožen. „*Hospodin Bůh si tedy řekl: „Hle, člověk se stal jakoby jedním z nás, neboť zná dobro i zlo. Aby teď ještě nevztáhl ruku, nevezal také ze stromu života a nežil navěky...“*⁶² Načež dal zajistit, aby strom života byl pečlivě střežen „*cheruby s míhajícími se plamenným mečem.*“⁶³ Byl tedy biblický had skutečně ztělesněná špatnost, nebo naopak umožnil lidem, aby dokázali rozlišovat dobro od zla? Na tuto otázku zřejmě neexistuje jednoznačná odpověď. Nenávist k hadům, která byla živena i výše zmíněnou pasáží z Bible, ovšem způsobila, že po mnoho staletí se na beznohé plazy pohlíželo právě jako na zdroj veškerého zla. Bohužel kvůli tomu byli pronásledováni a masově hubeni, přestože se z biologického hlediska jedná o tvory vcelku užitečné.

Role náboženství v dětské literatuře má také své místo. C. S. Lewis ho považoval za důležitý prvek vlastní tvorby, ačkoliv čtenáře nijak nenutí sdílet křesťanský zápal. Příběh Narnie lze chápat i bez podrobných znalostí Starého a Nového zákona. Síla rodiny, pouto přátelství, sebeobětování, boj za správnou věc – to vše jsou hodnoty, kterým rozumí i mladší čtenáři. Na své si ovšem přijdou i ti, kteří preferují spíše filozofické a religiózní myšlenky. To dělá z Letopisů Narnie nadčasové dílo, které si najde své příznivce napříč generacemi.

Adrienne E. Gavin ve své knize *Mystery in Children's Literature* nabízí zajímavý pohled na motiv záhady a tajemství („*mystery*“) v literatuře pro děti: „*Etymologicky vzato, náboženský význam slova „záhada“ předchází jeho sekulární konotace. Záhada nicméně bývá definována jako tajemství mimo lidský rozum, v náboženském smyslu známém pouze jako božské zjevení. Úplné zasvěcení do tajemství náboženství je obvykle vyhrazeno těm, kteří stojí alespoň na prahu dospělosti. Přestože se dětská literatura často zabývala náboženstvím, její přístup byl obvykle spíše pedagogický a moralistický, než aby nutně uváděl čtenáře do tajemství Boží moci a svátosti.*“⁶⁴

⁶² Bible: překlad 21. století, *Kniha Genesis*. Praha. Biblion, 2019. 7. vydání. 1180 str., str. 3. ISBN: 978-80-87282-48-9

⁶³ Tamtéž, str. 3

⁶⁴ GAVIN, Adrienne E.: *Mystery in Children's Literature: From the Rational to the Supernatural*. Palgrave Macmillan, 2001. 241 str., str. 14. ISBN: 978-0-333-98513-7

V rámci literární klasifikace můžeme nalézt dělení příběhů i na ty, ve kterých vystupují zvířata jako protagonisté. Může se jednat o bajky, pohádky, ale i fantastické příběhy, kde figurují kromě lidí i další smyšlené rasy (např. elfové či trpaslíci). Zvířata jsou do příběhu vsazena záměrně, neslouží tedy jen k „vyplnění“ děje, ale ovlivňují jednotlivé postavy. Navíc často disponují nadpřirozenými schopnosti, což umocňuje jejich působení na hrdiny.

*„Pohádky se nejčastěji dělí na pohádky s nadpřirozeným obsahem, pohádky ze života a pohádky o zvířatech. Na první pohled se to zdá správné. Mimoděk se však vynořuje otázka: což pohádky o zvířatech neobsahují někdy ve značné míře prvky nadpřirozené? A naopak, nehrají v pohádkách s nadpřirozeným obsahem velmi závažnou úlohu právě zvířata?“*⁶⁵ Takto uvažuje V. J. Propp ve svém díle *Morfologie pohádky a jiné studie*.

Spojení zvířat a nadpřirozena je pro mnoho autorů neodmyslitelné, což může souviset s odvěkou magickou symbolikou některých tvorů. Ať už se spisovatelé inspirovali řeckou, severskou či jinou mytologií, náboženstvím nebo mysticismem, zvíře se v literatuře osvědčilo jako nositel určité charakteristiky (kladné, či záporné). Čtenář, obzvláště v dětském věku, se dovede se zvířecí postavou identifikovat a díky tomu více poznat i sebe samého.

3 KŮŇ

Zvíře, se kterým se setkáváme jak v příbězích J. R. R. Tolkiena, tak C. S. Lewise, je kůň. Oba autoři mu přiřkli roli jakéhosi průvodce hlavních hrdinů, neboť jim dělá společnost na cestě za dobrodružstvím a slouží jako hlavní dopravní prostředek. Z tohoto pohledu lze usoudit, že se koně v *Pánovi prstenů*, *Hobitovi*, či *Letopisech Narnie* nijak zvlášť nevymykají klasické úloze, kterou většinou v příbězích mají. V následující části si však ukážeme, jak moc tyto zvířecí hrdinové ovlivňují osudy

⁶⁵ PROPP, Vladimír Jakovlevič: *Morfologie pohádky a jiné studie*. Překlad: M. Červenka, M. Pittermannová, H. Šmahelová. Nakladatelství H&H, 1999. 362 str., str. 15. ISBN: 80-86022-16-1

svých pánů. Pojdme si představit konkrétní zástupce jejich druhu a přiblížit jejich příběhy.

3.1 Stínovlas (*Pán prstenů*)

„Nezáří snad jako stříbro a neběží hladce jako bystrá voda? Přišel si pro mne: kůň Bílého jezdce. Půjdeme spolu do bitvy.“⁶⁶

Hřebec Stínovlas (anglicky *Shadowfax*) byl nejrychlejší kůň v celé Středozemi. Byl vznešeného původu, neboť jeho předci přišli před dávnými časy společně s prastarými božskými bytostmi nazývanými Valar. Stínovlasův předek dokonce ovládal lidskou řeč a byl věrným společníkem prvního krále Rohanu, lidského království ve Středozemi. Samotný Stínovlas patřil mezi nejvzácnější majetek rohanského krále a žádný obyčejný člověk na něj nesměl usednout. Dokonce ani poslední rohanský král Théoden si nezvolil tohoto koně za svého jezdeckého, protože nesnesl uzdu ani sedlo a nenechal na sebe sáhnout. Podle knihy to bylo zvíře velmi ušlechtilé a odvážné a bylo s ním zacházeno s patřičnou úctou.

Jediný, kdo na něm kdy mohl jezdit, byl čaroděj Gandalf. Vybral si ho, když mu král Théoden dovolil vzít si jakéhokoliv koně z rohanských stájí. Zpočátku trvalo, než se Stínovlas nechal zcela ochočit, ale poté, co se s Gandalfem spřátelil, byl čarodějovým věrným společníkem. Kůň to byl vskutku výjimečný – nejen svým vznešeným původem, rychlostí a krásnou stříbřitou srstí, ale byl jediným koněm ve Středozemi, který dokázal čelit strašlivým temným přízrakům, Nazgúlům, aniž by utekl. Dokázal bez váhání nést Gandalfa do bitev proti nejhroživějším mordorským netvorům, přestože každé jiné zvíře by přemohl přirozený strach. Poté, co byl temný pán Sauron, vládce Mordoru, poražen a Gandalf společně s elfy odplul do

⁶⁶ TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Dvě věže*. Argo, 2006. 1. revidované ilustrované vydání. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. 383 str., str. 115. ISBN: 80-7203-830-3

Zemí neumírajících, si s sebou vzal i Stínovlase. Ten si tuto poctu právem zasloužil za své hrdinské činy vykonané během Války o Prsten.

3.2 Brí a Hwin (*Letopisy Narnie – díl Kůň a jeho chlapec*)

„My jsme svobodní Narniané, Hwin a já, a pokud i ty chceš být svobodnou Narniankou, nemůže být Hwin tvým koněm. Stejně tak se dá říct, že ty jsi jejím člověkem.“⁶⁷

Brí (anglicky *Bree*, jeho celé jméno zní *Breehy-hinny-brinny-hoohy-hah*) se narodil v Narnii, ale jako malé hříbě zemi opustil a ze zvědavosti zamířil na jih. Bohužel se dostal až k hranicím se zemí zvanou Kalormen, kde byl polapen tamními lupiči. Byl odveden do Kalormenu, kde strávil část svého života jako válečný oř. Brí ovšem nebyl jako ostatní koně – vzhledem k tomu, že pocházel z Narnie, kde zvířata umějí mluvit, i on dovedl komunikovat lidskou řečí a rozuměl všemu, co se kolem něj dělo. Tuto schopnost ale dobře skrýval. Byl si své výjimečnosti vědom a připadal si nadřazený ostatním koním.⁶⁸ Zároveň měl jisté výsadní postavení díky tomu, že na svém hřbetě nosil nejvýše postavené muže Kalormenu.

Jednoho dne se jeho pán rozhodl přenocovat u místního rybáře a Brí se setkal s chudým chlapcem Šastou, kterého se rybář kdysi ujal. Společně se rozhodli, že v noci tajně utečou, protože Brí se celý život toužil vrátit do rodné Narnie a Šastovi hrozilo, že se stane otrokem. Poté, co se oběma podařilo uniknout z dosahu svých pánů, se setkali s dívkou Aravis a její klisnou Hwin, která také uměla mluvit, protože i ona pocházela z Narnie. V mladém věku ji potkal stejný osud jako Brího, bylo rovněž unesena kalormenskými lupiči. Následně se dostala k urozené Aravis, která se měla brzy stát nevěstou bohatého správce města. O tento sňatek ale vůbec nestála, proto se rozhodla, že uteče a Hwin jí v tom ráda pomohla, neboť

⁶⁷ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Kůň a jeho chlapec*. Fragment, 2006. 2. vydání, 230 str., str. 40.

ISBN: 978-80-253-0348-1

⁶⁸ Tamtéž, str. 19

i ona toužila uniknout z krutého Kalormenu. Společně pak Brí, Šasta, Aravis a Hwin putují za svobodou, kterou nakonec naleznou v mírumilovné Narnii.

3.3 Jahoda, později Peruť (*Letopisy Narnie – díl Čarodějův synovec*)

„Měj křídla. Staň se otcem všech létajících koní,“ zařval Aslan hlasem, při němž se otřásla zem. „Tvé jméno budiž Peruť.“⁶⁹

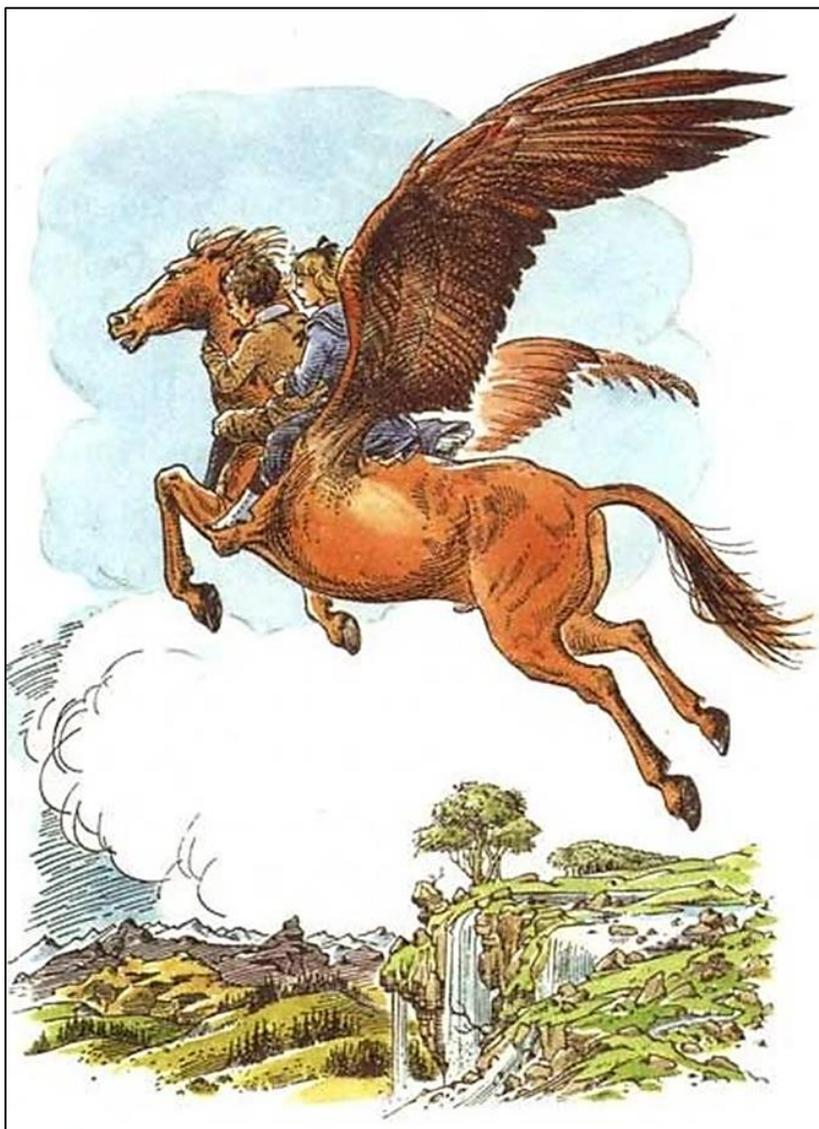
Jahoda (anglicky *Strawberry*) kdysi býval obyčejným drožkářským koněm, který tahal vůz s cestujícími ulicemi Londýna. Jeho nudný život se však změnil poté, co se do našeho světa dostala zlá čarodějnice Jadis. Přivlastnila si celý vůz i s Jahodou a nechala se vozit po městě jako královna. Jahodovi vstúpila, že je jejím vznešeným kočárovým koněm a musí ji stále chránit. Její působení v Londýně však nemělo dlouhého trvání, jelikož se dvěma dětmi, Digorymu a Polly, povedlo pomocí čarovných prstenů dostat Jadis z našeho světa pryč. Zároveň se ale samotné děti přemístily do úplně nového, teprve vznikajícího světa, a neúmyslně s sebou vzaly i Jahodu s drožkářem. Přestože si toho nikdo z nich zpočátku nebyl vědom, stali se svědky samého zrodu Narnie.

Kůň Jahoda byl mezi prvními zvířaty z našeho světa, kterým lev Aslan, vládce Narnie, daroval schopnost mluvit lidskou řečí. Dokonce zařídil, aby Jahodovi narostla křídla a mohl létat. Od té chvíle si říkal Peruť (anglicky *Fledge*) a stal se praotcem všech létajících koní. Jeho zásluhou Digory a Polly úspěšně dokončili svou výpravu a byli mu navždy vděční za pomoc.

Jahoda – Peruť nám ukazuje pozoruhodnou transformaci z obyčejného, „němého“ koně, který nezná nic jiného než tvrdou a stereotypní dřinu v okřídleného vznešeného oře, který je obdarován samotným Aslanem. Dá se říci, že Jahoda byl otrokem – dělal to, co se mu přikázalo a nikdo nehleděl na jeho potřeby. Byl využíván k tahání těžkého povozu, jen aby lidé nemuseli chodit po svých, a nikdo mu ani nepoděkoval. Sám byl přitom synem statečného válečného

⁶⁹ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Čarodějův synovec*. Fragment, 2006. 2. vydání, 208 str., str. 164. ISBN: 978-80-253-0344-3

oře, který sloužil u kavalerie.⁷⁰ Poté, co je přenesen do Narnie, se z něj stává úplně jiný kůň, než jakým dosud byl – nové jméno Peruť proměnu jen dovrší. Dříve o sobě mnohdy pochyboval, sám se nepovažoval za výjimečného a byl velmi udiven, když se ho Aslan zeptal: „*Můj milý, chtěl bys být okřídleným koněm?*“⁷¹, ale v Narnii získal potřebnou sebedůvěru a dovedl se naplno radovat ze života.

72

Okřídlený Peruť odnáší Polly a Digoryho ke kouzelnému stromu – ilustrace z knihy Letopisy Narnie: Čarodějův synovec

⁷⁰ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Čarodějův synovec*. Fragment, 2006. 2. vydání, 208 str., str. 105. ISBN: 978-80-253-0344-3

⁷¹ Tamtéž, str. 164

⁷² Tamtéž, str. 168

3.4 SYMBOLIKA KONĚ

Na výše zmíněných příkladech si můžeme všimnout, že mají něco společného. Všichni tři koně mají určitý vztah s člověkem a figurují jako jeho průvodci a pomocníci. Je přirozené, že koně v literatuře, stejně jako v reálném životě, plní často i funkci dopravního prostředku. Zajímavá je i komunikace mezi koněm a jeho pánem (paní). Lewisův hřebec Brí, klisna Hwin a posléze i Perut dovedou mluvit lidskou řečí. O nic hůře na tom není ani Tolkienův Stínovlas, který sice přímo nemluví jako lidé, zato všemu rozumí. Obecně si v Tolkienových dílech může čtenář povšimnout, že ne vždy je nutné ke komunikaci používat slova. Zejména národ elfů je znám svou schopností používat něco na způsob telepatie, které rozumějí i jejich koně a další vznešená zvířata.⁷³ Vzhledem k tomu, že Stínovlas pochází z prastarého rodu koní s božským původem, je pro něj přirozené hovořit beze slov. Jeho předek, který sloužil rohanskému králi, sice lidskou řeč ovládal, ale jen kvůli kontaktu se svým (lidským) pánem. Lidé totiž v Tolkienově světě komunikují především slovy a žádné specifické druhy domluvy se zvířaty neovládají.

Pojďme se nyní blíže podívat na to, jak na koně jako zvíře pohlíží různé mytologie. Začneme u starověkého Řecka. Mnoha lidem se zřejmě vybaví bájný okřídlený Pegas nebo Trójský kůň, který sice nebyl živý, ale i tak dokázal přinést velkolepému městu zkázu. Řecká mytologie ovšem zná i další podoby koně, jako třeba Hippocampus, jehož zadní část tvoří rybí tělo s mohutným ocasem a tvor údajně slouží samotnému pánovi moří Neptunovi. Vyskytuje se i v heraldice, například zdobí znak města Belfast a v podobě sochy jej můžeme spatřit v proslulé římské Fontáně di Trevi. Hippocampus kdysi býval považován za nejstatečnější ze všech mořských oblud, ale lidem naháněl hrůzu.⁷⁴

Ze tří výše zmíněných koňských hrdinů si nelze nevšimnout jisté podoby mezi Perutem a řeckým Pegasem. Kromě křídel sdílejí i pozici zakladatelů rodu létajících

⁷³ TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Dvě věže*. Argo, 2006. 1. revidované ilustrované vydání. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. 383 str., str. 43. ISBN: 80-7203-830-3

⁷⁴ ROYT, Jan; ŠEDINOVÁ, Hana: *Slovník symbolů*. Praha, 1998, 1. vydání. 208 str., str. 180, ISBN: 80-204-0740-5

koní, označení „pegas“ se dokonce může použít pro jakéhokoliv okřídleného koně. Bájný Pegas bývá vyobrazován jako stvoření se zářivou srstí a mohutnými křídly. Uměl létat závratnou rychlostí a je znám jako pomocník v nouzi a průvodce v nebezpečí. Legendy se rozcházejí v otázce Pegasova vzniku, nicméně jedna z nich hovoří o tom, že se zrodil z krve Medúzy, poté, co jí hrdina Perseus uťal hlavu.⁷⁵ Stal se však slavným hlavně díky dobrodružství s neohroženým Bellerofontem, kterému pomohl porazit zrádnou Chiméru. Jejich společná pouť však skončila ve chvíli, kdy se Bellerofontés pokusil doletět na Pegasovi až na posvátný Olymp. Zeus, nejvyšší vládce řeckého panteonu, tuto opovážlivost ztrestal tak, že zařídil, aby Pegas svého jezdce shodil ze svého hřbetu a zabránil mu tak dostat se k sídlu bohů. Okřídlený kůň přesto patřil mezi Diovy oblíbence a aby mu zařídil věčnou slávu, nechal jej proměnit v souhvězdí. Pegas tedy stále září na noční obloze tak, jako kdysi ve své zvířecí podobě a trpělivě bdí nad světem. Do lidského povědomí se dostal i jako symbol umělců, kterým dává inspiraci a bujnou fantazii.⁷⁶

Jisté pasáže v legendě o Pegasovi velmi připomínají rysy Lewisova Perutě. I on totiž pomohl ve chvíli, kdy ho Polly a Digory potřebovali, během jejich dobrodružství je chránil a opatroval. *„Děti si k němu sedly, každé z jedné strany. Opřely se o jeho teplé tělo, a když je ještě přikryl křídly, bylo to docela pohodlné.“*⁷⁷ V části, kdy se s dětmi vydává na cestu, ho Aslan varuje: *„Nelétej příliš vysoko. Nepokoušej se přeletět vrcholky vysokých ledových hor. Hledej údolí, zelená místa a létej jen přes ně. Vždycky tam najdeš cestu.“*⁷⁸ Je možné, že touto promluvou C. S. Lewis narážel na nešťastnou událost, ke které došlo v případě bájného Pegasa a jeho troufalého jezdce Bellerofonta, který mířil příliš vysoko? Perutě nicméně splnil svůj úkol dobře, za což si vysloužil uznání i samotného Aslana.

Další zvířecí hrdina, který může být inspirován mytologií, je Tolkienův Stínovlas. O jeho autorovi je známo, že patřil mezi velké obdivovatele severských

⁷⁵ PETIŠKA, Eduard: *Staré řecké báje a pověsti*. Albatros 2005, 13. vydání. 213 str. ISBN: 80-00-01594-3

⁷⁶ BRITANNICA: Editors of Encyclopaedia Britannica: *Pegasus* [online], 2023, May 12. Citováno dne 15. 6. 2023. (Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Pegasus-Greek-mythology>)

⁷⁷ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Čarodějův synovec*. Fragment, 2006. 2. vydání, 208 str., str. 173. ISBN: 978-80-253-0344-3

⁷⁸ Tamtéž, str. 166

legend. Proto se nabízí otázka, zda se jeho záliba ve vikinských mýtech nepromítla i v případě Stínovlase, který se částečně podobá hřebci Sleipnirovi. Ten byl věrným služebníkem hlavního boha Odina, samotného vládce Ásgardu. Pro severany byl Sleipnir znám jako nejlepší a nejrychlejší ze všech koní, který svého pána provázel na cestách a dovedl ho přenést do jakéhokoliv z pověstných devíti světů. Typicky bývá zobrazován jako osminohé zvíře s šedou srstí, které svou velikostí převyšuje ostatní koně.⁷⁹ Podle pověsti je synem kouzelného hřebce Svadilfariho, který díky své obrovské síle pomohl postavit hradby kolem Ásgardu. Jednoho dne ho zaujala překrásná klisna, kterou se nechal odlákat od práce a zcela se do ní zamiloval. Nikdo v té chvíli však netušil, že to nebyla obyčejná kobyla, ale bůh Loki, který na sebe dokázal vzít jakoukoli podobu. Svadilfariho donutil zanechat stavby záměrně, aby hřebcův pán nesplnil závazek postavit vysokou zeď včas, čímž by si vysloužil bohyni Freyu za ženu. Díky této lsti stavba skutečně nebyla dokončena a stavitel tak svou odměnu nedostal. Svadilfari se stal otcem osminohého hříběte Sleipnira, který se později stal nejslavnějším ze všech koní.⁸⁰

Až na počet nohou se Sleipnir velmi podobá Stínovlasovi tím, že jsou to oba výjimeční a velmi oddaní koně, kteří sdílejí i podobnou úlohu v příběhu. Provází své jezdce na jejich nebezpečných cestách, dovedou překonávat obrovské vzdálenosti bez známky únavy a jsou jakýmsi typickým atributem svých pánů. Jak Odinův Sleipnir, tak Gandalfův Stínovlas se účastní velkých závěrečných bitev, kde hrají poměrně výraznou roli. Vikingové však věřili, že během Ragnaröku – soudného dne, kdy dojde k poslednímu střetu mezi bohy a jejich nepřáteli, bude Odin zabit a padne i jeho věrný Sleipnir.⁸¹ Oba spolknou obrovský vlk Fenrir, který se osvobodí ze svých pout a přivede svět do zánichy. To, že jezdec a kůň zahynou společně uprostřed rozhodující bitvy, je určitým symbolem jejich pevného přátelství. Dokonce i po smrti Sleipnir doprovází Odina na cestě do Valhaly, síně padlých válečníků. Jak píše Joshua J. Mark, profesor z newyorské Marist College,

⁷⁹ MARK, Joshua J.: *World History Encyclopedia – Sleipnir* [online]. Last modified August 30, 2021. Citováno dne 17. 6. 2023. (Dostupné z: <https://www.worldhistory.org/Sleipnir/>)

⁸⁰ GAIMAN, Neil: *Severská mytologie*. Argo, 2017. 1. vydání, 254 str., str. 78, ISBN: 978-80-257-2311-1

⁸¹ MARK, Joshua J.: *World History Encyclopedia – Sleipnir* [online]. Last modified August 30, 2021. Citováno dne 17. 6. 2023. (Dostupné z: <https://www.worldhistory.org/Sleipnir/>)

ve svém článku: „*Sleipnir nikdy není zobrazován jen jako Odinův kůň, nýbrž jako jeho společník sdílející s ním dobrodružství. Jeho smrt s Odinem v poslední velké bitvě odráží nejen jejich vztah, ale zároveň i způsob, jakým skandinávští nebo islandští posluchači chápali koně: jako bytosti schopné překlenout prostor mezi světem živých a mrtvých.*“⁸²

Zajímavé srovnání se nám nabízí při pohledu na Odinovu a Sleipnirovu cestu do velkolepé Valhally a společné putování čaroděje Gandalfa a Stínovlase do Zemí neumírajících. I v tomto směru můžeme najít Tolkienovu návaznost na severskou mytologii. Zejména *Starší a Mladší Edda*, sbírky islandských epických písní, které jsou považovány za základ písemně doložené severské mytologie, Tolkienovi posloužily jako zdroj inspirace pro nejedno své literární dílo.⁸³

Mluvící koně, jako je Lewisův hřebec Brí, klisna Hwin a posléze i okřídlený Peruť, nejsou v literatuře žádnou novinkou. Jedna z prvních zmínek o tom, že kůň promlouvá lidskou řečí, se nachází už v Homérových eposech *Illias a Odyssea*. Zde se slavný hrdina Achilles setkává s koňmi jménem Balios a Xanthos, kteří ho provází při jeho dobrodružstvích. Oba jsou nesmrtelní, neboť jsou potomky boha západních větrů Zephyra a harpyje Podarge. Blízký vztah mají i s Patroklem, dalším známým válečníkem trójské války, který se o tyto koně stará a krmí je. Ve chvíli, kdy je Patroklés zabit velitelem trójanů Hektorem, Balios a Xanthos viditelně truchlí a prolévají slzy smutku pro padlého přítele.⁸⁴ Achilles ze smrti svého spolubojovníka neprávem obviňoval právě své dva oře, kteří měli Patrokla chránit. Bohyně Héra však darovala Xanthovi schopnost mluvit, aby mohl Achillovi vysvětlit, že Patrokla nechal zabít bůh, čemuž se nedalo zabránit. Zároveň Achilla varoval před neblahým osudem, který ho má brzy postihnout. Vzápětí jej však umlčely bohyně Erínye, služebnice boha podsvětí, které nestrpěly zasahování do přirozeného řádu věcí a ovlivňování budoucnosti. Hřebec Xanthos tedy pozbyl své schopnosti hovořit s lidmi. Jeho proroctví se však vyplnilo, neboť Achilles nedlouho

⁸² MARK, Joshua J.: *World History Encyclopedia – Sleipnir* [online]. Last modified August 30, 2021. Citováno dne 17. 6. 2023. (Dostupné z: <https://www.worldhistory.org/Sleipnir/>)

⁸³ CARPENTER, Humphrey: *J.R.R. Tolkien: Životopis*. Argo, 2017. 1. vydání. 348 str., str. 84. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. ISBN: 9788025720929

⁸⁴ AT SMA, Aaron J.: *Theoi Project – Balios and Xanthos* [online]. 2017. Citováno dne 18. 6. 2023. (Dostupné zde: <https://www.theoi.com/Ther/HippoBaliosXanthos.html>)

poté padl v boji, když ho trójský princ Paris trefil šípem do paty. Balios a Xanthos trpěli jeho ztrátou a podle legendy dokonce chtěli opustit svět smrtelníků, ale bylo jim souzeno setrvat a sloužit Achillovu synovi Neoptolemovi.⁸⁵

Lewisovi koně jsou svým lidským přátelům oporou a často jim pomáhají objevit jejich skutečný potenciál. Hřebec Brí, klisna Hwin a létající Peruť mají úlohu podpořit děti na nebezpečné výpravě a umožnit jim splnit úkol, který si předsevzaly. Zároveň jim během cesty dávají něco, co jim v „původním“ životě chybělo – sebe samé, svou pozornost a zájem. Chlapec Šasta musel tvrdě pracovat pro muže, který ani nebyl jeho pravým otcem, urozená dívka Aravis měla být provdána bez toho, aniž by se někdo zajímal o její názor. Digory se snaží zachránit svou umírající matku, která se mu kvůli své nemoci nemůže plně věnovat, přestože ho miluje. Pomoc koňských přátel je pro dětské hrdiny velmi významná a přináší jim více pochopení, než se jim kdy dostalo od lidí.

„Rozmlouvání se zvířaty a rozmlouvání zvířat mezi sebou je neobyčejně bohatý námět. Jako touha může být vykládán různě a tyto různé výklady si neodporují, naopak, doplňují se. Může to být únik před samotou, snaha lépe poznat „toho druhého“, nebo objevování a snad i přivlastnění všelijakých skrytých dovedností, jež by nám zvíře mohlo předat.“ (...) Ve zlidštěném zvířeti velmi často dítě nalézá jakési oprostění tím, že objevuje nebo do něj promítá své vlastní touhy i obavy tváří v tvář organizované společnosti dospělých.“⁸⁶

4 VLK

Vlci odedávna patřili mezi obávané predátory. Jejich přirozenost jim velí lovit ostatní zvířata a požírat je, čímž si ovšem nevysloužili právě nejlepší pověst. Lidé se vlků báli nejen proto, že se jedná o masožravé šelmy, ale možná i proto, že jsou aktivní hlavně za soumraku a v noci, což naši předkové vnímali jako dobu temných

⁸⁵ AT SMA, Aaron J.: *Theoi Project – Balios and Xanthos* [online]. 2017. Citováno dne 18. 6. 2023. (Dostupné zde: <https://www.theoi.com/Ther/HippoiBaliosXanthos.html>)

⁸⁶ HELD, Jacqueline: *V říši obrazotvornosti*. Překlad: O. Radina. Albatros, 1985. 1. vydání. 190 str., str. 88-89. ISBN: 978-80-262-0030-7

sil. Zároveň vlci byli hrozbou pro stáda dobytka, která lidem poskytovala obživu a samozřejmě o svá zvířata nechtěli přijít. Vlci byli v historii pronásledováni a na mnoha místech bohužel vyhubeni. Nepřítomnost této psovité šelmy v krajině se však brzy projevila v nárůstu počtu vysoké zvěře a narušila se přírodní rovnováha. Z toho je patrné, že vlk jako zvíře má nezanedbatelnou pozici v potravním řetězci.

Člověk ho přesto z dlouhodobého hlediska vnímal spíše negativně, což se promítlo i do literatury. Vzpomeňme třeba na Červenou karkulku, která při svém prvním setkání s vlkem málem zaplatí životem a s nebezpečnou šelmou se nakonec vypořádá až myslivec. Nebo si vybavme vychytralého vlka, který téměř vyzrál nad neposlušnými kůzlátky, avšak se zlou se potázel. Také Ezop nestaví tuto psovitou šelmu do bůhvíjak pozitivního světla. Nyní se podrobněji zaměříme na vlčí postavy z pera Tolkiena a Lewise a uvidíme, zda tito spisovatelé pokračovali v literární tradici zobrazovat vlka jako typicky zápornou postavu.

4.1 Vrrci (*Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky, Pán prstenů*)

„Vlci toho druhu mají čich ještě bystřejší než skřetové a nepotřebují vidět, aby vás rafli!“⁸⁷

J. R. R. Tolkien se inspiroval vlky zejména při tvorbě bytostí, kterým se říká vrrci (anglicky *wargs*). Jak už jejich název napovídá, nejedná se o příliš milá stvoření. Jsou popisováni jako velká hrozivá zvířata, připomínající přerostlé vlky, která však slouží Sauronovi. Skřeti, nejpočetnější přísluhovači Mordoru, vrrky používali jako jezdecká zvířata, hlavně díky jejich rychlosti a obratnosti. Legendy praví, že tento zvířecí druh vznikl pravděpodobně vlivem zlé moci dávného Temného pána Melkora, předchůdce Saurona. Tolkien postavu Melkora vytvořil jako ztělesnění veškerého zla, které kdy bylo ve Středozemi zaseto. Důsledky jeho činů jsou strašlivé a jeho odkaz pokračuje v podobě Saurona, který býval Melkorovým někdejší služebníkem, ale zdaleka ne tak mocným. Z tohoto

⁸⁷ TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. vydání. 270 str., str. 96. ISBN: 80-7203-802-8

srovnání dvou Temných pánů, jak se sami titulovali, si můžeme vytvořit představu, jakých rozměrů dosahovalo zlo napáchané Melkorem. Z dob jeho krutovlády přežilo mnoho důkazů jeho ďábelských plánů. Všichni tvorové, kteří vstoupili do služeb Mordoru, v sobě nesou část Melkorovy zlovolnosti. Typicky sem řadíme právě vrrky, ale i balrogy (mocné demony, které dokáže porazit jen stejně silný soupeř), obry, draky, zlobry, obří pavouky a samozřejmě i skřety.

Označení *vrrk*, v angličtině *warg*, zřejmě vzniklo ze slova *vargr* – ve staré norštině výraz pro vlka. Přesněji řečeno se toto slovo vztahuje přímo k Fenrirovi, obrovskému vlkovi, který se podle severské mytologie během Ragnaröku osvobodí, spolkne boha Odina a přispěje k zániku světa.⁸⁸ Britský medievalista a znalec Tolkienových děl Tom Shippey dodává, že autor vycházel i ze staroanglického výrazu *wearh* označujícího psance či vydědence.⁸⁹ Norský výraz *vargr* dokonce může být i synonymem výrazu *wearh*, což by odpovídalo vykreslení vrrků ve Středozemi – ti, co se spolčují s nepřítelem a nepřinášejí nic dobrého.

Přestože jsou to tvorové nepřátelští a nebezpeční, neměli bychom zapomínat na jejich inteligenci, přísnou hierarchii ve společenství a schopnost spolupráce ve smečce. V tomto směru velmi připomínají skutečné vlky, kteří jsou těmito vlastnostmi známí. Tolkienovi vrrci dokonce mezi sebou hovoří svým vlastním jazykem, který ovšem zní jako nepřátelské vrčení: „...a uprostřed zaujal místo ohromný šedý vlk. Promluvil k nim strašlivým vrrčím jazykem. Gandalf mu rozuměl. Bilbo ne, ale znělo mu to příšerně, jako by mluvili jenom o samých ukrutnostech a špatnostech, což byla také pravda.“⁹⁰

Dalo by se říct, že i skuteční vlci mají svou vlastní řeč, kterou se dorozumívají. Mnoha lidem vlčí vytí a skučení nahání strach, ale možná jen proto, že tato komunikace není člověku zkrátka dostatečně srozumitelná.

⁸⁸ GAIMAN, Neil: *Severská mytologie*. Argo, 2017. 1. vydání, 254 str., str. 240, ISBN: 978-80-257-2311-1

⁸⁹ SHIPPEY, Tom: *The Road to Middle-Earth*. Grafton, 1992, 3. vydání, 352 str. ISBN: 978-0261102750.

⁹⁰ TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. vydání. 270 str., str. 97. ISBN: 80-7203-802-8

Tolkienovi vrrci se posléze stali inspirací pro další autory fantasy literatury, neboť se podobná zvířata vyskytují v mnoha dalších dílech, včetně filmů, seriálů a počítačových her.

„Literární kritik Gregory Hartley vnímá vrrky jako „personifikovaná zvířata“, společně s orly, obřími pavouky, drakem Šmakem, havrany a drozdy. Tolkien v souvislosti s jejich chováním používá slovesa jako „plánovat“ a „střežit“, což z Hartleyho pohledu vypadá, že obludní vrrci jsou něco více než pouhé obludy, ale popírá, že by měli autonomní vůli.“⁹¹

4.2 Maugrim (*Letopisy Narnie – díl Lev, čarodějnice a skříň*)

„Hnalo se za ní obrovské šedé zvíře. Nejdřív si Petr myslel, že je to medvěd. Pak si všiml, že to vypadá spíš jako ovčák, i když na psa to bylo příliš veliké. Pak ale poznal, že je to vlk.“⁹²

C. S. Lewis ve své knižní sáze pracuje s postavou vlka v podobě Maugrima, kapitána „tajné policie“ ve službách zlé čarodějnice Jadis. Řadí se mezi její nejméně poddané, a proto se na něj proradná kouzelnice obrací s těmi nejzapeklitějšími problémy. Prvně se s Maugrimem čtenář setkává v díle *Lev, čarodějnice a skříň*, kdy je nejprve nalezen jeho dopis oznamující zatčení fauna Tumnuse. Ten totiž pomáhal Lucince Pevensieové a jejím sourozencům ukrýt se před čarodějnici a za to byl potrestán – Jadis ho proměnila v kámen. Fyzicky se velký vlk objevuje při příchodu Edmunda do hradu, kde Bílá čarodějnice přebývá. Edmund, Lucčin bratr, se totiž při bloudění Narnií setkal právě s ní a nechal se oklamat jejím vyprávěním o tom, že je právoplatnou královnou celé země. Slíbil jí,

⁹¹ HARTLEY, Gregory (2014). "Civilized goblins and Talking Animals: How The Hobbit Created Problems of Sentience for Tolkien" [online]. 2014. In Bradford Lee Eden (ed.). *The Hobbit and Tolkien's mythology: essays on revisions and influences*. Vol. Part III: Themes. McFarland. pp. 33–34. Citováno dne 19. 6. 2023. ISBN: 978-0-7864-7960-3. (Dostupné z: https://www.academia.edu/32419936/Civilized_goblins_and_Talking_Animals_How_The_Hobbit_Created_Problems_of_Sentience_for_Tolkien)

⁹² LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Lev, čarodějnice a skříň*. Fragment, 2006. 2. vydání, 200 str., str. 140, ISBN: 978-80-253-0345-0

že k ní přivede i svého bratra Petra a sestry Lucku a Zuzanu. Ti ale mezitím zjistili, že Jadis jim chce ublížit, svým pronásledovatelům utekli a Edmund k ní přišel sám.

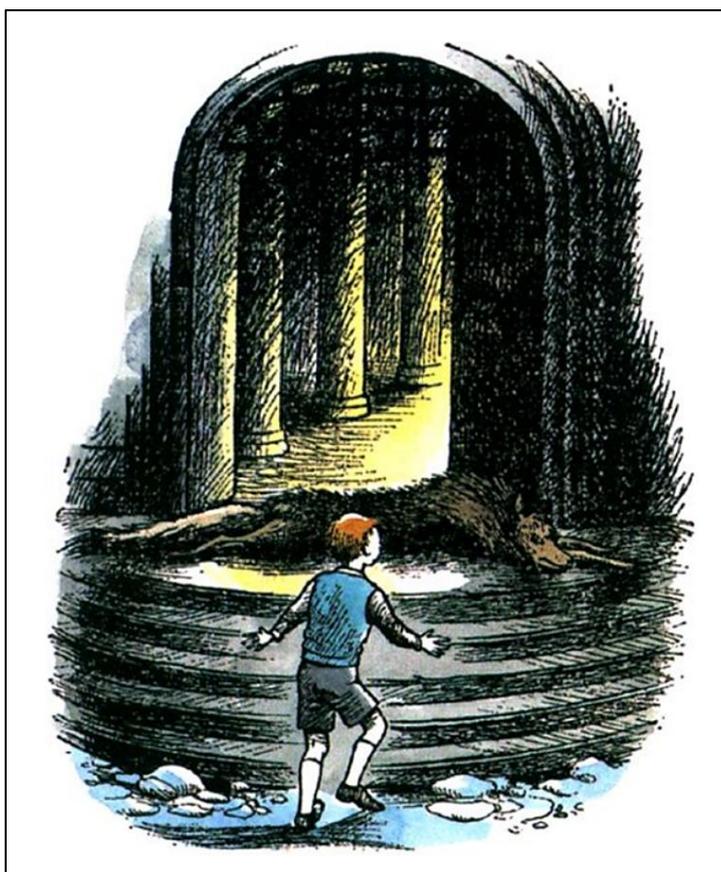
Maugrim střeží vchod do komnat samozvané královny a nepouští dovnitř nikoho bez souhlasu své paní. V knize je popisován jako obrovský šedý vlk, větší než pes, s velikou rudou tlamou a zježenými chlupy na zádech. Vzhledem k tomu, že pochází z Narnie, dovede mluvit (jako většina narnijských zvířat a dalších bytostí). Společně s dalšími vlky je Bílou čarodějnici vyslán vypátrat zbývající děti Pevensieovy a zabít je. Nakonec je nalezne v táboře, kde se shromáždila všechna stvoření věrná Aslanovi, pravému králi Narnie. Maugrim napadne Lucku a Zuzanu, ale vzápětí jim přispěchá na pomoc jejich nejstarší bratr Petr. Po litém boji Maugrima probodne mečem. Za svou statečnost od Aslana obdrží titul „rytíř Petr Vlkobijec“.⁹³

Na základě těchto událostí v knize vidíme, že vlk si ani v případě díla C. S. Lewise nevysloužil dobrou pověst. I v *Letopisech Narnie* je vyobrazován jako lítá bestie, která slouží zlé čarodějnici a po celou dobu příběhu tito tvorové stojí na „špatné straně“. Jako náznak pozitivní charakteristiky snad můžeme vnímat jen jejich skálopevnou oddanost a věrnost své paní, pro kterou neváhají položit život. Jinak ale Lewis zdůrazňuje především jejich krvelačnost, nelítostnou povahu a schopnost bez váhání zabíjet.

Maugrim a jeho pomocníci celkem odpovídají vyobrazení vlka v pohádkách bratří Grimmů – není složité představit si místo obávané šelmy snažící se přelstít Červenou karkulku některého člena narnijské vlčí smečky. V obou případech tato zvířata dokáží působit velmi přesvědčivě, když se jim to hodí a dosáhnou tak svého cíle. Lewisův Maugrim částečně vykazuje rysy mytologického Fenrira, kterého staří Vikingové vnímali jako mocnou destruktivní sílu, kterou je třeba držet na uzdě, dokud to jde. Jak již víme z předchozích řádků, je to právě Fenrir, který se nakonec ze svých pout osvobodí a nic ho nedokáže zastavit. Podobu mezi severským vlkem a Maugrimem bychom našli i ve vzhledu – oba jsou líčeni jako obludná zvířata nadstandartních rozměrů (Fenrir je ovšem daleko větší), s tlamou plnou ostrých

⁹³ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Lev, čarodějnice a skříň*. Fragment, 2006. 2. vydání, 200 str., str. 142, ISBN: 978-80-253-0345-0

zubů připravených zakousnout se do kořisti. Sílu Fenrirových čelistí zakusil i bůh Tý, kterému vlk ukousl ruku.⁹⁴ Zároveň Lewisův Maugrim může být inspirován Odinovými společníky, vlky jménem Geri a Freki (v překladu *Nenasytný a Žravý*).⁹⁵ Ti jsou svému pánovi nablízku především tehdy, když sedí na svém trůnu Hlidskjílfu v Ásgardu. Zde můžeme spatřovat paralelu mezi nimi a Maugrimem, který hlídá svou paní, čarodějnici Jadis, v jejím sídle.

96

*Vlk Maugrim střeží vchod do paláce čarodějnice Jadis – ilustrace z knihy
Letopisy Narnie: Lev, čarodějnice a skříň*

⁹⁴ GAIMAN, Neil: *Severská mytologie*. Argo, 2017. 1. vydání, 254 str., str. 92, ISBN: 978-80-257-2311-1

⁹⁵ *Edda*. Překlad: Ladislav Heger. Argo 2013. 1. vydání. 491 str., str. 89, ISBN: 80-7203-533-9

⁹⁶ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Lev, čarodějnice a skříň*. Fragment, 2006. 2. vydání, 200 str., str. 105, ISBN: 978-80-253-0345-0

4.3 SYMBOLIKA VLKA

Vlk může být symbolem pro temnou stránku naší existence, „nutným zlem“ vyvažující rovnováhu mezi dobrým a špatným, dnem a nocí. Tak jako v přírodě tito predátoři požírají ostatní tvory a brání jejich přemnožení, i temná strana života nás může nakonec postrčit lepším směrem. Záporné literární postavy obecně dávají možnost hrdinům otestovat své schopnosti – sílu, bystrost, odvahu, odhodlání a mnoho dalšího. I v případě Letopisů Narnie má boj mezi Petrem a nestvůrným Maugrimem svůj význam. Dokonce se zdá, že střet na život a na smrt byl od počátku vepsán v jejich osudech, nebo spíše naplánován samotným Aslanem. Ten byl svědkem celé události a záměrně navedl Petra, aby bez pomoci ostatních zachránil své sestry. *„Než stačil Petr odpovědět, prořízl náhle ticho zvláštní zvuk. Znělo to jako polnice, ale zvučněji. „To je roh tvé sestry,“ připomněl Aslan Petrovi tiše, tak tiše, že by se to skoro dalo nazvat předemím, kdyby nebylo neuctivé tvrdit o lvu, že přede. Petr zprvu nic nechápal. Až když viděl, že se ostatní tvorové vrhli vpřed, ale že je Aslan mávnutím tlapy zarazil: „Zpátky! Ať si princ vyslouží ostruhy!“, porozuměl a rozběhl se, jak jen nejrychleji dokázal, ke stanu.“⁹⁷*

Historicky byl vlk vnímán člověkem jako nepřítel, zvíře, které za soumraku ohrožuje stáda ovcí, číhá na sebemenší příležitost k útoku a využívá spolupráce v rámci smečky. Vlk může symbolizovat živočišnou přirozenost, která dovede být i nebezpečná.⁹⁸ Není divu, že se vlk dostal i do ústní lidové slovesnosti – každý z nás někdy slyšel úsloví odkazující na tuto psovitou šelmu, například *„kdo chce s vlky žít, musí s nimi výt“* nebo *„my o vlku a vlk za humny“*. Označení *„vlk v rouše beránčím“* má zase původ v Bibli, kdy takto apoštol Matouš varuje před falešnými lidmi vystupujícími pod maskou dobrodinců.⁹⁹ Anglický filosof z přelomu šestnáctého a sedmnáctého století Thomas Hobbes se ve svých dílech *Leviathan* a *De Cive* zabývá strukturou lidské společnosti. Díky němu vešel ve známost výrok

⁹⁷ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Lev, čarodějnice a skříň*. Fragment, 2006. 2. vydání, 200 str., str. 140, ISBN: 978-80-253-0345-0

⁹⁸ BETTELHEIM, Bruno: *Za tajemstvím pohádek*. Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 335 str., str. 76. ISBN: 80-7106-290-1

⁹⁹ *Bible: překlad 21. století. Matouš 8*, 7. vydání. Praha. Biblion, 2019. 1180 str., str. 917. ISBN: 978-80-87282-48-9

homo homini lupus, tedy „člověk člověku vlkem“¹⁰⁰. Přestože je toto sousloví převzato z pera římského dramatika Tita Maccia Plauta, má odkazovat na stav, kdy člověk hledí především na svůj prospěch, netouží se s nikým dělit o pomyslnou kořist a nikomu nedůvěřuje. Autor tedy, stejně jako mnoho literátů, používá vlka jako symbol pro nenasytost, podlost a nebezpečnou divokost.

5 DRAK

Toto mytické stvoření bychom v různých podobách našli snad v každé kultuře napříč světadíly. V našem prostředí byli draci vždy nedílnou součástí klasických pohádek, legend a příběhů o udatných hrdinech, kteří pro záchranu své vyvolené dokázali čelit i stohlavé sani. Drak jako takový je bytost velmi variabilní, co se týče vzhledu i vlastností. V některých pověstech vystupuje jako obrovitá nestvůra s mnoha hlavami, která dští oheň a zabíjí vše, na co přijde, ale například v orientální tradici má jen jednu hlavu a symbolizuje úrodu a prosperitu.¹⁰¹ Následující shrnutí poskytne srovnání Tolkienova a Lewisova vyobrazení draků.

5.1 Šmak (*Hobit*)

„Můj pancíř je jako deset štítů na sobě, moje zuby jsou meče, moje drápy oštěpy, úder mého ocasu hrom, moje křídla uragány a můj dech smrt!“¹⁰²

J. R. R. Tolkien se ve svém díle *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky* drží pojetí draka ve středověkém evropském formátu, kde je symbolem zkázy, nenasytosti a hamižnosti. Knižní drak Šmak (anglicky *Smaug*) představuje úhlavního nepřítele trpaslíků, protože obsadil jejich Království pod Horou, mnoho

¹⁰⁰ HOBBS, Thomas: *De Cive*. Translated by Sterling P. Lamprecht. Praeger, 1982. 242 str. ISBN: 978-0313236594

¹⁰¹ HO, Mike: *Chinese Dragons — Facts, Culture, Origins, and Art*. [online]. Dec. 14, 2021. Citováno dne 27. 6. 2023. (Dostupné z: <https://www.chinahighlights.com/travelguide/article-chinese-dragons.htm>)

¹⁰² TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. vydání. 270 str., str.201. ISBN: 80-7203-802-8

jich zabil a zabral veškeré jejich bohatství. Draci jsou totiž přitahováni zlatem a drahokamy a jsou ochotni pro jejich uchvácení překonat obrovské vzdálenosti i sebevětší odpor. Svou velikostí a ničivou mocí však většinou nenaleznou soupeře, který by se jim v síle vyrovnal. „*Draci, abyste rozuměl, kradou zlato a šperky lidem, elfům i trpaslíkům, kde na ně jenom přijdou, a hlídají pak naloupenou kořist, dokud jsou naživu (což znamená prakticky věčně, pokud je někdo nezabije), ale sami z ní nic nemají, ani z toho posledního mosazného prstýnku.*“¹⁰³ Podobně tomu bylo i v případě Šmaka. Jen pár šťastlivců přežilo jeho útok na sídlo trpaslíků a od té doby se tento národ všemožně snaží pomstít své padlé příbuzné a vzít si zpět svou Horu i celý poklad.

Jméno Tolkienova draka v českém překladu – Šmak – nejspíš vychází ze slovanského výrazu *smok/ šmok* označující tvora na způsob draka, který se podle legend vyvine z hada, kterého žádný člověk nespáčil po dobu sedmi let.¹⁰⁴ Nicméně slovo *smok* se dodnes užívá v polštině a znamená *drak*. Samotné drakovo jméno v originále zní Smaug, přičemž Tolkien vycházel z germánského slovesa „*smugan*“, což znamená „*protlačit se otvorem*“.¹⁰⁵ Je v něm tedy i skrytá narážka na to, jak tvor pronikl do útrob Hory a ulehl na hromadu pokladu.

Vrozená láska draků k pokladům a cennostem je zmiňována i ve staroanglickém hrdinském eposu o udatném Béowulfovi. Ten se ke konci svého života, již jako starý a slepý král, vydá bojovat s ohnivým drakem. Jistý otrok ve svém zoufalství ukradne pohár z hrobky dávných králů, kam se spolu s mrtvými vládci pohřbívalo veškeré jejich bohatství. Pohřebiště tak bylo plné zlata a vzácných předmětů, což přilákalo ohňodraga. Za to, že si otrok dovolil odcizit byť jen nepatrnou část jeho přivlastněného pokladu, vypálil netvor celé okolí svého doupěte. „*Ohňodrak vztekle máchl ocasem. Roztáhl křídla a snesl se z hory. Domy,*

¹⁰³ TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. vydání. 270 str., str. 27. ISBN: 80-7203-802-8

¹⁰⁴ STEJSKAL, Martin: *Labyrintem míst klatých*. Praha: Eminent, 2011. 1008 str., str. 41–42. ISBN: 978-80-7281-415-2

¹⁰⁵ CARPENTER, Humphrey: *J.R.R. Tolkien: Životopis*. Argo, 2017. 348 str., str. 210. 1. vydání. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. ISBN: 9788025720929

*kostely, obilné lány – nic, vůbec nic nezůstalo při ohňodrakově zkázonosném letu ušetřeno.*¹⁰⁶

Tato pasáž z *Béowulfa* se nápadně podobá části Tolkienovy knihy *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Šmak je dopálen opovážlivostí trpaslíků a hobita Bilba, kteří se společně snaží draka porazit a získat zpět poklad. Bilbo Pytlík se dostane díky kouzelnému prstenu nepozorován až k hromadě cenností, odkud si vezme jeden pohár (opět souvislost s *Béowulfem*, kde je rovněž odcizen podobný předmět). Poté se snaží Šmakovu pozornost rozptýlit hádankami, které podle Tolkiena draci zbožňují, aby se zbytek družiny mohl nepozorovaně přesunout. Bohužel ale drak jeho lest díky své prohnanosti brzy prohlédne a vydá se zničit město Esgaroth, kde žijí lidé usilující o jeho porážku. „*Přišel jsi od řeky a určitě jsi připlul po vodě. Neznám tvůj pach, ale jestli nejsi z těch jezerních lidí, tak ti aspoň pomáhali. Ted'ka mě poznají a zapamatují si, kdo je pravý král pod Horou!*“ *Vznesl se v plamenech a zamířil na jih k Bysté řece.*¹⁰⁷

Další osudy obou zmíněných draků se však liší. Ohňodrak je poražen Béowulfovou Istí, kdy s pomocí věrného spolubojovníka Wígláfa vhodí obludě do chřtánu včelí královnu a tu následuje celý roj. Včelstvo pak proradného draka ubodá v jeho vlastních útrokách a zahubí ho. Tolkienův Šmak se po opuštění Hory rozlétne k městu, které celé zničí, ale sám je zabit Bardem, kapitánem lučištníků. Ten jediný zná drakovu slabinu – malé nechráněné místo na prsou, kde chybí šupiny. Přesně do tohoto místa Bard vstřelí černý šíp, který pronikne Šmakovým tělem a usmrtí ho. „*Vnikl tam a zmizel, hrot s ozubcem, násada i peří, tak prudký byl jeho let. Šmak nadskočil ve vzduchu, vychrlil oheň, zařval, až to ohlušilo lidi, kácelo stromy a tříštilo kameny, převalil se a zřítel se z výšky do trosek města.*“¹⁰⁸

Co se týče Šmakovy slabiny, obnaženého místa na prsou, britský odborník na Tolkiena John Garth se domnívá, že tento motiv zřejmě vznikl na základě inspirace pocházející z epické básně Henryho Wadswortha Longfellowa *Píseň o*

¹⁰⁶ NYE, Robert: *Béowulf*. Albatros Media 2011, 1. vydání, 144 str., str. 126. ISBN: 978-80-259-0104-5

¹⁰⁷ TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. vydání. 270 str., str. 206. ISBN: 80-7203-802-8

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 222

Hiawathovi.¹⁰⁹ Jedná se o dílo obsahující prvky z kultury a mýtů severoamerických indiánských kmenů. Hlavní hrdina Hiawatha dokáže zabít zlého kouzelníka šípem vstřeleným do jediného nechráněného místa, o kterém mu poví mluvící datel. „*A tu s větve nenadále zapěl nad ním datel, Mama: „Svémi šípy, Hiawato, zamiř k hlavě kouzelníka, zamiř pod chocholík vlasů, pod dlouhou a černou kštici, neb jen tam je zranitelný.*“¹¹⁰ V případě lučištníka Barda to byl mluvící drozd, který mu prozradil Šmakovu slabinu. „*Najednou se mu něco ze tmy třepetavě sneslo na rameno. Trhl sebou -, ale byl to jenom nějaký starý drozd. Beze strachu se mu usadil vedle ucha a oznámil mu, co přináší. (...) „Dívej se po jamce na levé straně drakových prsou, až poletí nad tebou a bude se obracet.*“¹¹¹

Kromě podoby s ohnivým drakem vystupujícím v eposu *Béowulf* se nabízí srovnání Tolkienova Šmaka s mytickým Fáfnirem ze severské mytologie. Podle legend byl Fáfnir synem kouzelníka Hreidmara, který přechovával v domě velký poklad. Součástí cenného majetku byl i čarovný prsten Andvaranaut, pomocí něž se daly měnit věci ve zlato. Fáfnir velice toužil mít veškerý poklad pro sebe, a tak svého otce zabil. Byl tak posedlý majetkem, že se změnil v draka a svou sbírku vzácností pečlivě střežil. Po čase se však objevil hrdina Sigurd (známý i jako Siegfried), který měl na popud Fáfnirova bratra Regina netvora zabít. Sigurd tedy vyřízne srdce z Fáfnirova těla a odnese jej Reginovi. Když však Sigurd olízne krev obludy ze svých prstů, začne rozumět řeči ptáků, kteří ho varují před nebezpečím – dozví se, že Regin plánuje jeho vraždu. Sigurd je však rychlejší a usekne mu hlavu.¹¹²

Kromě toho, že Šmak a později i Fáfnir jsou draci, bychom našli podobu i v jejich zálibě v hádankách a posedlosti poklady. Pro to, aby se dostali ke zlatu, jsou

¹⁰⁹ GARTH, John: "Tolkien's death of Smaug: American inspiration revealed". [online] The Guardian. 9 December 2014. Cit. dne 18.6.2023 (Dostupné z: <https://www.theguardian.com/books/booksblog/2014/dec/09/tolkien-death-of-smaug-began-america-middle-earth>)

¹¹⁰ LONGFELLOW, Henry Wadsworth: *Píseň o Hiawatě – část 9: Hiawata a Perlí péro*. Překlad Josef Václav SLÁDEK. V Praze: Tisk a náklad dra. Ed. Grégra, 1872. 251 str. Citováno dne 18. 6. 2023. Editor Dušan JANOVSÝ. (Dostupné z: <https://dusan.pc-slany.cz/hiawata/default.htm>)

¹¹¹ TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. vydání. 270 str., str.222. ISBN: 80-7203-802-8

¹¹² MORRIS, William; MAGNUSSON, Eirikr: *The Saga of the Volsungs* (Translated). Digireads.com Publishing, 2018. 114 str. ISBN: 978-1420957648

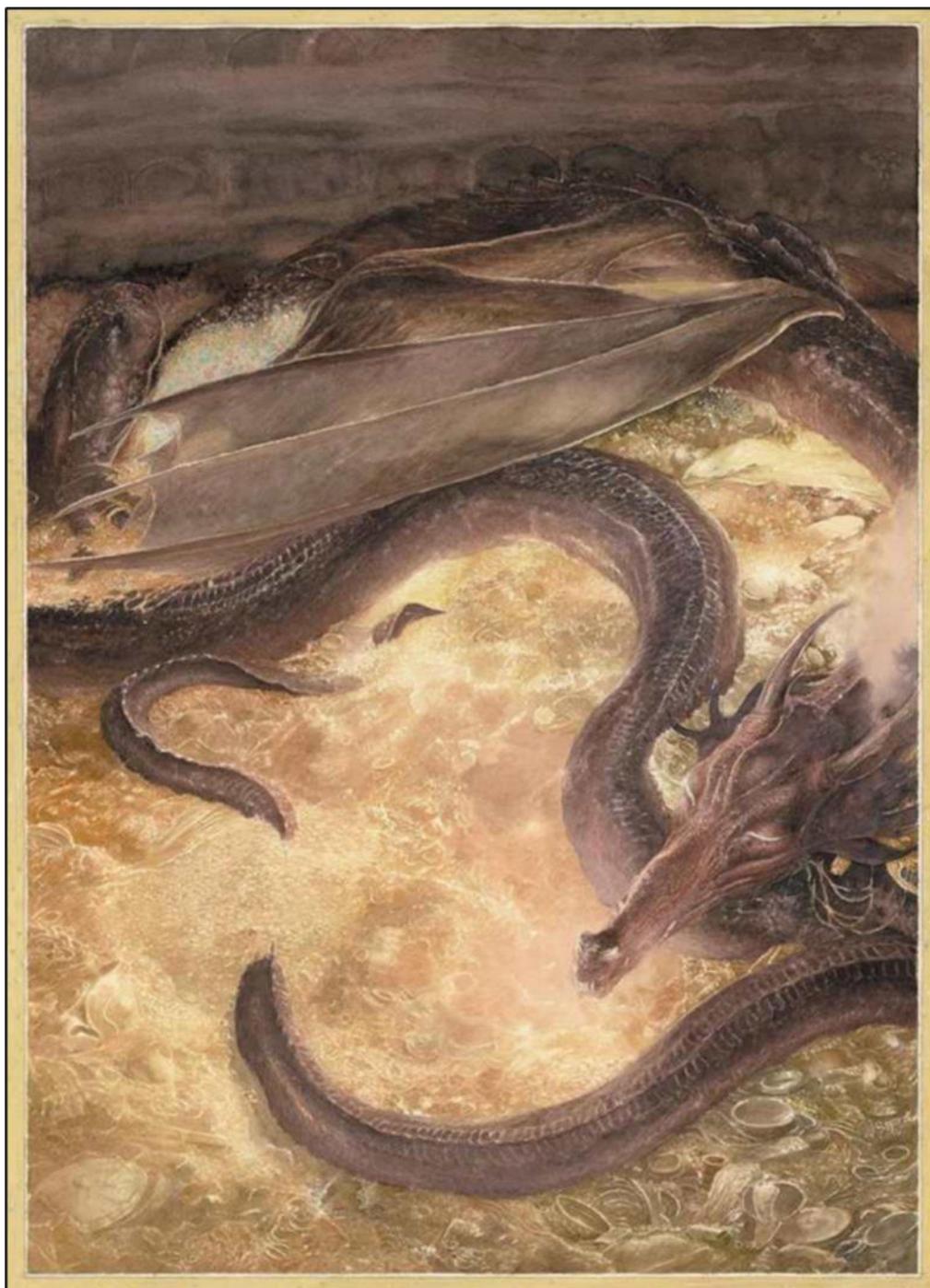
oba tvorové ochotni zabít. Na výše zmíněných příkladech také vidíme, že ptáci pomohli hrdinům přemoci děsivé netvory, a to v případě Tolkienova *Hobita* i v legendě o Sigurdovi.

Jak *Poetická Edda*, která líčí příběh o Fáfnirovi, tak *Hobit* obsahují pasáž, kde hrdina promlouvá s drakem v hádankách. Pro úplnost se hodí dodat, že v obou případech ještě hovoří lidskou řečí. „*Sigurd zatajil své jméno, protože se za starých časů věřilo, že slovo umírajícího má velkou moc, prokleje-li nepřítele jeho jménem. „Ztepilým jelenem mě zvou lidé, jsem bez matky muž. Otce nemám, jak jiní mají, a chodím stále sám.*“¹¹³ Neméně záhadně se drakovi představí hobit Bilbo Pytlík: „*Jsem hledač stop, ničitel pavučin a moucha s žihadlem. (...) Jsem ten, kdo pohřbívá své přátele zaživa a topí je, a zase je zaživa vytahuje z vody. Přišel jsem ze dna pytle, ale v žádném pytli jsem se neocitl.*“¹¹⁴ Tím Bilbo narážel na svá předchozí dobrodružství s trpaslíky a na svůj původ ze Dna pytle, rodné nory v Hobitíně.

Na příkladu draka Šmaka jsme si ukázali, jak moc se jeho tvůrce J. R. R. Tolkien nechal inspirovat severskou mytologií a starými hrdinskými eposy. Zároveň je patrné, že se tento britský autor držel evropské tradice vyobrazování draka jakožto strůjce neštěstí, chaosu a zkázy.

¹¹³ *Edda*. Překlad: Ladislav Heger. Argo 2013. 1. vydání. 491 str., str. 299, ISBN: 80-7203-533-9

¹¹⁴ TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. vydání. 270 str., str. 198. ISBN: 80-7203-802-8

115

Drak Šmak hlídá svůj poklad – ilustrace z knihy Hobit

¹¹⁵ TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. vydání. 270 str., str. 193. ISBN: 80-7203-802-8

5.2 Draci v *Letopisech Narnie*

„To, co lezlo z jeskyně, si nikdy ani nepředstavoval – dlouhý šedý čenich, tupé rudé oči, žádné peří ani srst, dlouhé, pružné tělo, které se vleklo po zemi, nohy, jejichž kolena dosahovala výš než tělo, jak to mívají pavouci, kruté drápy, netopýří křídla, která sykavě šustila, jak se otírala o kamení, několik metrů dlouhý ocas.“¹¹⁶

S draky se může čtenář setkat i v *Letopisech Narnie*, konkrétně v díle *Plavba Jitřního poutníka*. Hlavní hrdinové, Lucinka a Edmund se svou družinou během pouti na královské lodi doplují na Dračí ostrov, kde tito tvorové žijí. Výpravy se účastní i Eustác, protivný bratranec sourozenců Pevensieových, který výpravou od první chvíle opovrhuje. Během zastávky na ostrově na vlastní oči spatří starého umírajícího draka a po jeho skonu se dostane do netvorova někdejšího doupěte. Eustác, který toho o dracích moc neví, je překvapen zjištěním, že jeskyně je skrývá zlatý poklad. Napadne ho, že si cennosti nechá pro sebe nikomu o svém objevu nepoví. Naplní si kapsy vším, co se do nich vejde a pobere i vzácné šperky. Na ruku si natáhne zlatý náramek a nebýt prudkého deště, vypravil by se alespoň s tímto obnosem pryč. Rozhodne se však počkat v jeskyni, dokud se počasí neumoudří, a usne. Zanedlouho ho však probudí prudká bolest v paži. Eustác s hrůzou zjistí, že se sám proměnil v draka a náramek ho teď škrtí na mohutné tlapě. *„Usnul na dračím pokladu s chamtivými dračími myšlenkami v srdci, a tak se sám stal drakem.“¹¹⁷* Přestože dosud pro něj zbytek posádky Jitřního poutníka znamenal jen otravnou společnost, teď byla družina jeho jedinou nadějí. Když ostatní zjistili, co se stalo, snažili se vymyslet, jak proměněnému chlapci pomoci. Mezitím se ukázalo, že kdysi tak arogantní a sobecký Eustác se v dračím těle chová daleko ohleduplněji a výpravě pomáhá, jak jen se dá. Nakonec však musel zasáhnout mocný lev Aslan, který draka proměnil zpět v chlapce.¹¹⁸

Eustácova nečekaná transformace v hrozivého netvora má symbolický význam. C. S. Lewis poukazuje na to, jak člověk dokáže proměnit neukojitelná

¹¹⁶ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Plavba Jitřního poutníka*. Fragment, 2006. 2. vydání, 264 str., str. 96, ISBN: 978-80-253-0347-4

¹¹⁷ Tamtéž, str. 104

¹¹⁸ Tamtéž, str. 122

touha po majetku a sobecký záměr s nikým se nerozdělit. Stejně tak role Aslana, který, přestože bylo v jeho moci chlapce proměnit zpět okamžitě, trpělivě vyčkával do chvíle, kdy si samotný Eustác uvědomí své chyby a špatnosti, kterých se dopustil. Teprve když v dračím těle prožije patřičné utrpení a lituje svých činů, k němu sám Aslan přijde a umožní mu vrátit se do své původní podoby. Vzhledem k tomu, že Lewisova tvorba obsahuje výrazné prvky křesťanství, bychom si tuto scénu mohli vyložit jako napravení hříšníka, kterému Bůh (Ježíš) odpustil a nasměroval ho správným směrem, totiž aby byl lepším člověkem. Další indicií napovídající, že proměna má křesťanský podtext, je Eustácovo očistné ponoření do vody na Aslanův příkaz. To evokuje významný náboženský obřad – křest. Od té doby je Eustác vnímán jako plnohodnotný člen výpravy, který již o Narnii a Aslanovi nepochybuje, naopak vnímá jeho všudypřítomnou moc.¹¹⁹

¹¹⁹ MIKALATOS, Matt: *“Eustace Was a Dragon All Along”*: Aslan and Spiritual Growth in *The Voyage of the Dawn Treader* [online], May 13, 2020. Citováno dne 19. 6. 2023. (Dostupné z: <https://www.tor.com/2020/05/13/eustace-was-a-dragon-all-along-aslan-and-spiritual-growth-in-the-voyage-of-the-dawn-treader/>)

120

*Eustác po dokončené proměně v draka – ilustrace z knihy Letopisy Narnie:
Plavba Jitřního poutníka*

5.3 SYMBOLIKA DRAKA

Zobrazování draka bylo populární zejména ve starověku a středověku, což dokazují i rozličné předměty dochované z těchto dob. Například Ištařina brána k městu Babylonu je zdobena freskou draka zasvěceného bohu Mardukovi.¹²¹ Tito tvorové mohou být vnímáni jako strážci – nejen pokladů, ale i portálů. Samotný vstup může být sídlem zvláštních božstev. Například v Číně bychom našli nespočet soch v podobě draků, velice mocných bytostí, které bdí u bran měst či dveří domů.

¹²⁰ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Plavba Jitřního poutníka*. Fragment, 2006. 2. vydání, 264 str., str. 105, ISBN: 978-80-253-0347-4

¹²¹ HOLLOWAY, April: *The Ishtar Gate and the Deities of Babylon* [online]. Updated 20 July, 2014. Citováno dne 19. 6. 2023. (Dostupné z: <https://www.ancient-origins.net/ancient-places-asia/ishtar-gate-and-deities-babylon-001868>)

Jejich mocný a často i hrozivý vzhled má odradit případného nepřítele. Kromě asijských zemí se dračí symbolika užívala i v Asýrii či Babylonii.¹²²

Řada středověkých rukopisů obsahuje kresby draků jakožto představitelů zlých sil, které je třeba eliminovat. Zároveň se k těmto ještěřům vztahuje mnoho legend, v nichž figurují světci a slavní hrdinové. Svätý Jiří zachránil královu dceru před obludou tyranizující město Kyréna. Drak se proto stal Jiřího atributem, podobně jako v případě svatého Godeharda, kterému poslušně leží u nohou. Tím se dostáváme k dalšímu významu tohoto tvora – středověká společnost draka používala jako symbol pohanství, které bylo církví odsuzováno. Svätý Godehard úspěšně působil jako reformátor a šířitel křesťanství, proto jeho drak značí zkrocené pohanství, které je přemoženo silou víry.¹²³ V případě vyobrazení svatého Jiřího je netvor dokonce probodnut kopím.

Draci, ještěři či hadi mohou v literatuře figurovat jako nevyzpytatelné bytosti plné protikladů. Bývají zobrazováni jako velmi inteligentní tvorové, kteří ovšem svou chytrost spíše zneužívají pro své vlastní zájmy. Jejich šupiny mohou mít nejrůznější odstíny barev a jejich zjev je často impozantní.¹²⁴ Na druhou stranu symbolizují nebezpečí a riziko – hrdina, který se s nimi setká, musí projevit odvahu, sílu a důvtip, aby zvítězil. Jedná se bezpochyby o mocná stvoření, která bývají dlouhověká, a proto v příběhu mohou představovat prvek návaznosti na časy dávno minulé. Zároveň mohou v hrdinech probouzet hluboko skryté myšlenky či vlastnosti, které by zůstaly neobjevené nebýt setkání s drakem (či podobným tvorem). Vždyť jsou to právě na první pohled nezjevné kvality, které jejich nositele posouvají dál a často je dovedou k vítězství.

Drak jakožto zvíře heraldické se objevuje na mnoha erbech či znacích – typickým příkladem je Wales, jedna ze zemí Spojeného království. Na velšské vlajce se tradičně objevuje již několik set let. Dochované záznamy zmiňují draka jakožto

¹²² VAN GENNEP, Arnold: *Přechodové rituály*. Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 201 str., str. 28. ISBN: 80-7106-178-6

¹²³ CHLUMSKÝ, Jan: *Světci k nám hovoří... – sv. Godehard* [online], podle *Martyrologium Romanum*. 2001. Cit. dne 19. 6. 2023 (Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=1371>)

¹²⁴ FERBER, Michael: *A Dictionary of Literary Symbols*. E-book. Cambridge University Press, New York. 2007. 262 str., str. 186. ISBN: 978-0-511-34169-4

symbol králů Walesu, přičemž tento bájný tvor měl znázorňovat autoritu a sílu panovníka.¹²⁵ Přestože křesťanská středověká Evropa považovala draka a hada za symbol Satana, pohanský výklad mu připisuje velkou (až nadpřirozenou) moc. Podle D. Hodrové drak v heraldice symbolizuje věčnost, v alchymii oheň a trojhlavý drak zase znázorňuje princip světa (spjatý s časem).¹²⁶

V mytologii antického Řecka se objevuje Pýthón, tvor připomínající šupinatého hada. Byl potomkem zemské bohyně jménem Gaia. Ta mu na příkaz vrchní bohyně Héry poručila pronásledovat Diovu milenku Létó, která čekala dvojčata. Héra chtěla zabránit tomu, aby děti porodila kdekoliv na pevnině. Létó se podařilo uniknout na ostrov, kam Gaia moc nedosahovala, tudíž ani Pýthón ji tam nemohl ohrozit. Narodila se jí dcera Artemis, bohyně lovu, a syn Apollón, bůh slunce. Ten po čase Pýthóna vypátral u města Delfy, zabil ho a na místě nechal vybudovat legendární věštírnu, sídlo kněžky Pýthie.¹²⁷ Jméno netvora z řecké mytologie se promítlo i do angličtiny, která používá výraz *python* jako označení pro kraje.

Dalším legendárním řeckým drakem je Ládón, stohlavý a téměř nepřemožitelný strážce zlaté jabloně v zahradách Hesperidek. Byl velmi inteligentní, dovedl hovořit mnoha jazyky a nikdy nezamhouřil oči. Jeho osud však podle pověsti zpečetil Héraklés, který jej z dostatečné vzdálenosti zastřelil šípem a utržením zlatých jablek tak splnil jeden ze svých dvanácti úkolů.¹²⁸

Na příkladech z řecké mytologie si můžeme všimnout opakujícího se motivu – hrdina musí zabít nestvůru (draka), aby prokázal své kvality a vysloužil si odměnu. Tato zkouška tělesné i duševní odolnosti však nebyla jen součástí mýtů. Kultura antického Řecka si zakládala na pěstování ušlechtilosti fyzické i psychické stránky člověka. Harmonické spojení krásy a ušlechtilosti je nazýváno *kalokagathia*. O

¹²⁵ JOHNSON, Ben: *The Red Dragon of Wales. Historic UK*. [online]. (nedatováno). Citováno dne 26. 11. 2023. (Dostupné z: <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofWales/The-Red-Dragon-of-Wales/>)

¹²⁶ HODROVÁ, Daniela: *Román zasvěcení*. Nakladatelství H&H, 1993. 230 str., str. 52. ISBN: 80-85787-34-2

¹²⁷ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch: *Bohové a hrdinové antických bájí*. Knižní klub, 1996., 456 str., str. 7. ISBN: 80-7176-380-2

¹²⁸ RHODIUS, Apollonius: *Argonautica*. Harvard University Press, 2009, 464 str. ISBN: 9780674996304

tento ideál usilovali jak skuteční obyvatelé Řecka, tak postavy z legend. Uznání společnosti bylo klíčové, proto zejména mladí chlapci museli projít určitým rituálem, jehož součástí bývaly nebezpečné zkoušky.¹²⁹ Teprve po jejich zdolání mohli být adeпти považováni za plnohodnotné dospělé muže.

Severská mytologie vyobrazuje draka spíše jako hada – například v podobě slavného Jörmungandra. Tento mořský ještěř je tak obrovský, že svým tělem obtáčí celý náš svět (Midgard) a zakusuje se do konce vlastního ocasu. Podobný výjev však není vyhrazen pouze pro kulturu dávných Vikingů, našli bychom jej i ve starověkém Egyptě nebo Řecku pod názvem Uroboros. Existuje vícero způsobů, jak tomuto symbolu rozumět. Může znamenat například opakující se cyklus života a smrti, střídání ročních období v přírodě nebo nekonečnost časoprostoru.¹³⁰ V kontextu severských mýtů Jörmungandr představoval hlavního protivníka boha Thóra, který se s ním nakonec utká během Ragnaröku. Konečná bitva se rozpoutá ve chvíli, kdy had pustí konec svého ocasu a způsobí ohromnou povodeň. Thór Jörmungandra zabije svým mocným kladivem Mjöllnirem, ale sám zemře na otravu netvorovým jedem.¹³¹

Na příkladu Tolkienova draka Šmaka a Lewisova proměněného Eustáce jsme si mohli povšimnout, že oba spisovatelé vnímali draky jako bytosti se zlou karmou. V obou případech jsou symbolem chamtivosti a sobeckosti, neboť baží po pokladech, o které se za žádnou cenu nehodlají dělit. Zároveň jsou to tvorové inteligentní, ale svou bystrou mysl spíše zneužívají pro vymyšlení způsobů, jak se k cennostem dostat. Postava Šmaka v sobě nese patrný odkaz severských mýtů i středověkého pojetí těchto netvorů. Lewisovo vyobrazení zase připomíná tradiční křesťanský pohled na draky, jakožto ztělesněnou špatnost a hříšnou posedlost mamonem. Oba autoři tak do svých děl zakomponovali svoje okruhy zájmu – J. R.

¹²⁹ ELIADE, Mircea: *Rites And Symbols Of Initiation*. Harper & Row, 1975. 175 str., str. 108-115. ISBN: 978-0061312366

¹³⁰ MACK, Arien: *Humans and Other Animals*. Ohio State University Press, 1999, 442 str., str. 359. ISBN: 978-0814250174

¹³¹ GAIMAN, Neil: *Severská mytologie*. Argo, 2017. 1. vydání, 254 str., str. 240, ISBN: 978-80-257-2311-1

R. Tolkien v sobě nezapřel velkého obdivovatele severských legend a nadšeného medievalistu, C. S. Lewis zase uplatnil své religiózní vidění světa.

6 HAVRANI a VRÁNY

Tito ptáci hrají významnější roli v knihách J. R. R. Tolkiena – tam se setkáváme s přátelským mluvícím havranem Roakem v *Hobitovi*, v *Pánovi prstenů* jsou zase zmiňovány zrádné vrány krebainy, které pracují jako výzvědná služba zlého čaroděje Sarumana. C. S. Lewis do jedné z knih zakomponoval postavu havrana Šedonožky, který stojí na straně dobra a hrdinům pomáhá.

Krkavcovití ptáci se stali nedílnou součástí mnoha literárních děl, ve kterých hrají specifickou roli. Jedním ze slavných knižních havranů je bezpochyby ten z pera amerického literáta Edgara Allana Poea. Ve stejnojmenné básni je opeřenec nezvaným nočním hostem, který protagonistu utápějícího se v chmurách týrá svým nekonečným „*Nikdy víc!*“.¹³² Tato průpovídka, která nevěští nic dobrého, vypravěče přivádí k šílenství, ale přesto se mu nepodaří havrana vyhnat. Dílo spojuje tohoto černého ptáka s atributy jemu často přisuzovanými – smrtí, beznadějí, temnotou, ale i moudrostí. Zrovna tak není náhoda, že Poeův havran si vybere jako místo k sezení bustu Pallas Athény, řecké bohyně moudrosti.¹³³

V následující části nastíním pozici havranů a vran v příběhu a jejich vliv na osud hlavních postav. Zaměřím se na možnou symboliku a spojitost s mytologií a dalšími literárními díly.

¹³² POE, Edgar Allan: *Havran a jiné básně* [online]. Překlad: Jaroslav VRCHLICKÝ. Městská knihovna v Praze, 2013. 1. vydání. 70 str., str. 10. Citováno dne 24. 6. 2023. (Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/92/94/91/havran_a_jine_basne.pdf)

¹³³ Tamtéž

6.1 Roak (*Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*)

„Netrvalo dlouho a zafrčela křídla a drozd se vrátil, a s ním nějaký strašně sešlý starý pták. Byl přisleplý, mohl sotva létat a temeno hlavy měl lysé. Byl to prastarý ohromný havran.“¹³⁴

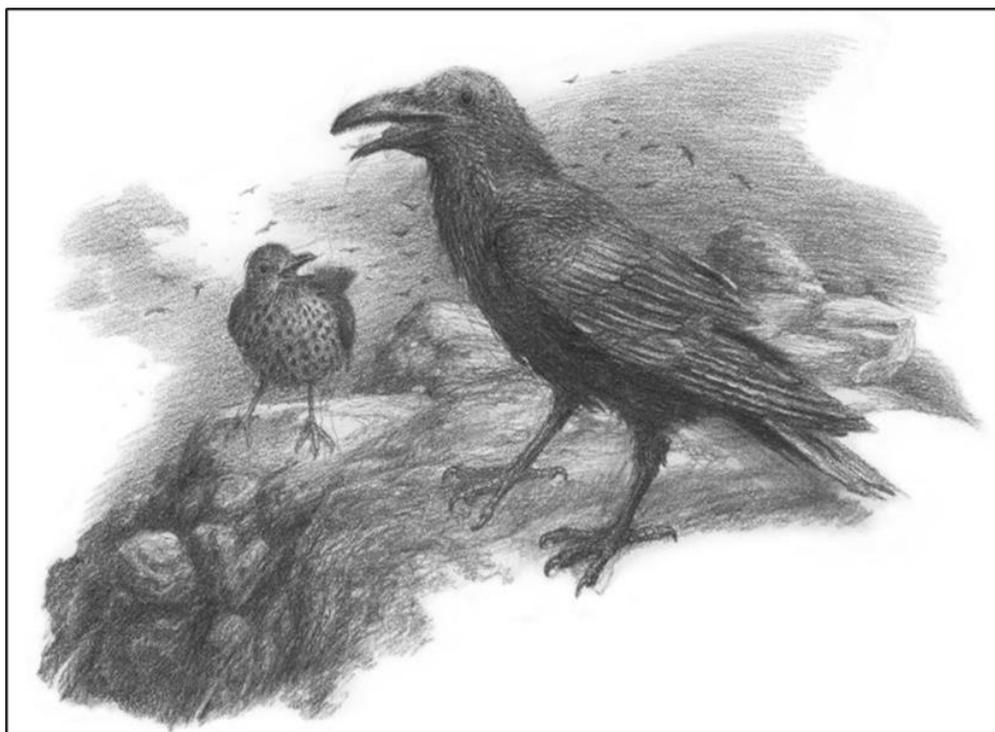
Starý havran jménem Roak (anglicky *Roac*) se objevuje ve chvíli, kdy se skupina trpaslíků snaží dostat k pokladu ukrytému v Hoře, poté, co jej drak Šmak opustil. Netuší však, že netvor už se nevrátí, protože byl zabit statečným Bardem z Jezerního města. Tuto převratnou novinu jim sdělí právě havran Roak, jehož rod byl vždy trpasličímu národu nakloněn a nosil jim zprávy. I teď jim dobře poslouží – s dalšími ptáky se rozlétne po okolí a sdělí trpaslíkům vše, co se kolem odehrává. Tyto informace jsou velmi cenné, neboť se schyluje k bitvě o trpasličí poklad mezi svobodnými národy Středozemě a zlovolnými skřety. Dá se říci, že havrani jsou očima hlavních hrdinů, kteří se nemohou od Hory vzdálit a spoléhají se jen na Roakovu pomoc.

V této části knihy jsou krátce zmíněni i další černí ptáci – krkavci – ovšem v negativním slova smyslu. *„To byli krkavci! A chovali se náramně podezřele, a právě tak sprostě. Jistě jste slyšel ty nadávky, co za námi křičeli. Ale havrani jsou docela jiní. Mezi nimi a Thrórovým kmenem vládlo velké přátelství; často nám přinášeli tajné zprávy a my se jim odměňovali lesklými věcičkami, které si s oblibou schovávají ve svých hnízdech.“¹³⁵* Krkavci tedy nejsou líčeni jako dobří, ba naopak, jen čekají na následky schylující se bitvy – mrtvá těla. Vystupují jako ti, které zajímá jen jejich vlastní prospěch a nezáleží jim na tom, zda zvítězí dobro či zlo. Zároveň jejich zlověstné kroužení kolem Hory věští smrt. I když je pro mnoho lidí těžké v přírodě rozeznat krkavce od havrana, protože jsou si na první pohled celkem podobní, J. R. R. Tolkien mezi nimi spatřuje velký rozdíl. Jak se za okamžik pokusím vysvětlit, autor striktně rozlišuje mezi krkavci, havrany a vránami. Každý z těchto ptačích druhů má totiž v knihách odlišnou úlohu a nelze je zaměňovat.

¹³⁴ TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. vydání. 270 str., str. 230. ISBN: 80-7203-802-8

¹³⁵ Tamtéž

Jméno Roak (*Roäc*) je onomatopoické, a to jak v českém překladu, tak v originále – připomíná havraní citoslovce, stejně tak jméno Roakova otce, který si říkal Krák (v angličtině *Carc*). Opět se projevilo Tolkienovo nadání pro jazyky a práci se slovy.

136

Havran Roak rozmlouvá s drozdem – ilustrace z knihy Hobit

¹³⁶ TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. vydání. 270 str., str. 229. ISBN: 80-7203-802-8

6.2 Krebainy (*Pán prstenů*)

„Nejsou zdejší. Jsou to krebainy z Fangornu a Vrchoviny. Nevím, co mají v úmyslu; možná že je na jihu neklid, před kterým prchají, ale myslím, že jsou na výzvědách.“¹³⁷

V prvním díle trilogie *Pán prstenů* se členové výpravy setkají na své pouti s mnoha překážkami a nebezpečími. Jejich plán zničit Jeden prsten se všemožně snaží překazit i zlý čaroděj Saruman, který se přidal na stranu Saurona, temného vládce Mordoru. Družinu vedenou Gandalfem nechává Saruman sledovat svými zlovolnými pomocnicemi, velkými vranami, kterým se říká krebainy. Létají ve velkých hejnech a monitorují dění pod sebou, aby vše následně mohly vyzradit čaroději. Přestože většina ptáků v Tolkienových knihách stojí na straně dobra, tyto vrány jsou líčeny jako proradné přísluhoačky temných sil.

Co se týče zobrazování vran v literárních dílech, našli bychom příklady pozitivní i negativní. Například v *Ezopových bajkách* se setkáváme s domýšlivou vránou, která uvěří lichotkám mazané lišky a přijde tak o sýr. V jiném příběhu vychytrale poradí orlovi, ať upustí želvu z výšky a rozbije tak její pevný krunýř. V další bajce zase vrána chytře vhadzuje kamínky do džbánu s vodou, aby hladina vystoupala nahoru a ona se mohla napít.¹³⁸ Poslední zmíněný příklad odkazuje na působivé dovednosti vran a dalších krkavcovitých ptáků v přírodě, o nichž známo, že svedou používat jednoduché nástroje, aby se dostali k potravě.¹³⁹

¹³⁷ TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Společenstvo prstenu*. Argo, 2006. 1. vydání. 473 str., str. 337. ISBN: 80-7203-829-X

¹³⁸ AESOP: *Fables*. Translated by Laura Gibbs. Oxford University Press (World's Classics): Oxford, 2008. 352 str. ISBN: 978-0199540754

¹³⁹ KARLÍK, Tomáš: *Vrány umí vyrábět nástroje kombinací až čtyř předmětů. V experimentu překvapily biology*. [online]. ČT 24, 25. 10. 2018. Citováno dne 27. 6. 2023. (Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/2632775-vrany-umi-vyrabet-nastroje-kombinaci-az-ctyr-predmetu-v-experimentu-prekvapily-biology>)

6.3 SYMBOLIKA HAVRANA A VRÁNY

Postava havrana Roaka je dle mého názoru inspirována opět severskými mýty. Staří Vikingové vyprávěli legendy o dvou významných havranech, kteří sloužili jako poslové samotného boha Odina, vládce Ásgardu. Jmenovali se Hugin a Munin, v překladu „Myšlenka“ a „Paměť“. „*Tito ptáci poletují nad světem, zjišťují, co je nového, a přinášejí Ódinovi zprávy o všem, co se děje. Sedí mu na ramenou a šeptají mu do uší.*“¹⁴⁰ Jak si můžeme povšimnout, i Tolkienův Roak je důležitým poslem a informátorem – nosí trpaslíkům zprávy o dění v okolí Hory. Zároveň je moudrým rádcem, který, jak se ukáže, má dar předvídání. Varuje přátele před blížícím se nebezpečím, odrazuje je od riskantních plánů a rozmlouvá zrádný záměr nerozdělit se o poklad, přestože jim pomohli lidé z města Esgaroth. „*Čím se budete živit bez přátelství a dobré vůle okolních krajů? Poklad vám může přinést smrt, i když tady už není žádný drak!*“¹⁴¹ Trpaslíci jsou však velmi hrdý a paličatý národ, který si těžko nechá poradit. Jejich vůdce Thorin propadne kouzlu obrovského pokladu a ocitne se na prahu šílenství. Během velké bitvy zahyne, ale před smrtí si uvědomí, jak mu posedlost pokladem zatemnila mysl. „*Kdyby si víc našinců dovedlo cenit jídlo a veselí a zpěv nad nahromaděné zlato, svět by byl radostnější.*“¹⁴² Nakonec je poklad spravedlivě rozdělen mezi všechny, kteří pomohli k jeho znovuzískání od draka Šmaka.

Havran se objevuje i v Bibli, kde je vypuštěn jako první pták z Noemovy archy.¹⁴³ V jiné části zase proroku Eliášovi nosí chléb a maso v nehostinné poušti.¹⁴⁴ Podstatný význam má i v kultuře původních obyvatel Severní Ameriky, kde legendy vypráví o tom, jak havran přinesl lidem světlo, hvězdy, dřevo a vodu, čímž jim zajistil živobytí.¹⁴⁵ Evropská (zejména středověká) tradice ovlivněná církví

¹⁴⁰ GAIMAN, Neil: *Severská mytologie*. Argo, 2017. 1. vydání, 254 str., str. 20, ISBN: 978-80-257-2311-1

¹⁴¹ TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. vydání. 270 str., str. 240. ISBN: 80-7203-802-8

¹⁴² Tamtéž, str. 257

¹⁴³ *Bible: překlad 21. století. Genesis 9. 7.* vydání. Praha. Biblion, 2019. 1180 s., str. 7. ISBN: 978-80-87282-48-9

¹⁴⁴ Tamtéž, *První kniha královská*, 17. str. 344

¹⁴⁵ CLARK, Ella E.: *Indian Legends of the Pacific Northwest*. University of California Press, 2003. 1. vydání. 240 str. ISBN: 978-0520239265

však vnímala havrana jako symbol neštěstí, smrti a zlých sil. Zřejmě proto, že tito ptáci přirozeně hodovali na mrtvých tělech zvířat i lidí a byli přitahováni rozkládajícím se masem. Z toho pravděpodobně vznikla pověra, že přináší smrt. Zároveň bývali spojováni s čarodějnictvím, jednak pro svou černou barvu a možná i proto, že většinou hnízdili na odlehlejších místech, daleko od lidských příbytků.

V keltské mytologii se objevuje bohyně války Badb, která na sebe často bere podobu vrány. Bývá rovněž spojována se smrtí a utrpením, bitevnímu poli se proto v některých částech Irska říkávalo „zahrada bohyně Badb“.¹⁴⁶ Podobná zobrazení mohla podporovat negativní vnímání vran jakožto ptáků, kteří profitují ze smrti.

Na vrány odkazují i některá rčení – v anglicky mluvících zemích se například říká „*sníst vránu*“ (*to eat a crow*) ve chvíli, kdy se ukáže, že něčí stanovisko bylo mylné (v českém prostředí bychom řekli „*sním svůj klobouk*“). Přísloví „*vrána k vráně sedá*“ vyjadřuje pospolitost podobně založených lidí, podobně jako „*vrána vráně oči nevyklove*“. Označení „*bílá vrána*“ vystihuje člověka vymykajícího se svému okolí v pozitivním slova smyslu.

Obecně mají havrani a vrány mnoho společného, proto je mnohdy složité je v literatuře rozlišit. V angličtině je výraz *raven* poněkud problematický, protože se používá jak pro havrana, tak pro krkavce. V případě vrány se ale vžil výraz *crow*.

¹⁴⁶ SJOESTEDT, Marie-Louise: *Celtic Gods and Heroes*. Dover Publications, 2000. 144 str., str. 32. ISBN: 978-0486414416

7 LEV

7.1 Aslan (*Letopisy Narnie*)

„Kde král Aslan zuby cení, tam se zima v jaro změní, kde ta hřívá zavlaje, sníh a led hned roztaje.“¹⁴⁷

Ústřední postavou Lewisovy ságy *Letopisy Narnie* je majestátní lev jménem Aslan. O jeho původu není příliš známo, říká se však, že je synem velkého císaře za mořem. Jeho úloha v knihách je zcela zásadní, neboť to byl on, kdo stvořil Narnii a vdechl jí život. Díky němu také její zvířecí obyvatelé hovoří lidskou řečí, stejně jako on sám. Aslan se jako jeden z mála protagonistů objevuje v každém ze sedmi dílů ságy. Jeho jméno zřejmě C. S. Lewis nevybral náhodou, protože v tureckém jazyce výraz *aslan* znamená *lev* nebo také *válečník*.

Přestože v přírodě je lev vnímán jako nebezpečná šelma, v *Letopisech Narnie* se jedná o jednoznačně kladnou postavu. Aslan je skutečný vládce Narnie, přestože jeho pozice je v průběhu děje ohrožována zlou čarodějnící Jadis. Čtenář si může všimnout, že mnoho událostí, ke kterým v každém díle dojde, má společného jmenovatele – Aslana. I když hlavní hrdinové jeho počínání občas nerozumí, nakonec se vždy ukáže jako zcela promyšlené a všechno do sebe zapadne. Tím se nabízí jedna z výstižných charakteristik Aslana – mnohdy vystupuje velmi tajemně až nepřístupně, ale ti, co ho znají, si nedovolí jeho jednání zpochybňovat. Naopak je vnímán jako síla, která nemůže být zlou vůlí poražena. Dokud v něj jeho přátelé a stoupenčí věří, nepřihodí se jim nic špatného.

V průběhu celé knižní série se mění to, jakým způsobem Aslan do děje zasahuje. V počátečních dílech je přítomný převážně fyzicky (ve lví podobě), kdežto v dalším pokračování vystupuje často jen jako esence Dobra, která na hrdiny působí skrze něco jiného. Dokonce na sebe bere podobu jehněte (beránka) a albatrosa, který dětem ukazuje cestu.¹⁴⁸ Tyto pasáže zřejmě naznačují důležitost

¹⁴⁷ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Lev, čarodějnice a skříň*. Fragment, 2006. 2. vydání, 200 str., str. 87, ISBN: 978-80-253-0345-0

¹⁴⁸ HUDSON, Grant P.: *Aslan in 'A Horse and His Boy'* [online]. 2018. Clarendon House Publications. Citováno dne 30. 8. 2023. (Dostupné z: <https://www.clarendonhousebooks.com/single-post/aslan-in-a-horse-and-his-boy>)

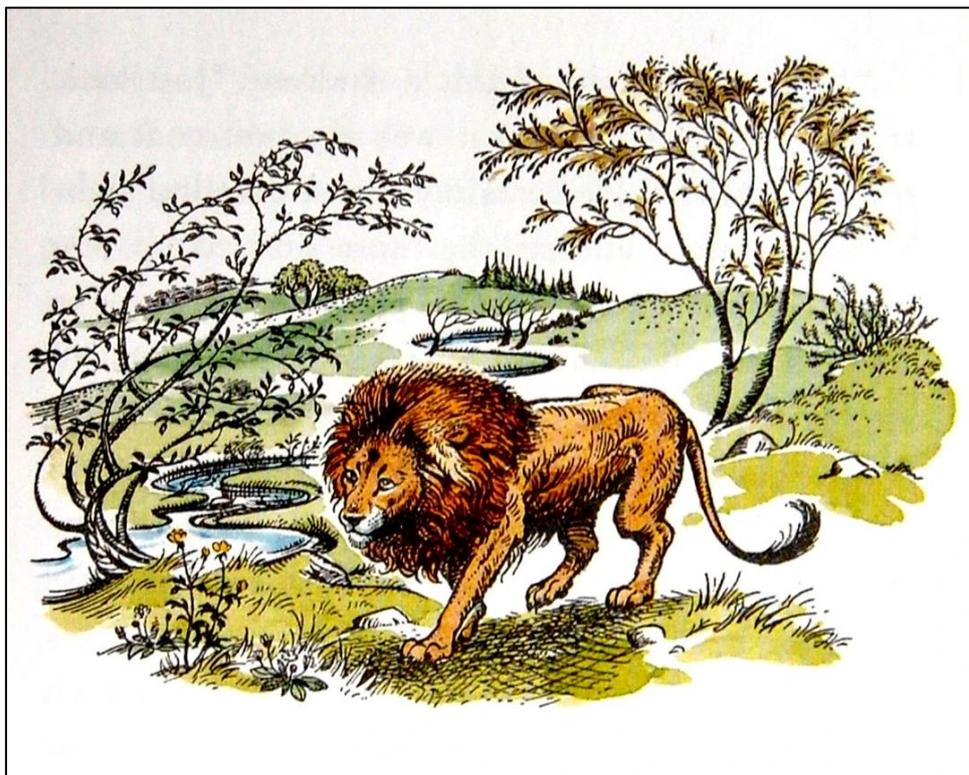
víry, která již nepotřebuje Aslanovu fyzickou přítomnost a umožňuje vnímat jej prostřednictvím své duše. K ústřední čtveřici sourozenců Pevensieových má lev výjimečný vztah, protože jsou předurčeni k tomu stát se lidskými králi a královnami Narnie. Zejména nejmladší Lucinka Pevensieová má k Aslanovi nejbližší. Je to právě ona, která musí své bratry a sestru přesvědčovat o tom, že mají Aslanovi věřit a naslouchat jeho radám. To může poukazovat na nevinnou a čistou duši dítěte, která je otevřena všemu, včetně nevysvětlitelných a těžko srozumitelných jevů.

Sedmidílný cyklus *Letopisy Narnie* neutají Lewisovo tíhnutí ke křesťanským myšlenkám. Přestože se v knihách objevují i motivy typické spíše pro pohanství a různé mytologie (například bájní tvorové), existuje mnoho podobností mezi lvem Aslanem a Ježíšem Kristem. Oba představují moudré a laskavé rádce, kteří ostatním ukazují cestu a pro své stoupence se obětují. Aslan, který je vyzván zlovolnou Jadis, aby jí vydal zrádce Edmunda, raději nechá vzít život sobě samému, než aby nechal zabít jednoho ze sourozenců Pevensieových. Tento šlechetný čin mu však zajistí, že znovu ožije a bude moci pokračovat ve svém poslání dát Narnii lidské krále a královny. Pozoruhodné je, že jedním z budoucí čtveřice vladařů je právě Edmund, který se téměř nechal zlákat na stranu zla. Nakonec si ale uvědomí, že Jadis pro Narnii představuje jenom hrozbu a zúčastní se závěrečné bitvy proti ní.

Samotný autor, C. S. Lewis, nezastíral, že Aslan je svým vystupováním podobný Kristu. „Vzhledem k tomu, že Narnie je světem mluvících zvířat, domníval jsem se, že On (Kristus) by se tam stal mluvícím zvířetem, jako byl člověkem zde. Představoval jsem si ho jako lva, protože a) lev má být králem zvířat, b) Kristus je v Bibli nazýván „lvem z Judy“, c) míval jsem zvláštní sny o lvech, když jsem začal dílo psát.“¹⁴⁹ Z tohoto Lewisova prohlášení je patrné, že lva jakožto nejdůležitější postavu Narnie nezvolil náhodou. Další možnou inspirací mohl být irský kostel,

¹⁴⁹ FORD, Paul: *Pocket companion to Narnia: a guide to the magical world of C.S. Lewis*. Harper San Francisco 2005, 384 str., str. 6. ISBN: 9780060791285

kam malý Lewis chodíval s rodinou a jehož dveře měly mohutné klepadlo se lví hlavou.¹⁵⁰

151

*Lev Aslan probouzí písní Narnii k životu – ilustrace z knihy Letopisy Narnie:
Čarodějův synovec*

7.2 SYMBOLIKA LVA

Lev patří mezi nejčastější heraldická zvířata a zdobí znaky mnoha zemí či měst. Tradice zobrazování lva na štítech a praporech má dlouhou tradici a sahá až do středověku. Dynastie Plantagenetů užívala znak zdobený třemi zlatými lvy na rudém poli. Můžeme jej nalézt i na současném státním znaku Spojeného království, který ve svém děleném štítu zobrazuje znaky územních celků – Anglie, Skotska a Severního Irska.¹⁵² Lev byl odedávna považován za ztělesnění odvahy, síly,

¹⁵⁰ DURIEZ, Colin: *Fenomén C. S. Lewis – Životopis zkušeného letopisce*. Česká biblická společnost, 2016. 1. vydání. 295 str. str. 22. ISBN: 978-80-87287-70-5

¹⁵¹ LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Čarodějův synovec*. Fragment, 2006. 2. vydání, 208 str. str. 122. ISBN: 978-80-253-0344-3

¹⁵² ROYAL.UK: *Coats of Arms*. *Royal.uk* [online]. (nedatováno). Citováno dne 29.8. 2023. (Dostupné z: <https://www.royal.uk/coats-arms>)

svrchované moci a důstojnosti. Tyto atributy byly velmi ceněné, a proto mnoho panovníků přijalo lva za svůj emblém. Majestátní šelma je několikrát zmiňována v Bibli. Ježíš, nazýván *Ivem z pokolení Juda*¹⁵³, vystupuje jako mocná osoba, která nepodléhá vlivu zla a dodává sílu svým bližním. Je však zobrazován i v jiné podobě – krotkého beránka, který se obětoval pro lidstvo a svou nevinností vykoupil jeho hříchy. Tyto dvě tváře Ježíše Krista se mohou jevit na první pohled jako protikladné, ovšem zcela odpovídají tomu, jak Ježíš v konkrétních situacích vystupuje.

Podobně je tomu u Lewisova lva Aslana, který je sice pravým králem celé Narnie, ovšem svou sílu nikdy nezneužívá. Naopak pomáhá přátelům nalézt svůj potenciál a dovede odpouštět i jejich špatná rozhodnutí. Pozoruhodné je, že Aslan neváhá projevit i jistou přísnost až tvrdost, kupříkladu když v díle *Kůň a jeho chlapec* dívka Aravis způsobí, že její služebná je potrestána za napomáhání k útěku své paní. Během pouti na Aravis zaútočí hrozivý lev a potrhá jí záda, aby sama zakusila bolest, kterou služebná cítila při ranách bičem. Tím Ivem je Aslan. O jeho fyzické síle se hrdinové přesvědčili i v bitvě proti Bílé čarodějnici Jadis, kterou nakonec sám zabil, neboť představovala pro Narnii hrozbu.

V jeho moci je i oživit bytosti, které zlá kouzelnice proměnila v kámen. Poté, co jim Aslan vdechne život, se kletba zlomí a ony procitnou. Nabízí se srovnání s anglickou verzí knihy *Physiologus*, bestiářem zabývajícím se jednotlivými druhy zvířat a jejich charakteristikou. Toto původně antické dílo obsahuje legendu o tom, jak se lví mláďata rodí mrtvá a teprve třetí den jim jejich otec vdechuje život.¹⁵⁴ Křesťansky smýšlející Evropané v tomto jevu viděli biblické vzkříšení Ježíše Krista, který zvítězil nad smrtí.

V Písmu existuje rovněž zmínka o lvu v souvislosti s apoštolem Markem, jehož atributem je právě tato šelma. Důvodem je zřejmě zpodobnění skutků Jana Křtitele, který zvěstoval příchod Ježíše z Nazaretu. „*Hlas volajícího na poušti:*

¹⁵³ Bible: překlad 21. století. Zjevení 5, 7. vydání. Praha: Biblion, 2019. 1180 str., str. 1167. ISBN: 978-80-87282-48-9

¹⁵⁴ BRITISH LIBRARY, 2012. *Ancient, Medieval, and Early Modern Manuscripts – The King of Beasts*. *Blogs.bl.uk*, 9. 2. 2012 [online]. Citováno dne 29. 8. 2023. (Dostupné z: <https://blogs.bl.uk/digitisedmanuscripts/2012/02/the-king-of-beasts.html>)

*Připravte cestu pro Pána!*¹⁵⁵ Janův hlas podle Markova evangelia zněl mocně jako lví řev a vycházel z pouště, která byla domovem lvů. Jiný příběh popisuje setkání Marka a jeho otce s nebezpečnými lvy. Markův otec očekával, že je zvířata napadnou, ale jeho syn ho ujistil, že Ježíš je ochrání a začali se modlit. Šelmy padly mrtvé k zemi, neboť upřímná modlitba a víra v Krista byly silnější než ony.¹⁵⁶

Přestože lev je vnímán jako zvíře velmi vznešené, silné a statečné, ne vždy je zobrazován v pozitivním slova smyslu. Je často spojován s Ježíšem, což odpovídá i Lewisovo pojetí Aslana v *Letopisech Narnie*, ovšem i v samotné Bibli je lev jako zvíře spojován s nebezpečím, lstivostí, divokostí a nenasytostí. Silák Samson jako jediný dokázal lítou bestii porazit holýma rukama. V případě pověstné „jámy lvové“, do které král Darjaveš házel své odpůrce, lev vystupuje jakožto vykonavatel soudu. Králův oblíbený rádce Daniel měl za svou víru v jámě zemřít, ale nakonec prokázal, že jeho víra je ta pravá, neboť mu lvi neublížili.¹⁵⁷ Lví vlastnosti, ať už kladné či záporné, byly pro člověka odedávna fascinující a učinily z tohoto majestátního tvora symbol pravého krále, který musí ukázat svou sílu nepřítelům a vřelé srdce svým poddaným.

¹⁵⁵ Bible: překlad 21. století. *Evangelium podle Marka*, 7. vydání. Praha. Biblion, 2019. 1180 s., str. 945. ISBN: 978-80-87282-48-9

¹⁵⁶ COPTIC ORTHODOX DIOCESE OF THE SOUTHERN UNITED STATES: *St. Mark the Apostle, the Founder of the Coptic Church* [online]. Citováno dne 29. 8. 2023. (Dostupné z: <https://suscopts.org/coptic-orthodox/church/saint-mark/>)

¹⁵⁷ RIDZOŇOVÁ, Lenka: *Pyšný král a neviditelný Bůh* [online]. Český bratr. 12. 12. 2013. Citováno dne 29. 8. 2023 (Dostupné z: <https://ceskybratr.cz/clanky/pro-deti-biblicky-zverinec-lev/>)

8 PAVOUK

8.1 Odula (*Pán prstenů*)

„Byly to obludné a zrudné oči, zvířecké, a přece plné záměru, a s odpornou rozkoší se pásly na svých obětech, polapených bez naděje na únik.“¹⁵⁸

Obrovská pavoučice Odula (anglicky *Shelob*) obývá průsmyk nedaleko Mordoru. Toto místo je příhodné, jelikož leží nedaleko sídla temného Saurona. Odula tak střeží jednu z přístupových cest a mordorský pán jí zato občas posílá přebytečné vězně, aby si s nimi „pohrála“.¹⁵⁹ Přestože Odulu Sauron nestvořil (byla tu dávno před ním), spolupracují ve vzájemné shodě. Je prastará, ale velmi nebezpečná. O tom se přesvědčí i hobiti Frodo a Sam, kteří musejí jejím obydlím projít, aby se dostali k Hoře osudu, kde lze zničit Jeden Prsten. Do Oduliných spárů jsou však vlákáni zlomyslným Glumem, který doufal, že pavoučice hobity zabije a Prsten tak připadne jemu. Naštěstí však statečný Sam zachrání svého přítele Froda před smrtí a společně nakonec dokončí svůj úkol. Odula, zraněna čepelí meče zvaného Žihadlo, se odplazí do svého doupěte. Sam je tak jediným tvorem v historii, kterému se podařilo nestvůrnou obludu poranit. Její odkaz však pokračoval v podobě menších zlých pavouků, kteří se rozlezli různě po temných koutech Středozemě a číhali na jakoukoli kořist. S těmito Odulinými potomky se setkává Bilbo Pytlík a družina trpaslíků v knize *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Dá se tedy předpokládat, že všichni pavouci v Tolkienových knihách jsou příbuzní.

¹⁵⁸ TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Dvě věže*. Argo, 2006. 1. vydání. 359 str., str. 363. ISBN: 80-7203-830-3

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 363.

160

Odula pronásleduje Froda Pytlíka v průsmyku Cirith Ungol – ilustrace z knihy Hobit

8.2 SYMBOLIKA PAVOUKA

Pavouci patří v Tolkienových knihách mezi stvoření se zlou karmou. Objevují se jak v *Hobitovi*, kde družině trpaslíků způsobí nemalé potíže, tak v *Pánovi prstenů*. Osminozí členovci jsou líčeni jako proradní tvorové, kteří neustále čekají na okamžik, kdy se jejich síť dotkne neopatrná kořist a oni vyrazí kupředu. Jejich myšlenky jsou stejně temné jako prostředí, ve kterém si tolik libují. Tolkien se

¹⁶⁰ TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Dvě věže*. Argo, 2006. 1. vydání. 359 str., str. 353. ISBN: 80-7203-830-3

v zásadě držel biologické přirozenosti skutečných pavouků, přesto se ve svých dílech zaměřil na jejich „negativní“ vlastnosti. Každé setkání hrdiny s pavoukem se neobejde bez určitého napětí, neboť tito tvorové jsou sami o sobě nebezpeční, natož když jsou ve službách Mordoru. Odula, která umí jediným bodnutím svého žihadla do oběti vpravit jed a následně z ní vysát všechn život, je vždy připravena k útoku. Její obrovské spletité doupě je skrz naskrz protkáno lepkavými pavučinami, kterými není možno proniknout. Sebemenší záchvěv vlákna přitáhne pozornost pavoučice, což odpovídá způsobu lovu mnoha pavouků z našeho světa. Tolkien byl sice velký milovník přírody, z těchto tvorů měl však respekt. V dětství zažil nepříjemné setkání s tarantulí, která ho kousla¹⁶¹, což zřejmě způsobilo, že si pavouci v jeho knihách vysloužili špatný charakter.

Mezi nejslavnější mytické zobrazení pavouka patří Ovidiův příběh o Arachné. Zručná tkadlena vyzve bohyni Athénu, aby porovnaly kvalitu svých tapiserií a určily, která z nich je šikovnější. Athéna odmítne připustit, že dílo Arachné je lepší než její a zničí jej. Svou zlostí přiměje soupeřku k sebevraždě, což ji vzápětí zamrzí. Daruje Arachné život, ovšem promění ji v pavouka, který po zbytek své existence bude tkát jen pavučiny.¹⁶² Tato schopnost, kterou v přírodě vládou pouze pavouci, byla odedávna pro člověka fascinující. Vlákna, která pavouci soukají, jsou neuvěřitelně pevná a mnoho druhů je splétá do pravidelných obrazců. Výsledkem je dokonalá past, ze které drobný hmyz nedokáže uniknout. Samotný pavouk často vyčkává v úkrytu, kde je v bezpečí před jinými predátory, avšak zaznamená každý pohyb své sítě. Zmítající se kořist ho přiláká a on do ní vpraví svůj jed, který oběť paralyzuje. Tento jev je obzvláště zajímavý a není divu, že dříve lidé přirovnávali působení jedu ke kletbě či zaklínadlu.¹⁶³ Přinesl však pavoukům zlou pověst, kterou umocnil fakt, že tak drobné stvoření dokáže zabít i mnohem větší živočichy. Stříbřitá síť může zároveň představovat rozšířené vědomí – pokrývá široký prostor kolem pavouka, který dlí uprostřed a z chvění tenkých vláken pozná, co se kolem

¹⁶¹ CARPENTER, Humphrey: *J.R.R. Tolkien: Životopis*. Argo, 2017. 348 str., str. 26. 1. vydání. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. ISBN: 9788025720929

¹⁶² NASO, Publius Ovidius: *Proměny*. Městská knihovna v Praze, 2022. 1. elektronické vydání. 474 str., str. 162. ISBN: 978-80-274-3045-1

¹⁶³ GARAI, Jana: *The Book of Symbols*. New York: Simon & Schuster, 1974. 143 str. ISBN: 978-0671217730

něj děje. Samotná konstrukce sítě je pro pavouky náročná, vyžaduje trpělivost a pečlivost. Odměnou je však efektivnější lov.

Symbol pavouka bychom našli napříč kulturami po celém světě. Původní obyvatelé Severní Ameriky věřili v Pavoučí pramatku, která lidstvu dala mnoho dobrých rad a naučila je užitečným dovednostem. Byla jejich ochránkyní a vždy uměla pomoci.¹⁶⁴ Pavouk je v mnoha případech spojován s ženským principem – i severoamerická indiánská legenda hovoří o Pavoučí ženě, nikoli muži.

„Popisovaná postava představuje laskavou a ochrannou moc osudu. Je ujištěním a příslibem, že rajský klid, který jsme poznali v mateřském lůně, není ztracen, že pomáhá současnosti a zůstává v minulosti i v budoucnosti (je alfou a omegou). Všemohoucnost je sice zdánlivě ohrožena zásadními přechody a životními zklamáními, ale ve svatyni srdce, a dokonce i v neznámých rysech světa je vždy a navždy přítomna ochranná síla. Člověk musí pouze vědět a věřit a věční ochránčové se objeví.“¹⁶⁵

Jiné národy zase pavoukům přisuzovaly moudrost, trpělivost a plodnost (zřejmě kvůli počtu mláďat, která se vylíhnou z jednoho kokonu). Bývá zmiňován i jako nositel štěstí do domu, což může vycházet z přirozeného chytání much a jiného hmyzu do sítí. S příchodem křesťanské víry Evropané začali na pavouky nahlížet jako na služebníky temných sil a spojovali je s čarodějnictvím a černou magií.¹⁶⁶ Důvodem mohlo být to, že pavouci vylézají za soumraku ze svých skrýší a libují si v tmavých koutech domácností.

Pavouci často vystupují jak v ústně předávaných historkách, tak v literárních příbězích. Kromě Tolkiena, který tyto tvory líčí v dosti špatném světle, hrají roli i v knihách J. K. Rowlingové. I tam však představují záporné postavy, které obývají Zapovězený les, a nakonec se přidávají na stranu Zla.

¹⁶⁴ MULLETT, G. M.: *Spider Woman Stories*. University of Arizona Press, 1979. 142 str. ISBN: 978-0816506217

¹⁶⁵ CAMPBELL, Joseph: *Tisíc tváří hrdiny*. Argo, 2017. 382 str., str. 69. ISBN: 978-80-257-2184-1

¹⁶⁶ HAGUE, Ash: *Spiders In Mythology And Folklore* [online]. Glenlivet Wildlife. April 6, 2023. Citováno dne 30. 8. 2023. (Dostupné z: <https://glenlivet-wildlife.co.uk/insects/spiders-in-mythology-and-folklore/>)

9 ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se snažila přiblížit osobní zkušenosti J. R. R. Tolkiena a C. S. Lewise s přírodou a zvířaty. Jejich tvorba zahrnuje mnoho tvorů, ať už skutečných či bájných. Pokusila jsem se je analyzovat jak v rámci kontextu celého díla, tak z pohledu mytologie a náboženství. Přestože v této práci nabízím určitý výklad zvířecí symboliky, nikdy si jako čtenáři nemůžeme být zcela jisti tím, že autoři měli při tvorbě jednotlivých postav stejný pohled. Proto jsem svou práci koncipovala jako možný pohled na zvířecí hrdiny a hledala jsem různé spojitosti mezi Tolkienovými a Lewisovými knihami a (pro ně tolik významnými) mýty a legendami. Všimla jsem si i křesťanského podtextu jejich děl, neboť víra měla v životě obou literárních géniů pevné místo. Oba spisovatelé umožnili milionům čtenářů po celém světě ponořit se do říše fantazie, kde postavy stojí před náročnými úkoly a vážnými dilematy. Zároveň dovolují pohlédnout na tíživé životní otázky z jiné perspektivy a inspirují nás k možnému řešení našich osobních záležitostí. Zakomponování zvířat do příběhů a jejich personifikace nabízí nám čtenářům ztotožnění se s jejich vlastnostmi a činy. Dovedeme se zaměřit na skutečnou podstatu příběhu a vztahů mezi hrdiny. Z toho vyplývá, že identifikovat se nemusíme zdaleka jen s člověkem, ale i se zvířetem či bájnou bytostí.

Živočišné druhy měly, mají a budou mít pro planetu velký význam. Jsou nedílnou součástí propracovaného ekosystému, který funguje jako dokonalý stroj. Každý tvor zastává určitou roli – ať už lovcem či kořisti. Také člověk má v přírodě své místo. Přestože jeho vývoj v určitém směru předčil jiné druhy, neznamena to, že ostatní živočichové nevládnou pozoruhodnými dovednostmi. V této práci jsem se snažila poukázat na jedinečnost každého zmíněného zvířete – počínaje moudrostí a oddaností koní, tajemnou nepřístupností vlků až po majestátní vystupování lva či nevyzpytatelnost pavouků. Také nadpřirozené bytosti zde mají své zastoupení. Mnoho smyšlených tvorů má totiž základ v reálných zvířatech a často je jejich podobnost zjevná. Například draci či obří hadi, které jsem analyzovala v této práci, vycházejí ze skutečných mořských či suchozemských ještěřů. Mnoho druhů však současně s rozvojem lidské civilizace z přírody vymizelo, proto už nelze tyto možné

předlohy mytologických draků či jiných bytostí spatřit na vlastní oči. Můžeme se jen domnívat, jaká konkrétní zvířata přiměla naše předky věřit v nadpřirozené tvory.

I zdánlivě obyčejný živočich však může mít (a často má) svou symboliku. Evropská kultura a folklór zahrnuje nespočet zvířat, včetně těch, se kterými se zdejší obyvatelé setkávali denně. Není divu, že tradiční příběhy a pohádky obsahují postavy vlků, lišek, ptáků, zajíců či domácích zvířat. Některé jsou obecně vnímané jako kladné, jiné jako záporné. I Tolkien a Lewis se nevyhnuli jistému stereotypu, pokud jde o zobrazování zvířat v rámci příběhů. V této práci jsem se mimo jiné snažila poukázat i na tyto případy, zejména co se týče postav vlků a pavouků. Nicméně našli bychom i zajímavý Tolkienův pohled na havrany, krkavce a vrány. Autor tyto ptáky poměrně důkladně rozlišuje a každému z nich připisuje jiné vlastnosti.

Každá kultura čerpala většinou z toho, co bylo typické pro její domovinu. Staří Vikingové do svých bájí zakomponovali sílu a čistotu severské přírody. Ta nabízela nespočet tajemných míst, která byla pro člověka nedostupná, a nemohl ji tak ovlivnit. Právě tyto lokality umožnily zvířatům ničím nerušený život, ve kterém pravidla lidské společnosti nerozhodovala. Východní kultury zase propojovaly skutečnost s filozofickými myšlenkami a duchovním učením. Za symboly jednotlivých prvků svého výkladu světa si zvolily právě zvířata. Na artefaktech ze samého počátku formování velkých civilizací vidíme, že zvířecí symbolika patří mezi nejstarší způsoby obrazného vyjádření reality. Zvíře může být vnímáno jako nositel různých vlastností – moci, odvahy, moudrosti, rychlosti či pracovitosti.

Člověk se během evoluce od ostatních druhů mnoho naučil. Přestože v moderním světě lidstvo dokáže spoustu věcí samo vyrobit, neobejde se bez přírodního základu. Medicína pracuje s přírodními sloučeninami, technologie využívají nerostné bohatství planety, a i ta nejdokonalejší letadla, která kdy byla vyrobena, napodobují přirozené křivky ptačího těla. Příroda je mocná a člověk si ji nemůže podrobit. Naopak, měl by využít svých schopností, aby ji zveleboval, chránil, a přitom nezasahoval do jejích přirozených zákonů.

V diplomové práci jsem se věnovala pouze vybraným zvířecím postavám, jelikož v analyzovaných dílech vystupuje více tvorů, než by tato práce dokázala pojmout. Tolkienova i Lewisova tvorba nabízí nespočet oblastí, které si zaslouží naši pozornost. Oba spisovatelé do svých knih vložili kus sebe samých, což všímavému čtenáři jistě neunikne. Prostřednictvím jejich příběhů lze tudíž objevit mnoho informací i o samotných autorech. Vzhledem ke komplexnosti Tolkienovy Středozemě a k duchovním myšlenkám Lewisovy Narnie nám však nestačí přečíst si díla jen jednou. Naopak, čím častěji a vědoměji se budeme nořit do jejich hlubin a vnímat každý detail, tím větší je šance, že objevíme skryté poklady.

10 SUMMARY

The diploma thesis was devoted to the analysis of selected animal characters appearing in the works of the British writer John Ronald Reuel Tolkien and the Irish author Clive Staples Lewis. The primary literature for analysis was *The Hobbit, or There and Back Again*, and *The Lord of the Rings* trilogy by J. R. R. Tolkien and the seven-volume *Chronicles of Narnia* by C.S. Lewis. Furthermore, the research was supported by secondary literature, which discusses, among other things, the genre of fantasy, fairy tales and symbols in literature not only for children. The author of the diploma thesis focused both on the characteristics of animals within the entire work and on the symbolism of a specific animal from the point of view of mythology and religion. Norse and Greek mythology and Christian texts (especially parts of the *Bible*) were important elements in the research of the meaning of individual animals.

The first part of the thesis briefly presented the most significant events in the lives of both writers and the influence of specific experienced situations on their literary activity. It also focused on the personal significance of nature and animals for Lewis and Tolkien and the spiritual side of the authors' lives. Both were devout Christians, and faith in God gave their work a spiritual dimension. Last but not least, the author mentions the interest of both writers in Norse mythology and Old English legends, which became the inspiration for their works. The thesis also offered a comparison of major life events of the writers. Both experienced the loss of their parents at a young age – Flora Lewis and Albert Lewis lost their battle with cancer, Arthur Tolkien succumbed to rheumatic fever and Mabel Tolkien died of untreated diabetes. Both J. R. R. Tolkien and C. S. Lewis were therefore close to other people who they perceived as their family, in addition to their own parents.

This thesis also draws attention to the important role of siblings in the lives of Tolkien and Lewis. C. S. Lewis had a brother called Warren three years older, J. R. R. Tolkien had a brother named Hilary two years younger. The bond they had with each other was very strong from childhood and remained so throughout their lives. Family ties (especially the sibling bond) passed through several trials. One of

the first was the death of parents, the other was the First World War. The Lewis brothers and the Tolkien siblings actively served in it. All four survived the war. Both C. S. Lewis and J. R. R. Tolkien were able to use war experiences as inspiration for their literary works. Thanks to mutual friendship, their families also knew each other, and especially Warren Lewis was interested in the activities of the *Inkling* group.

Both C. S. Lewis and J. R. R. Tolkien met the women of their lives who later also became their wives. Lewis met his love, Joy Davidman Gresham, later in life – he was in his fifties. She was a poet and writer as well, so they had many topics for discussions. The young Tolkien met Edith Bratt after he and his brother moved closer to their guardian after their mother's death. After coming of age, he decided to marry Edith. Together they raised four children and their marriage lasted over fifty-five years.

The family was very important for both writers, and a stable home background enabled them to pursue scientific activities not only in the field of literature. Friends and colleagues from the field also had a non-negligible influence on their work. The literary groups of which both Tolkien and Lewis were members shaped their views and the resulting form of the written stories. Among other things, the thesis depicted the significance of the personal relationship between Tolkien and Lewis, which developed during their lives.

In the second part of the thesis, individual animals were presented. First, an analysis of the creatures that appear in the works of both authors (a horse, a wolf, and a dragon) was carried out, and based on this, Tolkien's and Lewis's view of the given animal species was compared. Then followed animals that appear only in the books of one of the authors (ravens, crows and spiders in J. R. R. Tolkien, a lion in C. S. Lewis). For each character there was given their role in the story, possibly origin, description, and relationship to other heroes. After that, the author focused on the meaning and possible symbolism of the animal in other stories, legends, or religious texts. There was also a comparison of the author's point of view with other sources in which the given creature appears. In the case of some animal characters, the writer's personal attitude towards a particular animal was also

reflected, as a particular experience is connected to it (e. g., in the case of J. R. R. Tolkien and spiders).

Among other things, the goal was to find out whether the writers attribute more positive or negative characteristics to specific creatures and how this characteristic is reflected in the story. At the same time, the author of the thesis focused on comparing the attitudes of J. R. R. Tolkien and C. S. Lewis towards the given creatures with other literary units that discuss similar beings. The thesis referred to Norse and Greek mythology, biblical texts, and specific cultural depictions of individual animals. The analysis also includes a general view of contemporary people on the depicted creatures.

BIBLIOGRAFIE

PRIMÁRNÍ LITERATURA

LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie* (komplet). Fragment, 2021. Dotisk, 2. vydání.
Překlad: Veronika Volhejnová. 1624 str. ISBN: 978-80-253-5056-0

- LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Čarodějův synovec*. Fragment, 2006. 2. vydání, 208 str. ISBN: 978-80-253-0344-3
- LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Kůň a jeho chlapec*. Fragment, 2006. 2. vydání, 230 str. ISBN: 978-80-253-0348-1
- LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Lev, čarodějnice a skříň*. Fragment, 2006. 2. vydání, 200 str. ISBN: 978-80-253-0345-0
- LEWIS, C. S.: *Letopisy Narnie – Plavba Jitřního poutníka*. Fragment, 2006. 2. vydání, 264 str. ISBN: 978-80-253-0347-4

TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Argo, 2006. 1. revidované ilustrované vydání. Překlad: František Vrba. 270 str. ISBN: 80-7203-802-8

TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Společenstvo Prstenu*. Argo, 2006. 1. revidované ilustrované vydání. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. 473 str. ISBN: 80-7203-829-X

TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Dvě věže*. Argo, 2006. 1. revidované ilustrované vydání. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. 383 str. ISBN: 80-7203-830-3

TOLKIEN, J. R. R.: *Pán prstenů – Návrat krále*. Argo, 2007. 1. revidované ilustrované vydání – dotisk. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. 507 str. ISBN: 978-80-7203-832-9

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

AESOP: *Fables*. Translated by Laura Gibbs. Oxford University Press (World's Classics): Oxford, 2008. 352 str. ISBN: 978-0199540754

ARISTOTELES: *On the Parts of Animals*. Book 1, Part 5. Translated by William Ogle. [online] (nedatováno). Dostupné z:

<https://penelope.uchicago.edu/aristotle/parts1.html>

ATSMÁ, Aaron J.: *Theoi Project – Balios and Xanthos* [online]. 2017. Dostupné z: <https://www.theoi.com/Ther/HippoiBaliosXanthos.html>

BETTELHEIM, Bruno: *Za tajemstvím pohádek*. Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 335 str. ISBN: 80-7106-290-1

Bible: překlad 21. století. Praha. Biblion, 2019. 7. vydání. 1180 str. ISBN: 978-80-87282-48-9

BRISTOL, Emmanuel: *CS Lewis left the 'Shadowlands' 50 years ago today*. Emmanuelbristol.org.uk. [online]. 22nd November 2013. Dostupné z: <https://emmanuelbristol.org.uk/2013/11/22/cs-lewis-left-the-shadowlands-50-years-ago-today/>

BRITANNICA: Editors of Encyclopaedia Britannica: *Pegasus* [online], 2023, May 12. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Pegasus-Greek-mythology>

BRITISH LIBRARY, 2012. *Ancient, Medieval, and Early Modern Manuscripts – The King of Beasts*. Blogs.bl.uk, 9. 2. 2012 [online]. Dostupné z: <https://blogs.bl.uk/digitisedmanuscripts/2012/02/the-king-of-beasts.html>

CAMPBELL, Joseph: *Tisíc tváří hrdiny*. Argo, 2017. 382 str. ISBN: 978-80-257-2184-1

CARPENTER, Humphrey: *J.R.R. Tolkien: Životopis*. Argo, 2017. 1. vydání. 348 str. Překlad: Stanislava Pošustová – Menšíková. ISBN: 9788025720929

CARPENTER, Humphrey; TOLKIEN, Christopher: *The Letters of J. R. R. Tolkien*. (From a letter to Jane Neave 8-9 September 1962 – Letter n. 241). HarperCollins Publishers, 1995. 480 str. ISBN: 0261102656

CHLUMSKÝ, Jan: *Světcí k nám hovoří... – sv. Godehard* [online], podle *Martyrologium Romanum*. 2001. Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=1371>

CLARK, Ella E.: *Indian Legends of the Pacific Northwest*. University of California Press, 2003. 1. vydání. 240 str. ISBN: 978-0520239265

COPTIC ORTHODOX DIOCESE OF THE SOUTHERN UNITED STATES: *St. Mark the Apostle, the Founder of the Coptic Church* [online]. Dostupné z:

<https://suscopts.org/coptic-orthodox/church/saint-mark/>

DURIEZ, Colin: *Fenomén C. S. Lewis – Životopis zkušeného letopisce*. Česká biblická společnost, 2016. 1. vydání. 295 str. ISBN: 978-80-87287-70-5

Edda. Překlad: Ladislav Heger. Argo 2013. 1. vydání. 491 str. ISBN: 80-7203-533-9

ELIADE, Mircea: *Rites And Symbols Of Initiation*. Harper & Row, 1975. 175 str. ISBN: 978-0061312366

FERBER, Michael: *A Dictionary of Literary Symbols*. E-book. Cambridge University Press, New York. 2007. 262 str. ISBN: 978-0-511-34169-4

FORD, Paul: *Pocket companion to Narnia: a guide to the magical world of C.S. Lewis*. Harper San Francisco 2005, 384 str. ISBN: 9780060791285

GAIMAN, Neil: *Severská mytologie*. Argo, 2017. 1. vydání, 254 str. ISBN: 978-80-257-2311-1

GARAI, Jana: *The Book of Symbols*. New York: Simon & Schuster, 1974. 143 str. ISBN: 978-0671217730

GARTH, John: *"Tolkien's death of Smaug: American inspiration revealed"*. [online] The Guardian. 9 December 2014. Dostupné z:

<https://www.theguardian.com/books/booksblog/2014/dec/09/tolkien-death-of-smaug-began-america-middle-earth>

GAVIN, Adrienne E.: *Mystery in Children's Literature: From the Rational to the Supernatural*. Palgrave Macmillan, 2001. 241 str. ISBN: 978-0-333-98513-7

HAGUE, Ash: *Spiders In Mythology And Folklore* [online]. Glenlivet Wildlife. April 6, 2023. Dostupné z: <https://glenlivet-wildlife.co.uk/insects/spiders-in-mythology-and-folklore/>

HAHN, Daniel: *The Oxford Companion to Children's Literature*. Oxford University Press, 2015. 2. vydání. 1545 str. ISBN: 978-0-19-969514-0

HARTLEY, Gregory (2014). "Civilized goblins and Talking Animals: How The Hobbit Created Problems of Sentience for Tolkien" [online]. 2014. In Bradford Lee Eden (ed.). *The Hobbit and Tolkien's mythology: essays on revisions and influences*. Vol. Part III: Themes. McFarland. ISBN: 978-0-7864-7960-3. Dostupné z: https://www.academia.edu/32419936/Civilized_goblins_and_Talking_Animals_How_The_Hobbit_Created_Problems_of_Sentience_for_Tolkien

HELD, Jacqueline: *V říši obrazotvornosti*. Překlad: O. Radina. Albatros, 1985. 1. vydání. 190 str. ISBN: 978-80-262-0030-7

HO, Mike: *Chinese Dragons — Facts, Culture, Origins, and Art*. [online]. Dec. 14, 2021. Dostupné z: <https://www.chinahighlights.com/travelguide/article-chinese-dragons.htm>

HOBBS, Thomas: *De Cive*. Translated by Sterling P. Lamprecht. Praeger, 1982. 242 str. ISBN: 978-0313236594

HODROVÁ, Daniela: *Román zasvěcení*. Nakladatelství H&H, 1993. 230 str. ISBN: 80-85787-34-2

HOLLOWAY, April: *The Ishtar Gate and the Deities of Babylon* [online]. Updated 20 July, 2014. Dostupné z: <https://www.ancient-origins.net/ancient-places-asia/ishtar-gate-and-deities-babylon-001868>

HUDSON, Grant P.: *Aslan in 'A Horse and His Boy'* [online]. 2018. Clarendon House Publications. Dostupné z: <https://www.clarendonhousebooks.com/single-post/aslan-in-a-horse-and-his-boy>

HUNT, Peter: *Alternative Worlds in Fantasy Fiction*. Continuum, 2001. 174 str. ISBN: 0-8264-4936-0

HUNT, Peter: *Children's Literature: An Illustrated History*. Oxford University Press, 1995. 426 str. ISBN: 9780192123206

IKRAM, Salima: *Divine Creatures: Animal Mummies in Ancient Egypt*. The American University in Cairo Press, 2005. 316 str. ISBN: 9789774248580

JACKSON, Rosemary: *Fantasy – The Literature of Subversion*. Taylor & Francis e-Library, 2009. 126 str. ISBN: 0-203-17726-6

JOHNSON, Ben: *The Red Dragon of Wales. Historic UK*. [online]. (nedatováno). Dostupné z: <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofWales/The-Red-Dragon-of-Wales/>

KARLÍK, Tomáš: *Vrány umí vyrábět nástroje kombinací až čtyř předmětů. V experimentu překvapily biology*. [online]. ČT 24, 25. 10. 2018. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/2632775-vrany-umi-vyrabet-nastroje-kombinaci-az-ctyr-predmetu-v-experimentu-prekvapily-biology>

LEWIS, C. S.: *Zaskočen Radostí. Návrat domů*, 2021. 2. vydání. 222 str. ISBN: 978-80-7255-434-8

LONGFELLOW, Henry Wadsworth: *Píseň o Hiavatě – část 9: Hiawata a Perlí péro*. Překlad Josef Václav SLÁDEK. V Praze: Tisk a náklad dra. Ed. Grégra, 1872. 251 str. Editor Dušan JANOVSKEÝ. Dostupné z: <https://dusan.pc-slany.cz/hiawata/default.htm>

MACK, Arien: *Humans and Other Animals*. Ohio State University Press, 1999, 442 str. ISBN: 978-0814250174

MANLOVE, Colin: *From Alice to Harry Potter: Children's Fantasy in England*. Cybereditions, 2003. 250 str. ISBN: 1-877275-54-9

MARK, Joshua J.: *World History Encyclopedia – Sleipnir* [online]. Last modified August 30, 2021. Dostupné z: <https://www.worldhistory.org/Sleipnir/>

MIHULKA, Stanislav: *Archeologové objevili v Egyptě desítky kočičích mumii a přes stovku jejich soch* [online] 14. 11. 2018. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/archeologove-objevili-v-egypte-desitky-kocicich-mumii-pres-stovku-jejich-soch>

MIKALATOS, Matt: *“Eustace Was a Dragon All Along”: Aslan and Spiritual Growth in The Voyage of the Dawn Treader* [online], May 13, 2020. Dostupné z: <https://www.tor.com/2020/05/13/eustace-was-a-dragon-all-along-aslan-and-spiritual-growth-in-the-voyage-of-the-dawn-treader/>

MORRIS, William; MAGNUSSON, Eirik: *The Saga of the Volsungs* (Translated). Digireads.com Publishing, 2018. 114 str. ISBN: 978-1420957648

MULLETT, G. M.: *Spider Woman Stories*. University of Arizona Press, 1979. 142 str. ISBN: 978-0816506217

MURRAY STONE, Elaine: *Tvůrce Narnie C. S. Lewis*. Karmelitánské nakladatelství, 2013. 1. vydání. 101 str. ISBN: 978-80-7195-639-6

NAPOLI, Donna Jo: *„Cats Rule in Ancient Egypt“* [online] in National Geographic Kids. (nedatováno). Dostupné z: <https://kids.nationalgeographic.com/pages/article/cats-rule-in-ancient-egypt>

NASO, Publius Ovidius: *Proměny*. Městská knihovna v Praze, 2022. 1. elektronické vydání. 474 str. ISBN: 978-80-274-3045-1

NYE, Robert: *Béowulf*, Albatros Media 2011, 1. vydání, 144 str. ISBN: 978-80-259-0104-5

PETIŠKA, Eduard: *Staré řecké báje a pověsti*. Albatros 2005, 13. vydání. 213 str. ISBN: 80-00-01594-3

POE, Edgar Allan: *Havran a jiné básně* [online]. Překlad: Jaroslav VRCHLICKÝ. Městská knihovna v Praze, 2013. 1. vydání. 70 str., str. 10. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/92/94/91/havran_a_jine_basne.pdf

PROPP, Vladimír Jakovlevič: *Morfologie pohádky a jiné studie*. Překlad: M. Červenka, M. Pittermannová, H. Šmahelová. Nakladatelství H&H, 1999. 362 str. ISBN: 80-86022-16-1

RIDZOŇOVÁ, Lenka: *Pyšný král a neviditelný Bůh* [online]. Český bratr. 12. 12. 2013. Dostupné z: <https://ceskybratr.cz/clanky/pro-deti-biblicky-zverinec-lev/>

RHODIUS, Apollonius: *Argonautica*. Harvard University Press, 2009, 464 str. ISBN: 9780674996304

ROYAL.UK: *Coats of Arms*. *Royal.uk* [online]. (nedatováno). Dostupné z: <https://www.royal.uk/coats-arms>

ROYT, Jan; ŠEDINOVÁ, Hana: *Slovník symbolů*. Praha, 1998, 1. vydání. 208 str. ISBN: 80-204-0740-5

SERPELL, James A.: *The Domestic Cat*. Cambridge University Press, 2013. 288 str. ISBN: 9781107025028

SHIPPEY, Tom: *The Road to Middle-Earth*. Grafton, 1992, 3. vydání, 352 str. ISBN: 978-0261102750.

SJOESTEDT, Marie-Louise: *Celtic Gods and Heroes*. Dover Publications, 2000. 144 str. ISBN: 978-0486414416

STEJSKAL, Martin: *Labyrintem míst klatých*. Praha: Eminent, 2011. 1008 str. ISBN: 978-80-7281-415-2

SULIMAN, Adela: *Unseen J.R.R. Tolkien writings to shed new light on his Middle-earth creations*. NBC News. Nov. 20, 2020. [online] Dostupné z: <https://www.nbcnews.com/news/world/unseen-j-r-r-tolkien-writings-shed-new-light-his-n1248364>

TOLKIEN, J. R. R.: *On Fairy Stories – Expanded Edition, with Commentary and Notes*. Harper Collins Publishers, 2008. 320 str. ISBN: 978-0-00-724466-9

TOLKIEN, J. R. R.: *Tree and Leaf – Preface*. Harper Collins Publishers, EPub Edition, 2012. 1st Edition. ISBN: 9780007388097

VAN GENNEP, Arnold: *Přechodové rituály*. Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 201 str. ISBN: 80-7106-178-6

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch: *Bohové a hrdinové antických bájí*. Knižní klub, 1996., 456 str. ISBN: 80-7176-380-2